

BOSNIA AND HERZEGOVINA
Ministry for Human Rights and Refugees

Broj: 10-37-2-925-84/17
Sarajevo, 12.09.2023. godine

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

BOSNA I HERCEGOVINA PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE SARAJEVO			
21-09-2023			
01,02-27-1-2024/23		Broj priloga	H

PREDMET: Izvještaj GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije) i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe, **dostavlja se**

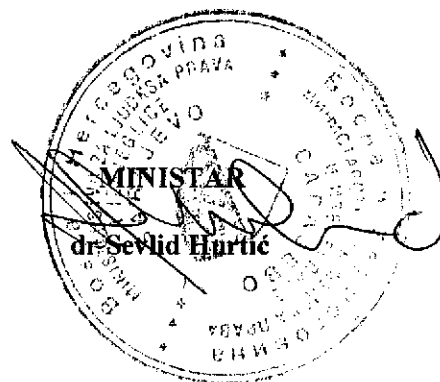
Poštovani/a,

U skladu sa Zaključkom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine broj 05-07-1-2054-46/23 od 23.8.2023.godine, dostavljamo Vam **Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i Preporuke Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini.**

Član 70. Istanbulske konvencije "Učešće parlamenta u praćenju primjene Konvencije" definiše da su nacionalni parlamenti članica pozvani da učestvuju u praćenju poduzetih mjera u primjeni ove Konvencije, da članice podnose izvještaje GREVIO ekspertne grupe svojim nacionalnim parlamentima i da je Parlamentarna skupština Vijeća Evrope pozvana da redovno prati primjenu ove Konvencije.

Sljedom gore navedenog, dostavljamo Vam i Informaciju o procesu prve procjene provedbe Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini provedene od strane grupe eksperata Vijeća Europe (GREVIO).

S poštovanjem,

Dostavljeno:

- a/a
- Naslovu

Prilog:

- Informacija o Preporukama Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe i preporukama iz Izvještaja GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama za provođenje odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulske konvencije)
- Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provođenje odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (BHS)
- Preporuke Komiteta potpisnica Vijeća Europe o implementaciji Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici od strane Bosne i Hercegovine (BHS)
- Zaključak Vijeća ministara Bosne i Hercegovine broj 05-07-1-2054-46/23 od 23.8.2023.godine

INFORMACIJA

o Preporukama Komiteta potpisnica Istanbulske konvencije Vijeća Europe i preporukama iz izvješća GREVIO komiteta za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim u cilju provedbe odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)

Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) usvojena je 11. svibnja 2011. u Istanbulu. Bosna i Hercegovina je bila šesta članica Vijeća Europe koja je ratificirala Konvenciju.

Članak 70. "Učešće parlamenta u praćenju primjene Konvencije" Istanbulske konvencije glasi:

1. Pozivaju se nacionalni parlamenti država članica da sudjeluju u praćenju mjera poduzetih u provedbi ove Konvencije,
2. Članice podnose izvješća GREVIO grupe svojim nacionalnim parlamentima,
3. Parlamentarna skupština Vijeća Europe pozvana je da redovito prati primjenu ove Konvencije.

U skladu sa kalendarom praćenja provedbe Istanbulske konvencije, **nadležno tijelo Vijeća Europe za praćenje provedbe Istanbulske konvencije – „GREVIO komitet“**, je 06. rujna 2019. godine otpočeo proces izrade **Izvješća za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provedbu odredbi Istanbulske konvencije**. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, u suradnji s entitetskim gender centrima i nadležnim tijelima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, koordinirala je aktivnosti između GREVIO komiteta i nadležnih institucija u Bosni i Hercegovini.

Proces, koji je uključivao dostavu odgovora na upitnik, terensku posjetu GREVIO stručnog tima i davanje komentara na Nacrt izvješća za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provedbu odredbi Istanbulske konvencije je završen usvajanjem **Izvješća za Bosnu i Hercegovinu o zakonodavnim i drugim mjerama poduzetim za provedbu odredbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – GREVIO izvješće** (u prilogu) na 27. sastanku GREVIO komiteta održanom od 20. do 24. srpnja 2022. godine.

GREVIO izvješće obuhvata razdoblje 2017. i 2018. godine sa dodatkom najvažnijih činjenica van navedenog razdoblja, sukladno sa uputstvima Vijeća Europe. Izvješće sadrži veliki broj informacija o napretku Bosne i Hercegovine u provedbi Istanbulske konvencije, prikupljenih od upravnih tijela sa svih razina vlasti u Bosni i Hercegovini, kao i nevladinog sektora.

Izvješće predlaže mjere za poboljšanje provedbe Konvencije. Predlažući ove mjere, GREVIO je prihvatio upotrebu različitih glagola za različite razine hitnosti, napominjući da su svi važni. Oni su, redoslijedom po prioritetnosti sljedeći: „**urgira**“, „**snažno potiče**“, „**potiče**“ i „**poziva**“. GREVIO koristi glagol „**urgirati**“ onda kada smatra da je potrebna hitna akcija kako bi se zakonodavstvo ili politika zemlje uskladili sa Istanbulskom konvencijom. „**Snažno potiče**“ koristi se kada GREVIO uoči nedostatke koje je potrebno riješiti u bliskoj budućnosti kako bi se osigurala sveobuhvatna provedba Konvencije. Treća razina hitnosti sadržana je u upotrebi glagola „**potiče**“, koji se koristi za ukazivanje na nedostatke na koje treba obratiti pozornost, iako se to može učiniti u kasnijoj fazi. Konačno, glagol „**poziva**“ ukazuje na male nedosljednosti u provedbi i od zemlje se traži da razmotri njihovo prevladavanje ili se daju prijedlozi koji nude smjernice u procesu provedbe.

Izvješće ističe nekoliko postojećih zakonskih i strateških mjera koje su uvele vlasti Bosne i Hercegovine u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Između ostalog, činjenica je da se donesene strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u velikoj mjeri odnose na rodnu prirodu nasilja nad ženama, stavljajući ga u okvire kršenja ljudskih prava i oblika diskriminacije i naglašavajući važnost osiguravanja suštinske ravnopravnosti spolova. Nadalje, pokrenuto je nekoliko strateških inicijativa za osiguranje ravnopravnosti spolova, uključujući, primjerice, **uvođenje rodno osjetljivog proračuna u ministarstvima na državnoj i entitetskim razinama te uspostavu kontakt osoba za ravnopravnost spolova u državnim i entitetskim**

institucijama. Ono što je veoma relevantno su koraci koje poduzimaju vlasti u cilju uspostave mehanizama i protokola za suradnju više agencija na entitetskoj, kantonalnoj i općinskoj razini u domenu slučajeva nasilja u obitelji kako bi se osigurala produktivna suradnja između relevantnih aktera.

Što se tiče **pozitivnih pomaka u pravnom okviru**, nova kaznena djela, uključujući genitalno sakaćenje žena, prisilnu sterilizaciju, progon, spolno uznemiravanje i prisilni brak, propisana su na razini entiteta kako bi se što više uskladila s Istanbulskom konvencijom. Osim toga, Republika Srpska usvojila je izmjene i dopune kojima se uvodi obveza policije da izvrši procjenu rizika po prijavi nasilja u obitelji. Nadalje, u oba entiteta uvedene su posebne usluge potpore žrtvama u postupcima nasilja u obitelji, kroz „osobu od povjerenja“ koja može pomoći žrtvi na svim sastancima i saslušanjima u javnim institucijama, uključujući policiju i sudove.

Unatoč gore navedenom, GREVIO primjećuje niz problema kod kojih je potrebno poboljšanje kako bi se postigla viša razina usklađenosti s odredbama Istanbulske konvencije. U izvješću se ističe da su **strategije i provedba zakona gotovo isključivo usmjereni na nasilje u obitelji te ne predviđaju konkretne mjere za druge štetne oblike nasilja nad ženama.** Izvješće stoga prepoznaje važnost poboljšanja Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, uz obiteljsko nasilje, koji su trenutno manje obuhvaćeni strategijama, programima i službama potpore, s dužnom pozornošću na njihovu rodnu prirodu. Izvješće, također, prepoznaje hitnu potrebu **povećanja razine financiranja, koja je uglavnom skromna, i osiguravanja održivih izvora financiranja organizacijama za ženska prava** koje imaju ključnu ulogu u pružanju posebnih usluga potpore u Bosni i Hercegovini. U izvješću se navodi da se te nevladine organizacije bore s pokrivanjem svojih tekućih troškova i plaćama stručnog osoblja, te se prvenstveno oslanjaju na međunarodne donatore na projektnoj osnovi. Slijedom toga, u izvješću se naglašava potreba osiguravanja razine financiranja ženskih nevladinih organizacija koje vode posebne usluge potpore ženama žrtvama svih oblika nasilja, kroz dugoročna bespovratna sredstva temeljena na transparentnim procedurama nabavke.

Nadalje, analiza grupe GREVIO otkrila je da **se pristup na strateškoj razini doista bavi i bavi rodnom prirodom nasilja nad ženama, ali nije usklađen na razini provedbe.** Naime, GREVIO smatra da se odgovori mnogih stručnjaka, uključujući one iz centara za socijalni rad, policijske službenike i suce, ne temelje na rodno definiranom shvaćanju nasilja nad ženama i često sadrže ustaljene stereotipe. Izvješće stoga prepoznaje potrebu za značajnim jačanjem početne i interne obuke o svim oblicima nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za one stručnjake koji su na prvoj liniji pružanja potpore i zaštite žrtvama, kao i one čija je uloga da osiguraju da pravda bude zadovoljena.

U području zaštite i potpore žrtvama, izvješće prepoznaje da trenutno ne postoji jasan put i **sustav upućivanja za žrtve seksualnog nasilja**, te da traumatološka terapija i dugoročno psihološko savjetovanje nisu osigurani u dovoljnoj mjeri. Izvješće stoga naglašava potrebu za uspostavom kriznih ili referentnih centara za žrtve silovanja i/ili seksualnog nasilja koji će pružati hitnu zdravstvenu skrb, savjetovanje o traumi, forenzički pregled i psihološku pomoć putem kvalificiranih stručnjaka kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. U izvješću se, također, navodi da je u prijelaznom razdoblju potrebno uspostaviti jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja i brzo provesti forenzička vještačenja.

U domeni krivičnog gonjenja i procesnog prava, GREVIO u ovom izvješću izražava zabrinutost **što suci u Bosni i Hercegovini nasilje u obitelji i druge oblike nasilja nad ženama doživljavaju kao radnje koje predstavljaju manju prijetnju društvu.** Utvrđene su zabrinjavajuće prakse odmjerenja i kažnjavanja, kao što je **dominantno korištenje olakotnih okolnosti, raširena uporaba sporazuma o priznanju krivnje, te izricanje vrlo niskih kazni**, što u konačnici stvara osjećaj nekažnjivosti i kod počinitelja i kod žrtava.

Izvješće GREVIO sadrži ukupno **19 hitnih pitanja koja zahtijevaju hitno djelovanje nadležnih tijela kako bi se u potpunosti poštivale odredbe Konvencije.**

Nadalje, GREVIO izvješće prepoznaje niz dodatnih područja u kojima su potrebna poboljšanja kako bi se u potpunosti ispunile obveze iz Konvencije. Ta su područja, između ostalog: **potreba provedbe redovitih anketa među stanovništvom o rasprostranjenosti do sada neistraženih oblika nasilja nad ženama, uključujući i one koji posebno pogađaju skupine žena koje su u nepovoljnom položaju primjenom usklađenih i usporedivih metodologija, daljnji razvoj inicijalnih i internih edukacija za učitelje i nastavnike o različitim oblicima nasilja**

nad ženama i ravnopravnosti spolova kako bi imali alate za adekvatno poučavanje o ovim temama te kako bi mogli detektirati djevojčice i dječake koji su u riziku te ih uputiti na adekvatne mehanizme potpore i zaštite.

Nakon što je GREVIO Komitet usvojio Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu, **Komitet potpisnica Konvencije Vijeća Europe** o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji je 6. prosinca 2022. godine usvojio, a 12. prosinca 2022. godine objavio **Preporuke o provedbi Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji od strane Bosne i Hercegovine**. Komitet potpisnica Istanbulske konvencije preporučuje da Bosna i Hercegovina hitno poduzme 19 mjera koje su navedene i u GREVIO izvješću za Bosnu i Hercegovinu, poduzme mjere za provedbu daljnjih zaključaka GREVIO komiteta, te o tome izvjesti Komitet do 4. prosinca 2025. godine.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

GREVIO (početni) postupak procjene

Izvješće o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredaba Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)

Bosna i Hercegovina

Skupina stručnjaka
za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u
obitelji
(GREVIO)

Usvojio GREVIO 24. lipnja 2022. godine

Objavljeno xx.9. u 2022. godini

Tajništvo nadzornog mehanizma Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja u obitelji
Vijeće Europe
F-67075 Strasbourg Cedex
Francuska

www.coe.int/conventionviolence

Sadržaj:

Predgovor	8
Izvršni sažetak	9
Uvod	12
I. Svrha, definicije, jednakost i nediskriminacija, opće obveze	13
A. Opća načela Konvencije	13
B. Stupanj primjene Konvencije i definicije (članci 2. i 3.)	14
C. Osnovna prava, načelo jednakosti i nediskriminacije (članak 4.)	19
II. Integrirane politike i prikupljanje podataka	22
A. Sveobuhvatne i koordinisane politike (član 7.)	23
III. Prevencija	41
A. Podizanje svijesti (članak 13.)	41
B. Obrazovanje (članak 14.)	43
C. Obuka stručnjaka (članak 15.)	44
D. Preventivni interventni programi i programi rada s počiniteljima nasilja (članak 16.)	47
1. Programi za počinitelje nasilja u obitelji	47
2. Programi za seksualne prijestupnike	49
IV. Zaštita i podrška	51
A. Opće obveze (članak 18.)	51
B. Informiranje (članak 19.)	53
C. Opće usluge podrške (članak 20.)	54
1. Socijalne usluge	54
2. Zdravstvene usluge	57
D. Specijalizirane usluge podrške (članak 22.)	58
E. Sigurne kuće (članak 23.)	59
F. SOS telefoni (članak 24.)	61
G. Potpora žrtvama seksualnog nasilja (članak 25.)	63
H. Zaštita i potpora djeci svjedocima (članak 26.)	65
I. Izvještavanje vještaka (članak 28.)	65
V. Materijalno pravo	67
A. Građansko pravo	67

I. Građanske tužbe i pravni lijekovi (članak 29.)	67
1. Naknada štete (članak 30.).....	68
2. Skrbništvo, pravo na posjete i sigurnost (članak 31.)	71
3. Građanskopravne posljedice prisilnog braka (čl. 32.)	74
B. Kazneno pravo	75
1. Psihičko nasilje (članak 33.).....	76
2. Progon (članak 34.)	78
2. Tjelesno nasilje (članak 35.).....	79
3. Seksualno nasilje, uključujući i silovanje (članak 36.).....	80
4. Prisilni brak (članak 37.)	83
5. Sakaćenje spolnih organa žena (članak 38.).....	84
6. Prisilni prekid trudnoće i prisilna sterilizacija (članak 39.).....	85
7. Spolno uznemiravanje (članak 40.)	87
8. Nedopuštena opravdanja za kaznena djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv. časti (članak 42.).....	88
9. Sankcije i mjere (članak 45.).....	89
10. Otegotne okolnosti (članak 46.).....	90
11. Zabrana postupka obveznog alternativnog rješavanja sporova, odnosno odmjeravanja kazne (članak 48.)	92
VI. Istraga, sudski postupak, procesno pravo i mjere zaštite	92
B Opće obveze, neposredna reakcija, prevencija i zaštita (članci 49. i 50.)	92
1. Izvještavanje, brza reakcija i istrage agencija za provođenje zakona	93
2. Učinkovita istraga i kazneni progon.....	94
3. Stupanj inkriminiranih presuda.....	96
B. Procjena rizika i upravljanje rizikom (članak 51.)	99
C. Hitne mjere zaštite i mjere zabrane pristupa, odnosno zaštite (članci 52. i 53.)	101
D. Postupci <i>ex parte</i> i <i>ex officio</i> (članak 55.).....	106
1. Postupci <i>ex parte</i> i <i>ex officio</i>	107
2. Podrška žrtvama u sudskim postupcima.....	107
E. Mjere zaštite (članak 56.).....	107
F. Pravna pomoć (članak 57.).....	109
VII. Migracije i azil	111
A. Status prebivališta (članak 59.).....	112
B.Zahtjevi za azil na temelju spola (članak 60.)	114

1. Rodno osjetljivo odlučivanje u postupku azila.....	114
2. Smještaj.....	117
C. Zabrana protjerivanja ili vraćanja (članak 61.).....	119
VIII. Zaključne napomene.....	119
Dodatak I.....	121
Popis prijedloga i sugestija grupe GREVIO.....	121
I. Svrha, definicije, jednakost i nediskriminacija, opće obveze.....	121
A. Stupanj primjene Konvencije i definicije (članci 2. i 3.).....	122
B. Temeljna prava, načelo jednakosti i nediskriminacije (članak 4.).....	122
I. Međusektorska diskriminacija.....	122
II. Integrirane politike i prikupljanje podataka.....	122
1. Sveobuhvatne i koordinirane politike (članak 7.).....	123
2. Financijska sredstva (članak 8.).....	123
3. Nevladine organizacije i civilno društvo (članak 9.).....	123
4. Koordinacijsko tijelo (članak 10.).....	124
5. Prikupljanje podataka i istraživanje (članak 11.).....	124
a) Prikupljanje administrativnih podataka.....	124
b) Istraživanje.....	125
III. Prevencija.....	125
1. Podizanje svijesti (članak 13.).....	125
2. Obrazovanje (članak 14.).....	125
3. Osposobljavanje stručnjaka (članak 15.).....	126
4. Preventivni interventni programi i programi rada s počiniteljima nasilja (članak 16.).....	126
a) Programi za rad s počiniteljima nasilja u obitelji.....	126
b) Programi za seksualne prijestupnike.....	127
5. Sudjelovanje privatnog sektora i medija (članak 17.).....	127
IV. Zaštita i podrška.....	127
1. Opće obveze (članak 18.).....	127
2. Informiranje (članak 19.).....	127
3. Opće usluge podrške (članak 20.).....	127
a) Zdravstvene usluge.....	128
b) Specijalizirane usluge podrške (članak 22.).....	128
c) Sigurne kuće (članak 23.).....	128

d) Telefonske linije za pomoć (članak 24.)	129
e) Potpora žrtvama seksualnog nasilja (članak 25.).....	129
f) Zaštita i podrška djeci svjedocima (članak 26.).....	129
V. Prijavljivanje od strane stručnjaka (član 28).....	129
VI. Materijalno pravo.....	130
A. Građansko pravo	130
1. Pravni lijekovi – osiguranje dužne pažnje (članak 29.)	130
2. Naknada štete (članak 30.).....	130
3. Skrbništvo, pravo na posjete i sigurnost (članak 31.)	131
4. Građanskopravne posljedice prisilnog braka (čl. 32.)	131
B. Kriminalno pravo.....	131
1. Progon (članak 34.).....	132
2. Seksualno nasilje, uključujući silovanje (članak 36.).....	132
3. Prisilni brak (članak 37.)	132
4. Sakaćenje ženskih spolnih organa (članak 38.).....	133
5. Prisilni prekid trudnoće i prisilna sterilizacija (članak 37.)	133
6. Spolno uznemiravanje (članak 39.)	133
7. Nedopuštena opravdanja za kaznena djela, uključujući i djela počinjena u ime časti (članak 42.).....	133
8. Kazne i mjere (članak 45.)	134
9. Otegotne okolnosti (članak 46.)	134
10. Zabrana postupka obveznog alternativnog rješavanja sporova, odnosno odmjeravanja kazne (članak 48.)	134
VII. Istraga, sudski postupak, procesno pravo i zaštitne mjere.....	134
A. Opće obveze, hitno reagiranje, prevencija i zaštita (članci 49. i 50.).....	134
1. Učinkovita istraga i kazneni progon.....	134
B. Procjena rizika i upravljanje rizikom (članak 51.)	135
C. Mjere zaštite u hitnim slučajevima, zabrana mjera pristupa i zaštite (članci 52. i 53).....	136
D. <i>Ex parte</i> i <i>ex officio</i> postupci (članak 55.)	136
1. Podrška žrtvama u pravnim postupcima	136
E. Mjere zaštite (članak 56.).....	137
F. Pravna pomoć (članak 57.)	137
VIII. Migracije i azil	137
A. Status prebivališta (članak 59)	137

B. Zahtjevi za azil temeljeni na spolu (članak 60.)	138
1. Rodno utemeljeno odlučivanje u postupku azila	138
2. Smještaj	138
D. Zabrana protjerivanja ili vraćanja (članak 61.)	138
Dodatak II	140
Popis državnih tijela, javnih ustanova, nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva s kojima je GREVIO obavio konzultacije	140

Predgovor

Skupina stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) neovisno je tijelo za praćenje ljudskih prava s mandatom praćenja provedbe Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (CETS br. 210 "Istanbulska konvencija") od strane članova Konvencije. Sastoji se od 15 neovisnih i nepristranih stručnjaka imenovanih na temelju priznatog stručnog znanja iz područja ljudskih prava, ravnopravnosti spolova, nasilja nad ženama i/ili pomoći i zaštite žrtava.

Propisane aktivnosti GREVIO grupe uključuju praćenje provedbe Istanbulske konvencije u zemljama članicama (postupak procjene), otvaranje istrage o specifičnim okolnostima u zemlji članici Konvencije (istražni postupak) te donošenje općih preporuka na temu iz domene ove Konvencije.

Ovo Izvješće rezultat je prve (početne) procedure procjene koja je provedena u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. U cijelosti pokriva Konvenciju i time daje ocjenu stupnja usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine i prakse u svim područjima Konvencije. U svjetlu opsega Konvencije - kako je navedeno u članku 2. stavku 1. - osnovna procjena usredotočuje se na mjere poduzete u vezi sa "svim oblicima nasilja nad ženama, uključujući obiteljsko nasilje, koji nerazmjerno pogađaju žene u odnosu na muškarce". Stoga se termin "žrtva", kako se koristi u ovom Izvješću, odnosi na ženu ili djevojčicu žrtvu.

Na temelju ocjene Izvješće predlaže mjere za poboljšanje provedbe Konvencije. Predlažući ove mjere, GREVIO je prihvatio primjenu različitih glagola za različite razine hitnosti, napominjući da su svi važni. To su, po redu prioriteta, sljedeći: "poziva", "snažno potječe", "ohrabruje" i "poziva". GREVIO koristi glagol "poticati" kada smatra da je potrebna hitna akcija kako bi se zakonodavstvo ili politika zemlje uskladila s Istanbulskom konvencijom. "Snažno ohrabruje" koristi se kada GREVIO uoči nedostatke koje treba riješiti u bliskoj budućnosti kako bi se osigurala sveobuhvatna provedba Konvencije. Treća razina hitnosti sadržana je u upotrebi glagola "prompts", koji se koristi za označavanje nedostataka koji zahtijevaju pozornost, iako se to može učiniti u kasnijoj fazi. Konačno, glagol "poziva" ukazuje na male nedosljednosti u provedbi i od zemlje se traži da razmotri njihovo prevladavanje ili se daju prijedlozi koji nude smjernice u procesu provedbe.

Prvi (početni) postupak procjene sastoji se od nekoliko koraka, a kroz svaki od njih GREVIO prikuplja ključne informacije na kojima temelji svoje izvješće. Provodi se kao proces povjerljivog dijaloga s ciljem davanja prijedloga i sugestija specifičnih za pojedinu državu radi postizanja poboljšanja u kontekstu države članice koja se prati. To uključuje sljedeće:

- Dostavu izvješća države koje je izrađeno na temelju osnovnog upitnika GREVIO (državno izvješće);
- Evaluacijski posjet zemlji radi upoznavanja s vladinim i nevladinim predstavnicima na ovom području;
- Komentare države u odnosu na Nacrt GREVIO izvješća i
- Objavu GREVIO izvješća nakon usvajanja sa svim primjedbama dostavljenim od strane države.

Osim toga, GREVIO također prikuplja informacije iz raznih drugih izvora, uključujući nevladine organizacije (NVO), druge članove civilnog društva, državne institucije za ljudska prava i tijela Vijeća Europe (Parlamentarna skupština, Povjerenik za ljudska prava i druga stalna tijela) kao i drugim međunarodnim tijelima. U okviru evaluacije stanja, GREVIO je, između ostalih nevladinih organizacija, dobio pisane priloge od fondacija "Udružene žene" iz Banja Luke i "Medica" iz Zenice.

Državno izvješće i pisani podnesci civilnog društva objavljeni su i dostupni na službenoj stranici Istanbulske konvencije.

Analiza i prijedlozi u ovom prvom Izvješću o početnoj procjeni izrađeni su pod isključivom odgovornošću grupe GREVIO. Izvješće prikazuje stanje viđeno izaslanstvom GREVIO-a tijekom evaluacijske posjete Bosni i Hercegovini. Gdje je to moguće, značajan razvoj zakonodavstva i politike do 23.6.2022. godine također su uzete u obzir.

Sukladno Konvenciji članice podnose izvješća GREVIO grupe svojim nacionalnim parlamentima (članak 70. stavka 2.). GREVIO traži od nacionalnih tijela da prevedu ovo Izvješće na svoje službene jezike kako bi se osiguralo da Izvješće bude distribuirano široj publici, ne samo relevantnim državnim institucijama na svim razinama (nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj), a posebno vladama, ministarstavima i pravosuđu, kao i nevladinim udrugama i drugim organizacijama civilnog društva koje rade na području nasilja nad ženama.

Izvršni sažetak

Ovo Izvješće sadrži ocjenu provedbenih mjera koje su poduzele vlasti u Bosni i Hercegovini u vezi sa svim aspektima Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (u daljnjem tekstu: „Konvencija“).

Ovu procjenu izradila je Skupina stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO), neovisno tijelo za praćenje ljudskih prava s mandatom nadgledanja provedbe Konvencije. Nalazi grupe GREVIO temelje se na informacijama prikupljenim u različitim fazama postupka prve (početne) procjene kako je propisano člankom 68. Konvencije. To uključuje izvješća u pisanom obliku (državno izvješće koje su dostavile vlasti Bosne i Hercegovine i dodatne informacije koje su dostavile fondacije „Udružene žene“ iz Banjaluke i „Medica“ iz Zenice, kao i devetodnevnu evaluacijsku posjetu Bosni i Hercegovini. Popis tijela o kojima raspravlja GREVIO grupa nalazi se u Prilogu II.

Izvješće ističe nekoliko postojećih zakonskih i strateških mjera koje su uvele vlasti Bosne i Hercegovine u domeni prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Između ostalog, činjenica je da se usvojene strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u velikoj mjeri odnose na rodnu prirodu nasilja nad ženama, stavljajući ga u okvire kršenja ljudskih prava i oblika diskriminacije, te naglašavajući važnost osiguravanja suštinske

ravnopravnosti spolova. Nadalje, na strateškoj razini pokrenuto je nekoliko inicijativa za osiguranje ravnopravnosti spolova, uključujući, na primjer, uvođenje rodno osjetljivog proračuna u ministarstva na državnoj i entitetskoj razini te uspostavu kontakt osobe za ravnopravnost spolova na državnoj i entitetskoj razini institucija. Ono što je vrlo relevantno jesu koraci koje su poduzele vlasti u cilju uspostavljanja mehanizama i protokola za suradnju više agencija na entitetskoj, kantonalnoj i općinskoj razini u domeni slučajeva nasilja u obitelji kako bi se osigurala produktivna suradnja između relevantnih aktera.

Što se tiče pozitivnih pomaka u pravnom okviru, nova kaznena djela, uključujući genitalno sakaćenje žena, prisilnu sterilizaciju, progon, spolno uznemiravanje i prisilni brak propisana su na entitetskoj razini kako bi se što više uskladila s Istanbulskom konvencijom. Osim toga, Republika Srpska usvojila je izmjene kojima se uvodi obveza policije da izvrši procjenu rizika po prijavi nasilja u obitelji. Nadalje, u oba entiteta uvedene su posebne usluge podrške žrtvama u postupcima nasilja u obitelji, kroz "osobu od povjerenja" koja može pomoći žrtvi na svim sastancima i saslušanjima u javnim institucijama, uključujući policiju i sudove.

Unatoč navedenom, GREVIO primjećuje niz problema koje je potrebno poboljšati kako bi se postigla viša razina usklađenosti s odredbama Istanbulske konvencije. U Izvješću se ističe da su strategije i primjena zakona gotovo isključivo usmjereni na obiteljsko nasilje te ne predviđaju konkretne mjere za druge štetne oblike nasilja nad ženama. Izvješće stoga prepoznaje važnost poboljšanja Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, uz obiteljsko nasilje, koji su trenutno manje obuhvaćeni strategijama, programima i službama podrške, uz dužnu pozornost na njihovu rodnu prirodu. Izvješće također prepoznaje hitnu potrebu da se povećaju razine financiranja, koje su uglavnom skromne, te da se ponude održivi izvori financiranja organizacijama za prava žena koje igraju ključnu ulogu u pružanju posebnih usluga podrške u Bosni i Hercegovini. U Izvješću se navodi da se te nevladine organizacije bore s pokrivanjem svojih tekućih troškova i plaćanjem stručnog osoblja te da se prvenstveno oslanjaju na međunarodne donatore na projektnoj osnovi. Sukladno tome, u Izvješću se naglašava potreba da se osigura razina financiranja za ženske nevladine organizacije koje vode posebne usluge podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja, kroz dugoročne bespovratne potpore temeljene na transparentnim postupcima nabave.

Nadalje, analiza grupe GREVIO otkrila je da se pristup na strateškoj razini doduše bavi i rješava pitanje rodne prirode nasilja nad ženama, ali nije koordiniran na razini provedbe. Naime, GREVIO utvrđuje da odgovori mnogih stručnjaka, uključujući one iz centara za socijalni rad, policijskih službenika i sudaca, nisu utemeljeni na rodnom shvaćanju nasilja nad ženama i često sadrže ustaljene stereotipe. Izvješće stoga prepoznaje potrebu za značajnim jačanjem inicijalne i interne obuke o svim oblicima nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja za one stručnjake koji su na prvoj liniji pružanja podrške i zaštite žrtvama, kao i one čija je uloga da osigurati da pravda bude zadovoljena.

U području zaštite i podrške žrtvama, Izvješće prepoznaje da trenutno ne postoji jasan put i sustav upućivanja za žrtve seksualnog nasilja, te da se traumatološka terapija i dugoročno psihološko savjetovanje nedovoljno pružaju. Izvješće stoga naglašava potrebu za uspostavom kriznih centara ili referalnih centara za žrtve silovanja i/ili seksualnog nasilja koji će pružiti hitnu zdravstvenu

skrb, traumatsko savjetovanje, forenzički pregled i psihološku pomoć putem kvalificiranih stručnjaka kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija. U Izvješću se također navodi kako je u prijelaznom razdoblju potrebno uspostaviti jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja te brzo provoditi forenzička vještačenja.

U domeni krivičnog gonjenja i procesnog prava, GREVIO u ovom Izvješću izražava zabrinutost što sudije u Bosni i Hercegovini nasilje u obitelji i druge oblike nasilja nad ženama doživljavaju kao djela koja predstavljaju manju prijetnju društvu. Utvrđene su zabrinjavajuće prakse odmjeravanja i kažnjavanja, kao što su prevladavajuće korištenje olakotnih okolnosti, ekstenzivno korištenje sporazuma o priznanju krivnje, te izricanje vrlo niskih kazni, što u konačnici stvara osjećaj nekažnjivosti i kod počinitelja i kod žrtava.

Iako GREVIO pozdravlja ratifikaciju Istanbulske konvencije od strane Bosne i Hercegovine i napore koje poduzima u njezinoj provedbi, prepoznaje niz problema koji zahtijevaju hitnu akciju vlasti kako bi se u potpunosti poštivale odredbe Konvencije. Ovo se odnosi na potrebu da se:

- Bliže uskladi definicija nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja koje se trenutno koriste s onima iz Istanbulske konvencije;
- Osiguraju provedbe odredaba Istanbulske konvencije bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi navedenoj u članku 4. stavku 3., uključujući na temelju mjesta prebivališta ili na temelju statusa boravišta;
- Promiču istraživanja i osiguraju prikupljanja podataka o rodno uvjetovanom nasilju koje pogađa skupine žena koje su izložene višestrukoj diskriminaciji; uključivanje njihovih perspektiva i potreba u razvoj, provedbu, praćenje i evaluaciju sveobuhvatnih i koordiniranih strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu s posebnim službama za potporu pod vodstvom nevladinih udruga te uključivanje predstavnika tih nevladinih udruga u navedene procese;
- Osiguraju odgovarajući, održivi i dugoročni financijskih sredstava za sve strategije, mjere i zakone na državnoj, entitetskoj i lokalnoj razini s ciljem prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji te za institucije koje su ovlaštene za njihovu provedbu;
- Osnuju posebna tijela, s jedne strane, za koordinaciju i provedbu strategija i mjera u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, a s druge strane, za praćenje i njihovu procjenu kako bi se osigurala objektivnost u procjeni strategija na svim razinama teritorija;
- Uvede sustav za prikupljanje podataka u kojem se podnose zahtjevi za azil koji se temelje na progonu na temelju spola, temelju razmatranog progona i ishodu;
- Istraži zajednički početni pristupa obrazovnim strategijama o temama iz članka 14. Konvencije, dopiranjem do postojećih struktura suradnje kako bi se razmotrili zajednički ciljevi;

- Uvedu obavezni predmeti i edukativni materijali o ovim temama na svim razinama obrazovanja i u svim dijelovima Bosne i Hercegovine, te sagledaju obrazovni programi i udžbenici s ciljem uklanjanja negativnih stereotipa o ženama i djevojčicama;
- Ukinu sustava obaveznog upućivanja iz centara za socijalni rad za pristup sigurnim kućama, uključujući pružanje prilika ženama žrtvama obiteljskog nasilja za samoupućivanje i uklanjanje svih zakonskih prepreka pristupu uslugama podrške centara za socijalni rad;
- Osiguraju funkcionalne i dostupne jedna ili više telefonskih linija za pružanje podrške žrtvama svih oblika nasilja nad ženama na cijelom teritoriju, koje su dostupne 24 sata dnevno, potpuno besplatno i uz vođenje računa o jezičnoj barijeri s kojom se mogu suočiti migrantice i druge žene koje ih zovu, kao i uz dužno poštivanje povjerljivosti i anonimnosti pozivatelja te osiguravanje dugoročnog financiranja tih linija.

Nadalje, GREVIO prepoznaje određeni broj dodatnih područja u kojima su potrebna poboljšanja kako bi se u potpunosti ispunile obveze iz Konvencije. Ta su područja između ostalog: potreba provođenja redovitih istraživanja među stanovništvom o učestalosti do sada neistraženih oblika nasilja nad ženama, uključujući i one koji posebno pogađaju skupine žena u nepovoljnom položaju uz korištenje usklađenih i usporedivih metodologija; te daljnji razvoj inicijalnih i internih edukacija za nastavnike o različitim oblicima nasilja nad ženama i ravnopravnosti spolova, kako bi imali alate za adekvatno podučavanje o ovim temama te kako bi mogli detektirati djevojčice i dječake koji su u riziku i uputiti ih na odgovarajući mehanizmi podrške i zaštite.

Uvod

Bosna i Hercegovina je ratificirala Istanbulsku konvenciju 7. studenog 2013. godine i nije zadržala rezerve nakon deponiranja isprave o ratifikaciji Konvencije.

Istanbulska konvencija je najdalekosežniji međunarodni sporazum o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji. Njegov opsežan skup odredbi sastoji se od preventivnih i zaštitnih mjera, kao i određenog broja obveza koje osiguravaju adekvatan odgovor poput kaznenog postupka za teška kršenja ljudskih prava. Pokriva novo područje nastojeći riješiti temeljne uzroke nasilja nad ženama (kao što su rodni stereotipi, tradicije koje su štetne za žene i općenito izražavanje rodne nejednakosti).

Konvencija uspostavlja mehanizam praćenja kako bi se procijenila razina njezine provedbe u zemljama članicama. Ovaj mehanizam praćenja sastoji se od dva stupa: Skupine stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO), kao neovisnog stručnog tijela, i Odbora članica, političkog tijela sastavljenog od predstavnika zemalja članica Konvencije.

Sukladno članku 68. Konvencije, GREVIO je pismom i slanjem upitnika započeo početnu procjenu za Bosnu i Hercegovinu 6. rujna 2019. godine. Redosljed podnošenja izvješća prema skupini GREVIO određen je kombinacijom regionalnih skupina i redosljeda ratifikacije. Vlasti Bosne i Hercegovine naknadno su dostavile svoje izvješće 6. veljače 2020. godine – u roku koji je

odredio GREVIO. Nakon preliminarnog uvida u državno izvješće, GREVIO je izvršio evaluacijski posjet Bosni i Hercegovini u periodu od 6. do 14. listopada 2021. godine. Delegacija je bila u sljedećem sastavu:

- Ivo Holc, član skupine GREVIO,
- Sabine Kräuter-Stockton, članica skupine GREVIO,
- Maria Moodie, odvjetnica, Velika Britanija i
- Francesca Montagna, administratorica u Tajništvu nadzornog mehanizma Istanbulske konvencije.

Tijekom evaluacijske posjete delegaciju su dočekali visoki dužnosnici, između ostalih, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, institucija za ravnopravnost spolova na državnoj i entitetskoj razini, Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća, Ministarstvo pravde, ministarstva unutarnjih poslova na državnoj i entitetskoj razini, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, tužiteljstva na državnoj, entitetskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvo civilnih poslova, agencije za statistiku na državnoj i entitetskoj razini, te suci građanskih i kaznenih sudova. Također, izaslanstvo se susrelo s velikim brojem predstavnika vladinih i nevladinih organizacija koji djeluju na području prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama. Popis državnih tijela, nevladinih organizacija i drugih s kojima se izaslanstvo sastalo nalazi se u Prilogu II. ovog izvješća. GREVIO je zahvalan na korisnim informacijama koje je dobio od svih njih.

Evaluacijski posjet je pripremljen u bliskoj suradnji sa Joškom Mandićem, stručnim savjetnikom u Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, koji je imenovan kao kontakt osoba s GREVIO skupinom. GREVIO želi izraziti zahvalnost na suradnji i podršci koju je imao tijekom cijelog procesa evaluacije, kao i na konstruktivnom pristupu predstavnika vlasti u Bosni i Hercegovini.

Kao dio svoje početne procjene, GREVIO je ispitao provedbene mjere koje koriste vlasti Bosne i Hercegovine u odnosu na sve aspekte Konvencije. Radi sažetosti, ovo Izvješće daje prednost nekim odredbama u odnosu na druge. Iako pokriva sva poglavlja Konvencije (osim poglavlja VIII.), izvješće ne daje detaljnu ocjenu i zaključke za svaku pojedinačnu odredbu.

I. Svrha, definicije, jednakost i nediskriminacija, opće obveze

I. Opća načela Konvencije

1. Poglavlje I. Istanbulske konvencije propisuje opća načela koja se odnose na sve članke od poglavlja II. do VII. To su, između ostalog, temeljno ljudsko pravo svih, a posebno žena, da žive život bez nasilja u javnoj i privatnoj domeni, da se Konvencija mora provoditi bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi te da se za mogućnost utjecaja brojnih oblika diskriminacije treba imati na umu. Također je propisano da se rodna perspektiva ugradi u provedbu Konvencije i procijenu njezin učinaka.

2. U uvodu ističemo da je Bosna i Hercegovina demokratsko društvo sa specifičnim složenim višerazinskim sustavom vlasti koji je, nakon trogodišnjeg rata, uspostavljen Daytonskim mirovnim sporazumom 1995. godine. Navedenim mirovnim sporazumom uspostavljena su dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine osnovan je nekoliko godina kasnije, 1999. godine, kao jedinica lokalne samouprave u zemlji, kako bi se izrazio multietnički sastav Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine. Dok su Parlament i Vijeće ministara uspostavljeni na državnoj razini, entiteti imaju široke ovlasti, uključujući zakonodavnu i izvršnu vlast. Slično tome, Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine ima svoju lokalnu upravu i može donositi zakone. Federacija Bosne i Hercegovine je jedinstvena po tome što ima 10 administrativnih jedinica koje se nazivaju kantoni - svaki sa svojom vlastitom kantonalnom vladom - koje također mogu donositi zakone i usvajati politike. Konačno, četvrta razina vlasti u Bosni i Hercegovini su općine, koje također imenuju vlastite lokalne vlasti. Stoga procjena provedbe Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini zahtijeva pažljivo pripremljenu procjenu višestrukih, paralelnih i ponekad preklapajućih politika i zakona, kao i procjenu u kojoj je mjeri osigurana koordinacija i jednaka razina zaštite u zemlji.

A. Stupanj primjene Konvencije i definicije (članci 2. i 3.)

3. Prema omjeru propisanom Istanbulskom konvencijom u članku 2. stavku 1., početna procjena usmjerena je na mjere u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u obitelji, koje nesrazmjerno pogađa žene u odnosu na muškarce. Članak 3. Istanbulske konvencije sadrži ključne definicije koje su važne za njezinu provedbu. Prema stavku a, pojam „nasilje nad ženama“ označava „kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i predstavlja sve radnje rodno uvjetovanog nasilja koje dovode ili mogu dovesti do fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomske ozljede ili patnje za žene, uključujući i prijetnje takvim radnjama, prisilu, tj. samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu“, dok pojam nasilja u obitelji treba tumačiti kao "svaki čin fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomsko nasilje koje se događa u obitelji ili kućanstvu, ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, neovisno o tome dijeli li počinitelj ili dijeli kućanstvo sa žrtvom." Definicija "rodno uvjetovanog nasilja nad ženama" iz stavka d. Članak 3. traži pojašnjenje prirode nasilja, navodeći da ono znači "nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono nesrazmjerno pogađa žene".
4. Stoga se nasilje koje je predmet Istanbulske konvencije razlikuje od ostalih oblika nasilja po tome što je spol žrtve primarni motiv. Upravo je nasilje počinjeno nad ženama i uzrok i posljedica nejednakih odnosa moći temeljenih na percipiranim razlikama između muškaraca i žena što dovodi do podređenog statusa žena u javnoj i privatnoj sferi. Sukladno definiciji iz članka 3. stavak b. Poglavlje V. Konvencije posebno navodi oblike nasilja nad ženama koje treba kriminalizirati (ili, gdje je moguće, sankcionirati na drugi način). To su psihičko nasilje, progon, fizičko nasilje, seksualno nasilje uključujući silovanje, prisilni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni pobačaj, prisilna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. S obzirom na težinu nasilja u obitelji, članak 46. Konvencije propisuje da se okolnosti u kojima je djelo počinjeno prema bivšem ili sadašnjem bračnom ili partnerskom drugu, od strane člana obitelji, osobe koja živi zajedno sa žrtvom ili osobe koja je zlostavljala njihova ovlaštenja, mogu se smatrati otegotnim okolnostima pri odmjeravanju kazne ili elementom kaznenog djela.

5. Osnovne politike na državnoj, entitetskoj i distriktnoj razini za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama detaljno su analizirane u poglavlju II, članak 7. ovog Izvješća. Ključni zakoni na temu nasilja nad ženama na državnoj razini su Zakon o ravnopravnosti spolova i Kazneni zakon Bosne i Hercegovine, dok su na razini entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine glavni zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji, kazneni zakoni, zakoni o kaznenom postupku i obiteljski zakoni. Zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji usvojeni su u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine 2012. odnosno 2013. godine, ali su izmijenjeni nakon što je Bosna i Hercegovina ratificirala Istanbulsku konvenciju kako bi se neke odredbe uskladile s Konvencijom, dok je Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine usvojen je tek 2018. godine.

6. Iako su zakoni koji kriminaliziraju neke oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u obitelji, doneseni na razini države, entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, GREVIO smatra da se politike i primjena zakona fokusiraju gotovo isključivo na nasilje u obitelji. Kako su iz GREVIO-a priopćili nadležni, ovom obliku nasilja je dat prioritet s obzirom da najveći broj istraživanja pokazuje da je to najdominantniji oblik rodno uvjetovanog nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. Bez obzira na gore navedeno, GREVIO primjećuje da su različite studije i sudionici s kojima se susreo tijekom evaluacijskog posjeta ukazale na visoku razinu seksualnog uznemiravanja i, iako manje dokumentirane, prakse jednako razornih oblika nasilja poput prisilnog braka ili genitalnog sakaćenja žena. Nadalje, Istanbulska konvencija obvezuje države članice na holistički pristup nasilju nad ženama, a to podrazumijeva preventivne, zaštitne i strateške mjere u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, bez obzira na njihovu dominaciju.

7. GREVIO pozdravlja činjenicu da usvojene politike uveliko pokreću pitanje rodne prirode nasilja nad ženama. Konkretnije, GREVIO ističe pozitivnu stranu to što Okvirna strategija za provedbu Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji za razdoblje 2015. – 2018. godine (Okvirna strategija) jasno prepoznaje nasilje nad ženama kao kršenje prava ljudska prava i oblik diskriminacije, naglašavajući važnost osiguravanja suštinske ravnopravnosti spolova. Na entitetskoj razini, Strategije Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske također jasno prepoznaju rodnu prirodu nasilja u obitelji, identificirajući rodnu neravnopravnost, diskriminaciju i konzervativno tumačenje rodni uloga i patrijarhalno društvo kao glavne uzroke. Međutim, kao što će biti opisano u poglavljima IV. i V. ovog Izvješća, ovo shvaćanje nije sustavno primijenjeno u ključnim institucijama, prije svega centrima za socijalni rad i kaznenom pravosuđu, gdje se često ne sagledava rodni aspekt razumijevanja nasilja nad ženama, i gdje žrtvu često izlaže sekundarnoj viktimizaciji. GREVIO nadalje napominje obvezu nevladinih udruga i stručnjaka da prijave slučajeve nasilja nad ženama sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, što također argumentirano pokazuje da se rodna percepcija nasilja nad ženama ne odražava. Mjere zaštite i podrške žrtvama zapravo bi trebale biti usmjerene na osnaživanje žena i izbjegavanje sekundarne traumatizacije. Kada država žrtvi oduzme kontrolu nad sposobnošću da prijavi nasilje i provede naknadne mjere, žrtve se mogu osjećati bespomoćno i, u najgorem slučaju, mogu se suzdržati od traženja pomoći koja im je potrebna.

8. Nadalje, dva zakona koja nude definiciju rodno uvjetovanog nasilja ovaj koncept oblikuju na rodno neutralan način, ne praveći razliku između rodno uvjetovanog nasilja nad ženama¹. Inače, GREVIO je u svojim izvješćima konstantno naglašavao da takav pristup čini nasilje nad ženama nevidljivim, ne tretira adekvatno ženska iskustva te onemogućuje učinkovitu zaštitu žena². GREVIO stoga naglašava potrebu uključivanja pojma specifičnih iskustava žena u vezi s rodno uvjetovanim nasiljem na način koji usklađuje definiciju s onom iz članka 3.d Konvencije.
9. Što se tiče pojma nasilja u obitelji, ono je na razini entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine definirano Kaznenim zakonom i Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji. GREVIO u vezi sa tim napominje da odnos definicija u navedenim zakonima nije uvijek usklađen te smatra da to može stvoriti zabunu u primjeni odredaba. Što se tiče Federacije Bosne i Hercegovine, članak 222. Kaznenog zakona definira nasilje u obitelji široko i ne uključuje jasno seksualno ili ekonomsko nasilje. Što se tiče pojma nasilja u obitelji, ono je na razini entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine definirano Kaznenim zakonom i Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji. GREVIO u vezi sa tim napominje da odnos definicija u navedenim zakonima nije uvijek usklađen te smatra da to može stvoriti zabunu u primjeni odredaba. Što se tiče Federacije Bosne i Hercegovine, članak 222. Kaznenog zakona definira nasilje u obitelji široko i ne uključuje jasno seksualno ili ekonomsko nasilje³. Opseg primjene ograničen je u usporedbi s Konvencijom jer pokriva samo slučajeve nasilja u obitelji i ne pokriva slučajeve nasilja počinjenog od strane sadašnjih ili bivših partnera koji ne žive u istom kućanstvu⁴. Nasilje u obitelji definirano je i člankom 7. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine u skladu s Konvencijom kada je u pitanju ponašanje. Međutim, kada se čita zajedno s člankom 7. i člankom 6.⁵ Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, koji definira pojam obitelji, proizlazi da se nasilje počinjeno prema sadašnjem ili bivšem

¹ Rodno uvjetovano nasilje definirano je u Zakonu o ravnopravnosti spolova kao "svaka radnja koja uzrokuje ili može uzrokovati fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnja takvim radnjama koje sprječavaju osobu ili skupinu osoba da uživaju njihova ljudska prava i slobode u javnom i privatnom životu"; Zakonima o radu Republike Srpske/Federacije Bosne i Hercegovine kao "svaka radnja koja uzrokuje fizičku, psihičku, spolnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnja takvim radnjama kojima se osobe ozbiljno ograničavaju u njihovim pravima i slobodama po principu rodne ravnopravnosti na poslu ili u vezi s poslom.

² Vidi srednjoročni horizontalni pregled Izvješća o procjeni GREVIO, paragraf 19, str.

³ Članak 222. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine nasilje u obitelji definira kao drsko ili bezobzirno ponašanje kojim se ugrožava mir, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana obitelji. Za ovo je djelo propisana novčana kazna ili kazna zatvora od jedne do petnaest godina, ovisno o primjeni otegotnih okolnosti (uključujući uporabu oružja ili nenamjerno ubojstvo člana obitelji kao posljedicu vlastitog ponašanja).

⁴ Prema Kaznenom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, član obitelji je: "bračni i izvanbračni drug, raniji bračni i izvanbračni drug, srodnik po krvi u pravoj liniji, posvojitelj i posvojenik, srodnik po pobočnoj liniji do zaključno s trećim stupnjem i tazbinom do drugog stupnja zaključno". Izvanbračni drugovi su partneri koji žive zajedno najmanje tri godine ili kraće ako imaju dijete.

⁵ Prema članku 6. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine, pojam obitelji su: 1) bračni i izvanbračni drugovi i njihova djeca (zajednička ili iz ranijih zajednica); 2) srodnici: krvni srodnici i srodnici iz odnosa potpunog posvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja; očuh, pomajka; posvojenik i posvojitelj iz odnosa nepotpunog posvojenja; srodnici po tazbini do i uključujući drugi stupanj; 3) staratelj i štitićenik, hranitelj i hranitelj; 4) bivši bračni i izvanbračni partneri i njihova djeca (zajednička ili iz prethodnih zajednica) i njihovi roditelji, uključujući očuha i maćehu. Izvanbračni drugovi su partneri koji žive zajedno najmanje tri godine ili kraće ako imaju dijete.

partneru koji ne živi u zajedničkom kućanstvu ne bi okarakteriziralo kao nasilje u obitelji, a to je u suprotnosti s Konvencijom.⁶

10. U Republici Srpskoj nasilje u obitelji definirano je člankom 190.⁷ Kaznenog zakona i čl. 6. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske⁸. GREVIO napominje da definicija nasilja u obitelji iz Kaznenog zakona, kao što je to slučaj u Federaciji BiH, ne uključuje jasno seksualno ili ekonomsko nasilje. S druge strane, pojam obitelji vrlo je širok i stoga bi bio u skladu sa zahtjevima Konvencije⁹. Što se tiče definicije iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske, ona je doista sukladna Konvenciji kao rezultat široke definicije obitelji¹⁰.

⁶ Članak 7. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine definira nasilje u obitelji kao: „radnju kojom se članu obitelji nanosi fizička, duševna ili spolna bol ili patnja i/ili imovinska šteta, kao i prijetnje da izazvati strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana obitelji, a te radnje uključuju, između ostalog: svaku primjenu fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana obitelji; svaki postupak člana obitelji koji može uzrokovati ili može uzrokovati fizičku ili duševnu bol ili patnju; izazivanje straha ili osobnog ugrožavanja ili povrede dostojanstva člana obitelji ucjenom ili drugom vrstom prisile; verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima i drugi oblici grubog uznemiravanja člana obitelji od strane drugog člana obitelji; seksualno uznemiravanje; uhođenje; korištenje fizičkog nasilja ili psihičkog nasilja nad djecom; prisilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana obitelji.

⁷ Članak 190. Kaznenog zakona Republike Srpske definira nasilje u obitelji kao: "tko primjenom nasilja, prijetnjom napada na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje obitelji, obitelj ili obiteljska zajednica". Propisana je minimalna novčana kazna ili kazna zatvora do 10 godina, ovisno o primjeni otegotnih okolnosti (npr. ako je ponašanje rezultiralo teškom tjelesnom ozljedom ili je počinjeno prema djetetu ili u prisutnosti djeteta).

⁸ Članak 6. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske propisuje nasilje u obitelji: „Postoji ako postoji razlog sumnje da je član obitelji ili obiteljske zajednice počinio radnje tjelesne, spolne, psihičke i/ili ekonomske nasilje, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, spolne, psihičke i/ili ekonomske štete drugom članu obitelji ili obiteljske zajednice“. Među ostalim, te radnje su: uporaba sile na tjelesni ili psihički integritet člana obitelji ili obiteljske zajednice; ponašanje koje može prouzročiti ili izazvati opasnost od nanošenja tjelesne ili duševne boli ili patnje članu obitelji ili obiteljske zajednice, izazivanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana obitelji ili obiteljske zajednice ucjenom ili drugom vrstom prisile; verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima i drugi načini grubog uznemiravanja člana obitelji ili obiteljske zajednice; seksualno nasilje; uhođenje; onemogućavanje pristupa zdravstvenoj skrbi i skrbi, odgoj djece na ponižavajući način; prisilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana obitelji ili obiteljske zajednice.

⁹ Bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakoga od njih, izvanbračni ili bivši izvanbračni drugovi, njihova djeca ili djeca svakoga od njih, srodnici po tazbini do drugog koljena, bez obzira na to što da se bračna zajednica smatra članom obitelji ili prestalom obiteljskom zajednicom, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i izvanbračnih drugova, srodnici po posvojenju u ravnoj liniji bez ograničenja, te u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja, kao i kao srodnici po nepotpunom posvojenju, osobe koje imaju skrbnički odnos, osobe koje žive ili su živjele u zajedničkom obiteljskom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, osobe koje imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjele u istom. obiteljsko kućanstvo, osobe koje su bile ili su još uvijek u međusobnoj emotivnoj ili intimnoj vezi, neovisno o tome dijeli li počinitelj ili dijeli kućanstvo sa žrtvom.

¹⁰ Bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakoga od njih, izvanbračni ili bivši izvanbračni drugovi, njihova djeca ili djeca svakoga od njih, srodnici po tazbini do drugog koljena, bez obzira na to što da se bračna zajednica smatra članom obitelji ili prestalom obiteljskom zajednicom, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i izvanbračnih drugova, srodnici po posvojenju u ravnoj liniji bez ograničenja, te u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja, kao i kao srodnici po nepotpunom posvojenju, osobe koje imaju skrbnički odnos, osobe koje žive ili su živjele u zajedničkom obiteljskom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, osobe koje imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjele u istom. obiteljsko kućanstvo, osobe koje su bile ili su još uvijek u međusobnoj emotivnoj ili intimnoj vezi, neovisno o tome dijeli li počinitelj ili dijeli kućanstvo sa žrtvom.

11. Što se tiče Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, nasilje u obitelji definirano je člankom 218. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine¹¹ i članakom 5. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji¹². GREVIO napominje da opseg i ograničenja definicija nasilja u obitelji u Federaciji BiH postoje iu Kaznenom zakonu i Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta BiH. Kazneni zakon postavlja široku definiciju nasilja u obitelji i ne spominje jasno seksualno ili ekonomsko nasilje te uključuje slučajeve obiteljskog nasilja u obitelji.¹³ isključujući slučajeve nasilja u obitelji počinjenog nad sadašnjim ili bivšim partnerom s kojim ne živi u zajedničkom kućanstvu. Što se tiče Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, on sukladno Konvenciji definira nasilje u obitelji u dijelu koji se odnosi na ponašanje. Međutim, pojam obitelji ne uključuje sadašnje ili bivše partnere koji ne dijele zajedničko kućanstvo ili ako nemaju zajedničko dijete, što je protivno Konvenciji¹⁴. Nadalje, u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine postoji paralelni sustav kažnjavanja za nasilje u obitelji počinjeno u kontekstu obiteljskih odnosa sukladno Kaznenom zakonu (za teže slučajeve nasilja u obitelji) i Zakonu o zaštiti od nasilje u obitelji (za lakše slučajeve koji se procesuiraju u prekršajnom postupku). GREVIO doznaje da je prekršajni postupak za slučajeve nasilja u obitelji uveden radi bržeg i učinkovitijeg odgovora na ovaj oblik nasilja. Kako je navedeno u analizi poglavlja VI., članka 50. ovog Izvješća, unatoč navedenom, uočena su ozbiljna kašnjenja u dijeljenju pravde u takvim postupcima. GREVIO izražava zabrinutost da bi takav pristup mogao stvoriti hijerarhiju radnji obiteljskog nasilja, što je suprotno duhu Konvencije, te stoga pozdravlja izmjene zakona u Republici Srpskoj kojima su uklonjeni takvi paralelni režimi, te izražava nadu da će ovo će potaknuti slične aktivnosti u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.

¹¹ Članak 218. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kažnjava onoga "tko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrozi mir, tjelesni integritet ili psihičko zdravlje člana svoje obitelji".

¹² Članak 5. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine definira nasilje u obitelji kao: „počinjene radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, ozljede drugog člana obitelji ili obiteljske zajednice«. Nasilnički čin koji nema obilježja kaznenog djela je prekršaj, a to su, između ostaloga: prijetnja tjelesnim ozljedama članu obitelji ili njemu bliskoj osobi; prijetnja oduzimanjem djece ili izbacivanjem člana obitelji iz stana; iscrpljenost radom, gladovanjem, uskraćivanjem sna ili potrebnog odmora članu obitelji; odgajanje djece na način ponižavajućeg postupanja; uskraćivanje sredstava za uzdržavanje članu obitelji; uskraćivanje prava na ekonomsku neovisnost; verbalni napad, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima ili na drugi način vrijeđanje člana obitelji; uhođenje člana obitelji, izazivanje straha, poniženja, osjećaja manje vrijednosti.

¹³ Prema Kaznenom zakonu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, članovima obitelji smatraju se: bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakoga od njih, izvanbračni ili bivši izvanbračni drugovi, njihova djeca ili djeca svakoga od njih, krvni srodnici u pravoj liniji, posvojitelji i usvojenici, srodnici po tazbini, uključujući i srodstvo do drugog stupnja.

¹⁴ Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, pod "članom obitelji" podrazumijevaju se: bračni ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakoga od njih, izvanbračni ili bivši izvanbračni drugovi, njihova djeca ili djeca svakog od njih, srodnici po tazbini do drugog stupnja srodstva, bez obzira da li je bračna zajednica prestala, roditelji sadašnjih i bivših bračnih i izvanbračnih drugova, srodnici po posvojenju u pravoj liniji bez ograničenja, te u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja srodstva, kao i srodnici iz nepotpunog posvojenja, osobe vezane skrbničkim odnosom, osobe koje žive ili su živjele u zajedničkom obiteljskom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo. , osobe koje imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjeli u istom obiteljskom domaćinstvu.

12. GREVIO poziva vlasti da poboljšaju provedbu Istanbulske konvencije u odnosu na sve oblike nasilja nad ženama, uz obiteljsko nasilje, budući da su trenutno manje obuhvaćene rodno osjetljivim politikama, programima i uslugama podrške, uključujući silovanje i seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i progon.
13. GREVIO nadalje podsjeća da Istanbulska konvencija u članku 2. stavku 1. poznaje sve oblike nasilja nad ženama, pa tako i nasilje u obitelji, koji nesrazmjerno pogađaju žene u odnosu na muškarce i koji predstavljaju oblik diskriminacije žena. GREVIO stoga snažno potiče vlasti da osiguraju da nacionalni zakoni i politike odražavaju osnovna načela Istanbulske konvencije.
14. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da trenutne definicije nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja približe definicijama Istanbulske konvencije, kao i da usklade zakonske definicije nasilja u obitelji u svim područjima prava kako bi se poboljšati njihovu primjenu.

B. Osnovna prava, načelo jednakosti i nediskriminacije (članak 4.)

1. Ravnopravnost spolova i nediskriminacija

15. Važno je imati na umu da je Ustavom Bosne i Hercegovine propisano da se Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njeni protokoli izravno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i da ovi akti imaju prednost nad svim drugim zakonima. GREVIO pozdravlja činjenicu da Ustav Bosne i Hercegovine zabranjuje diskriminaciju po bilo kojoj osnovi, uključujući i po osnovu spola u članku 11. – a isto se odražava i na ustave dvaju entiteta. Nadalje, Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine propisuje, promiče i štiti bitnu ravnopravnost spolova i zabranjuje diskriminaciju na temelju spola, spola i spolne orijentacije u svim područjima života, dok Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine također zabranjuje diskriminaciju na temelju otvorenog popisa zaštićenih vrijednosti. Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine je središnja institucija koja promovira jednako postupanje bez diskriminacije. Pučki pravobranitelj sluša slučajeve diskriminacije i daje preporuke, a također pruža pomoć žrtvama koje podnose pritužbe na domaćoj ili međunarodnoj razini. Istovremeno, Agencija za ravnopravnost spolova i entitetski gender centri također mogu primati pojedinačne pritužbe te izvješćivati i promovirati ravnopravnost spolova¹⁵. Na strateškoj razini, uz Gender akcijski plan za razdoblje 2018.–2022. (GAP) i Akcijski plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2018.–2022. (UNSCR 1325), pokrenuto je nekoliko inicijativa kako bi se osigurala ravnopravnost spolova. One uključuju, primjerice,

¹⁵Vidi pregled Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, Europska mreža pravnih stručnjaka za ravnopravnost spolova i nediskriminaciju, Europska komisija, A. Kadribašić, str.

uvođenje rodno osjetljivog proračuna u ministarstva na državnoj i entitetskim razinama te uvođenje kontakt osobe za ravnopravnost spolova u državnim i entitetskim institucijama.

16. Unatoč tome, civilno društvo i studije ukazuju na raširenost patrijarhalnih stavova, rodnih stereotipa i tolerancije prema nasilju nad ženama. Iako je Parlamentu upućeno nekoliko amandmana na zakon kako bi se osigurala ravnomyerna zastupljenost na izbornim listama iu Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, oni nikada nisu usvojeni. Dakle, žene čine oko 31% izabranih parlamentaraca u Zastupničkom domu i samo 15% u drugom domu. Samo 4% gradonačelničkih pozicija pripada ženama¹⁶. Nedavno istraživanje rasprostranjenosti pokazuje da je 48% žena u Bosni i Hercegovini doživjelo nasilje, iako se procjenjuje da bi brojke mogle biti znatno veće¹⁷. Također se procjenjuje da je 64% žena bilo izravno pogođeno sukobom između 1992. i 1995. godine, a pokazalo se da je prevalencija intimnog partnerskog nasilja veća među ženama čiji su se partneri borili u sukobu¹⁸.

2. Međusektorska diskriminacija

17. Članak 4. stavak 3. Istanbulske konvencije obvezuje članice da osiguraju primjenu odredaba ove konvencije, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi¹⁹, a uz to uključuje i spol, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, dob, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status i migrantski, izbjeglički ili drugi status. Ova obveza proizlazi iz razumijevanja da je diskriminacija određenih skupina žena, na primjer od strane agencija za provođenje zakona, pravosuđa ili pružatelja usluga, još uvijek široko rasprostranjena²⁰.
18. Civilno društvo je proučavalo specifična iskustva rodno uvjetovanog nasilja nad ženama s invaliditetom, LGBTI ženama i Romkinjama, što GREVIO pozdravlja²¹. Nadalje, istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini pod vodstvom OESC-a iz 2018. procjenjuje i

¹⁶Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OESC, str.10.

¹⁷Ibid. str. iii.

¹⁸Ibid, str. 5.

¹⁹Osnova diskriminacije je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugo stanje.

²⁰Vidi paragrafe 52-54 Izvješća o posvojenju.

²¹Vidi Analiza rodno uvjetovanog nasilja nad osobama s invaliditetom u Bosne i Hercegovine, Tanja Mandić-Đokić, Tatjana Žarković, Olga Stojković, Vera Bošković, „Neformalna skupina organizacija osoba s invaliditetom“ regije Dobo, 2019., dostupno na:

http://www.myright.ba/uimages/U4277EB7_Analiza20rodno20zasnovanog20nasilja20prema20prema20osobama20sa20invaliditetom20u20BiH.pdf; Nasilje u obitelji među LGBTI osobama: Analize i preporuke, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Dalila Bašić i Amina Dizdar, 2018. godine, dostupno na: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2018/11/HRP-ENG-nasilje-nad-LGBTI-osobama_FINAL-web.pdf; Pristup i povjerenje Roma u sigurnosne i pravosudne institucije u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, 2021.godine, dostupno na: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/2021/11/Pristup-i-povjerenje-Roma-u-institucije-sigurnosti-i-pravosuda-u-Bosni-i-Hercegovini.pdf>; Istraživanje o rodno uvjetovanom nasilju nad Romkinjama u Bosni i Hercegovini, Udruženje Romkinja "Bolja budućnost" Tuzla.

identificira rasprostranjenost i izazove s kojima se suočavaju žene, posebno one koje pripadaju posebno marginaliziranim ili nepovoljnim skupinama, kao što su Romkinje, prognanice i izbjeglice, žene iz ruralnih područja, područjima, samohranim majkama i ženama s invaliditetom, kada žele pristup uslugama podrške u slučaju rodno uvjetovanog nasilja. Također je važno podsjetiti da se u Republici Srpskoj prikupljaju korisni statistički podaci o nasilju nad ženama, koji se dijele i po prisutnosti invaliditeta, što GREVIO pozdravlja.

19. GREVIO naglašava da dostupna istraživanja i informacije prikupljene tijekom evaluacijskog posjeta ukazuju na ozbiljne nedostatke u provedbi članka 4. Konvencije. Što se tiče pristupa informacijama, u izvješćima se ističe da određene skupine žena, primjerice Romkinje, žene s invaliditetom i žene iz ruralnih područja često nemaju informacije o službama podrške u području nasilja nad ženama te stoga ne dobivaju potrebnu podršku²². GREVIO napominje da je situacija posebno teška u pogledu pružanja usluga podrške ženama migranticama koje su žrtve rodno uvjetovanog nasilja. Prema zakonu, centri za socijalni rad, kao i sigurne kuće, mogu pomoći samo građanima i štíćenicima koji imaju prebivalište ili boravište, što isključuje mogućnost da tražitelji azila (uključujući i one u prihvatnom centru) i migranti dobiju specijalizirane usluge podrške. Iz GREVIO-a je priopćeno da nevladine udruge čine sve što je u njihovoj moći kako bi osigurale sigurnu kuću, čak i u tim slučajevima ne dobivaju financijsku pomoć države za nastale troškove, čime se dovode u još teži financijski položaj. Slično tome, organizacije za ženska prava također su obavijestile GREVIO da tražitelji azila imaju specifičnih poteškoća u prijavljivanju rodno uvjetovanog nasilja jer u prihvatnim centrima ne postoji propisani protokol koji bi olakšao takvo prijavljivanje²³. Nadalje, suočavaju se s poteškoćama u policijskim postajama zbog nedostatka prevoditelja koji bi pomogli migranticama i tražiteljima azila u prijavljivanju takvih slučajeva. Nereakcija policije i centara za socijalni rad, uz duboko ukorijenjene predrasude, konstantno se bilježi i kada je riječ o prijavama Romkinja zbog rodno uvjetovanog nasilja²⁴ i žene sa invaliditetom²⁵. U vezi s potonjim, nevladine organizacije obavijestile su GREVIO da državne službe za potporu ne odgovaraju na potrebe žena s invaliditetom, zbog predrasuda, nedostatka obuke ili fizičkih prepreka, ostavljajući im drugog izbora nego trpjeti nasilje²⁶.

20. Prema vlastima, prevencija nasilja nad ženama izloženim međusektorskoj diskriminaciji i njihova zaštita uključeni su u namjenske strategije koje se bave potrebama ovih skupina (entitetske strategije o Romkinjama, ženama s invaliditetom i ženama iz ruralnih područja).

²²Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobiti i sigurnosti žena, OESC, str. 59 i 74.

²³Vidi Odbor za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW), Zaključne napomene u Šestom periodičnom Izvješću Bosne i Hercegovine za 2019. str. 15, koji se odnosi na visoku razinu seksualnog nasilja nad izbjeglicama i tražiteljima azila u prihvatnim centrima.

²⁴Vidi na primjer, Osnovne usluge: Analiza i pristup uslugama podrške (zdravstvo, policija, pravosuđe i socijalne usluge) za žene iz marginaliziranih skupina izloženih nasilju, *UN Women*, str. 33, 2019. godina.

²⁵Vidi Izvješće Bosne i Hercegovine podneseno na temelju članka 68. stavak 1. Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (državno izvješće), str. 18.

²⁶Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a iz Bosne i Hercegovine prema GREVIO grupi, str. 55.

područja). Iako možda postoje neki elementi prepoznavanja njihovog iskustva s rodno uvjetovanim nasiljem, GREVIO primjećuje da nijedna strategija ne govori konkretno o složenim poteškoćama ovih skupina žena. Štoviše, konkretne mjere za odgovor na nagomilane izazove i konkretne potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji nisu propisane politikama za rodno uvjetovano nasilje, što ih čini nevidljivima. Tako je GREVIO dobio informaciju od strane ženskih grupa da civilno društvo koje predstavlja te žene nije bilo konzultirano tijekom izrade politika o nasilju nad ženama, te stoga njihovi stavovi i potrebe nisu uključeni u te dokumente. To se očituje u nedostatku službenih podataka o nasilju nad ženama kojima su te skupine žena izložene, a koji bi bili potrebni za izradu politika utemeljenih na dokazima.

21. Na kraju, važno je naglasiti da će zbog pravnog i institucionalnog poretka u zemlji, ovisno o mjestu u Bosni i Hercegovini u kojem žrtva stvarno živi, koristi za njih u smislu prevencije i zaštite biti različite. Kao što će biti pokazano u sljedećim poglavljima, ovo se, između ostalog, odnosi na pružanje pravne pomoći, socijalne doprinose/mirovine za žrtve seksualnog nasilja u ratu i preventivne napore kao što je obrazovanje.

21. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. poduzmu mjere kako bi se osiguralo da se odredbe Istanbulske konvencije provode bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi iz članka 4. stavka 3., uključujući na temelju mjesta prebivališta ili boravišnog statusa, posebno kada je u pitanju osiguranje pristupa specijaliziranim uslugama podrške;
- b. promiču istraživanje i osigurati prikupljanje podataka o rodno uvjetovanom nasilju koje pogađa skupine žena koje su ili bi mogle biti izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući žene s invaliditetom, LGBTI žene i migrantice kako bi se procijenila prevalencija različitih oblika nasilje i pristup takvih skupina uslugama podrške, zaštitnim mjerama i pravdi i
- c. integriraju stavove i potrebe ovih skupina u razvoj, provedbu, praćenje i evaluaciju cjelovitih i koordiniranih politika za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama, u partnerstvu sa specijaliziranim udrugama, te uključiti predstavnike tih udruga u navedene procese.

C. Obveze države i dužna pažnja (članak 5.)

22. Aspekti provedbe članka 5. Istanbulske konvencije obrađeni su u poglavljima V. i VI. ovog Izvješća.
23. Poglavlje II Istanbulske konvencije utvrđuje ključne uvjete za holistički odgovor na nasilje nad ženama: potrebu za učinkovitim, sveobuhvatnim i koordiniranim politikama koje podržavaju institucionalne, financijske i organizacijske strukture.

II. Integrirane politike i prikupljanje podataka

A. Sveobuhvatne i koordinisane politike (član 7.)

24. Članak 7. Istanbulske konvencije obvezuje države članice da osiguraju koordinirane i sveobuhvatne mjere za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.
25. Vlasti u Bosni i Hercegovini su poduzele važne korake ka usvajanju i provedbi politika za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji na državnoj, entitetskoj i kantonalnoj razini. Izazovi koji proizlaze iz više političkih i administrativnih razina vlasti snažno utječu na koherentnost, sveobuhvatnost i koordinaciju tih politika. GREVIO je također zabrinut zbog nepostojanja sveobuhvatnih politika za borbu protiv jednako razarajućih oblika nasilja nad ženama kao što su silovanje, seksualno nasilje izvan obitelji, seksualno zlostavljanje, uhođenje, genitalno sakaćenje žena, prisilni brak ili prisilna sterilizacija i prisilni abortus. Iako su donesene ad hoc mjere za sprječavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u pravosuđu, državnim institucijama i u jednom kantonu u Federaciji Bosne i Hercegovine²⁷ politike opisane u nastavku teksta ne bave se konkretno pitanjem seksualnog uznemiravanja izvan konteksta nasilja u intimnim partnerskim odnosima, unatoč statističkim podacima i empirijskim dokazima o ovom raširenom obliku nasilja nad ženama²⁸. GREVIO nadalje napominje da iako nema istraživanja o učestalosti genitalnog sakaćenja žena u Bosni i Hercegovini, čini se da postoje²⁹ zajednice koje to prakticiraju; nadalje, proizlazi da je jedna od 20 žena bila izložena progonu³⁰.
26. Glavna strategija na državnoj razini za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama je Okvirna strategija koja je istekla, a koja je imala za cilj implementaciju Istanbulske konvencije na državnoj razini u području prevencije, zaštite i procesuiranja nasilja nad ženama i obitelji. nasilja i koordiniranih politika. S obzirom na ograničene ovlasti državne vlasti u području nasilja nad ženama, cilj je bio poslužiti kao platforma za izradu i provedbu entitetskih strategija u području nasilja u obitelji te osigurati njihovo usklađivanje. Stoga se nastojalo uključiti iste strateške prioritete koji su definirani u entitetskim strategijama i strateškim prioritetima za koje su odgovorne institucije na državnoj razini³¹. GREVIO na početku napominje da Vlada Republike Srpske nije prepoznala primjenjivost Okvirne strategije u svojim nadležnostima, navodeći da se ona odnosi na nadležnosti na nivou entiteta, te se stoga nije angažirala u njejoj implementaciji. Unatoč svom cilju da provede

²⁷U Kantonu Sarajevo.

²⁸Početkom 2021. godine, nakon slučaja silovanja na Fakultetu scenskih umjetnosti u Srbiji, žene diljem regije, uključujući i Bosnu i Hercegovinu, počele su dijeliti svoje priče o seksualnom nasilju i seksualnom uznemiravanju na radnom mjestu i na fakultetu, pod hashtagom # nisam tražila i Facebook grupe Nisam tražila (Nisam tražila). Istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama u BiH pokazuje da je 28% žena starijih od 15 godina bilo izloženo seksualnom uznemiravanju.

²⁹Podaci dobiveni tijekom evaluacijske posjete odnose se, između ostalog, na vehabijsku zajednicu, posebnu sektu selefijskog pokreta.

³⁰Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OESC, str. iii, 2019. godine.

³¹To uključuje procesuiranje slučajeva seksualnog nasilja u ratu, pitanja migracija, seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u državnim institucijama itd.

Konvenciju u odnosu na sve oblike nasilja, Okvirna strategija odražava entitetske strategije i fokusira se gotovo isključivo na nasilje u obitelji na uštrb drugih jednako važnih oblika nasilja nad ženama.

27. Nakon što je Okvirna strategija istekla 2018. godine, nije donesena naknadna, nacionalna, sveobuhvatna i koordinirana politika koja bi osigurala holistički pristup i koordinirani odgovor na nasilje nad ženama. Uz Okvirnu strategiju, pitanje nasilja nad ženama regulirano je i GAP-om te Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1325, koje se pozivaju na Istanbulsku konvenciju. GAP se može smatrati krovnom strategijom koja definira srednjoročne ciljeve u prioritarnim područjima i koja predviđa broj akcija u vezi s nasiljem nad ženama³². Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325, s druge strane, regulira pitanje pristupa uslugama naknade štete i podrške za žrtve seksualnog nasilja tijekom rata, kao i pitanja u vezi sa ranjivosti i zaštiti potrebnu migrantima te ženama i djeci koji traže azil. Međutim, čini se da niti jedna politika ne popunjava jaz postavljanjem pitanja specifičnih oblika nasilja nad ženama osim obiteljskog nasilja, dok Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 postavlja samo pitanje seksualnog nasilja.
28. Kao odgovor na pandemiju Covid-19 i s njom povezan porast slučajeva nasilja nad ženama, državna tijela donijela su i plan pod nazivom „Mjere hitne pomoći najugroženijim kategorijama građana tijekom pandemije Covid-19“. Ovaj plan je uključivao mjere za podizanje svijesti javnosti i žrtava o dostupnim servisima podrške, osiguranje dovoljnog kapaciteta u sigurnim kućama kako bi se adekvatno odgovorilo na potrebe žrtava, osiguranje dodatnih telefonskih linija za pomoć i odgovarajućeg stručnog osoblja, kao i osiguranje dodatni smještaj. Iako nije jasno koliko je ovaj plan implementiran u praksi, GREVIO je tijekom evaluacijskog posjeta izvijestio da su mjere prvenstveno usmjerene na ekonomsko osnaživanje žena i osiguravanje dodatne brze pomoći sigurnim kućama u cilju povećanja njihovih smještajnih kapaciteta. te pojednostaviti procedure za pružanje smještaja žrtvama.
29. U vezi s politikama reparacija za kršenja ljudskih prava i ratne zločine počinjene tijekom rata od 1992. do 1995. godine, uključujući seksualno nasilje u ratu, GREVIO je upozoren na činjenicu da su Strategija tranzicijske pravde i nacrt Zakona o žrtvama torture a ratni zločini su izrađeni, ali nikada nisu usvojeni zbog nedostatka političkog konsenzusa. To je, između ostalog, dovelo do rascjepkanog zakonsko-strateškog okvira za prepoznavanje statusa žrtava seksualnog nasilja u ratu i njihovih prava i zaštite, te razlika na razini entiteta.
30. Kao što je ranije navedeno, Okvirnu strategiju na državnoj razini prate još dvije strategije na entitetskoj razini. U Federaciji Bosne i Hercegovine prva Strategija za sprječavanje i borbu protiv nasilja u obitelji donesena je 2009. godine i trajala je do 2010. godine, nakon čega je donesena Strategija za sprječavanje i borbu protiv nasilja u obitelji (Strategija

³² Konkretno, govori o: prikupljanju, analizi i objavljivanju podataka o raširenosti rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji; zaštita i rehabilitacija žrtava i progon počinitelja; istraživanje rasprostranjenosti i različitih aspekata rodno uvjetovanog nasilja, uključujući obiteljsko nasilje; specijalizirana obuka za stručnjake i pružatelje usluga o identificiranju žrtava i pružanju pomoći i zaštite; programi psihosocijalnog tretmana za reintegraciju žrtava nasilja u društvo, uključujući obrazovni sustav i tržište rada; kampanje za podizanje svijesti o nasilju nad ženama; te praćenje i izvještavanje o poduzetim mjerama u borbi protiv nasilja nad ženama.

Federacije Bosne i Hercegovine) za razdoblje od 2013. do 2017. godine, koje je produženo i praćeno Akcijskim planom do 2020. godine, s naknadnom izradom strategije. Strategija Federacije Bosne i Hercegovine uređuje pet osnovnih područja djelovanja, a to su usklađivanje pravnog okvira s međunarodnim standardima; trening; prikupljanje podataka; podizanje svijesti; koordiniranu multidisciplinarnu suradnju u pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u obitelji i radu s počiniteljima nasilja. Uz ovu strategiju, sukladno Zakonu o borbi protiv nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine, kantonalne vlade u Federaciji Bosne i Hercegovine dužne su izraditi dvogodišnji program prevencije, zaštite i borbe protiv nasilja u obitelji, što potom služi kao osnova za općinske planove za prevenciju nasilja u obitelji. U Republici Srpskoj prvi akcioni plan za borbu protiv nasilja u obitelji donesen je 2007. do 2008. godine, nakon čega je usvojena Strategija borbe protiv nasilja u obitelji za razdoblje od 2009. do 2013. godine, a potom i Strategija za razdoblje od 2014. do 2019. godine (Strategija Republike Srpske), s tim da je nova strategija spremna za razdoblje od 2020. do 2024. godine. Strategija Republike Srpske odnosi se na četiri područja djelovanja: prevencija nasilja u obitelji; podrška i pomoć žrtvama; zaštita žrtava te nadzor i provedba zakona. Pored navedenog, entitetske vlasti donijele su i Akcijski plan za provedbu Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Republici Srpskoj za razdoblje od 2019. do 2020. godine. Ovaj Akcijski plan navodno regulira pitanje koordiniranih javnih politika, prevenciju i kontrolu nad učestalošću i rasprostranjenošću svih oblika rodno uvjetovanog nasilja, ali opet je njegovo djelovanje primarno usmjereno na nasilje u obitelji. Što se tiče Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, GREVIO napominje da nisu pripremljeni posebni strateški dokumenti i akcijski planovi za problematiku nasilja nad ženama, s izuzetkom lokalnog protokola za nasilje u obitelji i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, čijem se usvajanju ispoštovalo uz značajan otpor na lokalnoj razini³³. GREVIO, nadalje, zabrinuto napominje da, kao i na državnoj razini, entitetske politike reguliraju samo obiteljsko nasilje u kontekstu obitelji, a ne pokrivaju slučajeve obiteljskog nasilja kada partneri ili bivši partneri ne žive ili nisu živjele pod istim krovom i regulirati sve druge oblike nasilja nad ženama. GAP na državnoj razini odgovara GAP-ovima na entitetskim i kantonalnim razinama, koji se više primjenjuju na operativnoj razini; Isto tako, na razini entiteta razvijene su mjere i politike kao odgovor na pandemiju Covid-19, koje prije svega pružaju dodatnu podršku sigurnim kućama, a u slučaju Republike Srpske i linijama za pomoć. Čini se, međutim, da u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nisu poduzete dodatne mjere za jačanje podrške žrtvama obiteljskog nasilja tijekom pandemije.

31. Osim reguliranja svih oblika nasilja nad ženama kako bi se osigurao holistički pristup ovom kršenju ljudskih prava, nacionalni akcijski planovi/strategije također moraju uzeti u obzir specifične potrebe žena žrtava koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji, uključujući žene iz manjinskih nacionalnih skupina - uključujući Romkinje - kao i migrantice i tražiteljice azila, žene s invaliditetom i LGBTI žene³⁴.

³³Vidi analizu Poglavlja IV, članak 18. Istanbulske konvencije i Poglavlja III, članak 13. o potrebi za višom razinom svijesti u ovom dijelu zemlje.

³⁴Vidi Poglavlje I., Temeljna prava, jednakost i nediskriminacija.

32. Članak 7. propisuje obvezu uspostave koordinacije između više agencija i svih relevantnih aktera, uključujući i civilno društvo u kontekstu donošenja i provedbe politika za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. GREVIO pozdravlja činjenicu da su nevladine organizacije na državnoj i entitetskoj razini snažno posvećene razvoju politika u oblasti nasilja nad ženama kao i provedbi istih. Strategija Federacije Bosne i Hercegovine nastala je kao rezultat zajedničkog rada predstavnika vlasti i nevladinih organizacija. Nadalje, u nekim slučajevima izradu politika i zakona vodile su nevladine organizacije, kao što je to slučaj s novim Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji koji je Sigurna mreža izradila i predstavila u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, a koji trenutno čeka čitanje. Predstavnik Sigurne mreže³⁵ sudjeluje u radu stručnog tima Federacije Bosne i Hercegovine za izradu i provedbu Strategije prevencije i borbe protiv nasilja u obitelji (stručni tim Federacije Bosne i Hercegovine). Na entitetskoj razini u Republici Srpskoj vlasti su na sličan način informirale GREVIO da su predstavnici NVO-a uključeni u sve strateško-pravne inicijative u oblasti nasilja nad ženama i da predstavnik NVO-a sudjeluje u Vijeću RS-a za borbu protiv nasilja u obitelji i obitelji. GREVIO, međutim, primjećuje nedostatke u pogledu sudjelovanja nevladinih organizacija u kreiranju politika na kantonalnim/lokalnim razinama³⁶. Na lokalnoj razini, višesektorski timovi (MST) zauzeli su višeagencijski pristup – *ad hoc* tijela koja su izradila protokole lokalne uprave kako bi doprinijeli provedbi politika u području obiteljskog nasilja i osigurali suradnju između agencija u pojedinačne slučajeve nasilja u obitelji. Što se tiče institucija, uz puno poštivanje entitetskih nadležnosti iz entitetskih ustava, GREVIO uočava prostor za sveobuhvatnije konzultacije u izradi politika između ministarstava na državnoj razini, posebno u oblasti obrazovanja, slušajući postojeću suradnju. strukture za raspravu o zajedničkim ciljevima.
33. Složena politička i ustavna struktura Bosne i Hercegovine dovodi do razlika u sadržaju i opsegu politika i zakona, što dovodi do različitih razina zaštite žena žrtava nasilja. Dok je situacija za žrtve s prebivalištem u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine teška jer ne postoje sveobuhvatne politike o nasilju nad ženama, različite razine prevencije, zaštite i procesuiranja također pogađaju žrtve nasilja nad ženama s prebivalištem u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, ovisno entitetu i/ili kantonu u kojem žive. GREVIO naglašava da nakon isteka Okvirne strategije ne postoji cjelovita politika na državnoj razini koja bi mogla procijeniti i uskladiti područje u području zaštite žrtava nasilja nad ženama u cijeloj zemlji. Nadalje, GREVIO primjećuje da se čini da nije bilo procjene potencijalnog preklapanja širokog spektra politika na različitim razinama vlasti. Tako su organizacije za ženska prava, između ostalog, naglasile da GAP politike na kantonalnoj razini često nisu usklađene s GAP-om na državnoj razini.

34. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da provedu neovisnu komparativnu analizu s fokusom na identificiranje obećavajućih praksi i usklađivanje politika u području nasilja nad ženama, kao i identificiranje preklapanja između

³⁵Sigurna mreža je koalicija nevladinih organizacija koje rade u Bosni i Hercegovini na polju nasilja u obitelji.

³⁶Vidi analizu Poglavlja II., članak 9.

postojećih politika u ovoj oblasti. GREVIO dalje snažno potiče razvoj dugoročno koordiniranih politika:

- a. koje reguliraju sve oblike nasilja nad ženama, pa tako i obiteljsko nasilje kada partneri ili bivši partneri ne žive ili nisu živjeli pod istim krovom;
- b. koje u potpunosti odražavaju specifične potrebe žena koje su izložene međusektorskoj diskriminaciji i
- c. na svim dijelovima teritorije Bosne i Hercegovine, pa tako i u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.

B. Financijska sredstva (članak 8.)

35. Članak 8. Istanbulske konvencije ima za cilj osigurati dodjelu odgovarajućih finansijskih i ljudskih resursa u javnim tijelima i civilnom društvu za provedbu integriranih politika, mjera i programa usmjerenih na prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama.
36. Iz Izvještaja proizlazi da se godišnji troškovi institucija u Bosni i Hercegovini za prevenciju/pružanje podrške žrtvama obiteljskog nasilja procjenjuju na oko 14.000.000,00 € (27.000.000,00 konvertibilnih maraka), dok se troškovi za rad sigurnih kuća i pružanje usluga specijaliziranih usluga podrške ženama i njihovoj djeci procijenjenih na 760.000,00 eura (1.486.635,00 KM)³⁷.
37. Iako dio sredstava za programe koje provode gender centri u dva entiteta u oblasti nasilja nad ženama osiguravaju ministarstva uključena u njihovu provedbu, veliki dio programa financiran je sredstvima međunarodnih donatora, posebice državnim akcijskim planovima kao što su kao GAP Bosne i Hercegovine. Isto tako, Okvirna strategija se financira iz donatorskih sredstava i redovnih proračuna institucija u Bosni i Hercegovini. Na razini entiteta ne postoje određena sredstva za provedbu akcijskih planova protiv nasilja u obitelji, već se ona financiraju iz redovnih proračuna nadležnih ministarstava u dva entiteta. Kako se navodi u Državnom izvješću za razdoblje od 2019. do 2020. godine, Ministarstvo obitelji, omladine i sporta Republike Srpske ima proračunsku poziciju za provedbu Strategije borbe protiv nasilja u obitelji Republike Srpske u iznosu od od 6.300,00 eura godišnje, druga proračunska pozicija za projekte i programske aktivnosti Vijeća za suzbijanje nasilja u obitelji i obiteljskoj zajednici Republike Srpske u iznosu od 4.500,00 eura godišnje i treća proračunska pozicija za zaštitu žrtava u sigurne kuće u iznosu od 150.000,00 eura godišnje. U Federaciji BiH tijekom 2017. i 2018. godine godišnje je za provedbu Strategije za suzbijanje nasilja u obitelji F BiH izdvojeno oko 61.000,00 €, a od međunarodnih donatora oko 111.552,00 €. Kada se zbir navedenih iznosa usporedi s procijenjenim ukupnim troškovima na godišnjoj razini u Bosni i Hercegovini za pružanje podrške žrtvama ili

³⁷Vidi Analiza troškova nasilja u obitelji: procjena troškova multisektorskog odgovora na lokalnoj razini u Bosni i Hercegovini, *UN Women*, str. 13.

prevenciju nasilja, proizlazi da se za provedbu integriranih mjera i politika izdvaja nedovoljno sredstava. Što se tiče financiranja osoblja i aktivnosti koje provode centri za socijalni rad, koji su jedni od prvih kontakata sa žrtvama obiteljskog nasilja, GREVIO je upozoren na činjenicu da su njihovi resursi vrlo ograničeni te da zbog toga ne mogu osigurati odgovarajuće usluge podrške u području obiteljskog nasilja.

38. U svjetlu navedenog, GREVIO napominje da se značajan dio aktivnosti iz brojnih akcijskih planova i strategija koje provode gender centri i nadležna ministarstva financira iz sredstava međunarodnih donatora. GREVIO pozdravlja spremnost vlasti Bosne i Hercegovine na suradnju s međunarodnom zajednicom i cijeni napore međunarodnih donatora u financiranju mjera i projekata za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini. No, GREVIO podsjeća da je odgovornost države da izdvoji odgovarajuća financijska sredstva za pravne i strateške mjere u području nasilja nad ženama kako bi ispunila obvezu iz članka 8. Istanbulske konvencije. GREVIO je svjestan da se predloženim izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine želi ojačati zakonska obveza financiranja, te ohrabruje nadležne da nastave ići u tom smjeru. GREVIO izražava zabrinutost zbog činjenice da se malo ili nimalo sredstava izdvaja za druge teške oblike nasilja nad ženama, osim nasilja u obitelji.
39. GREVIO podsjeća da u skladu s člancima 8. i 9. Konvencije, financijski procesi za organizacije za ženska prava koje pružaju specijalizirane usluge podrške žrtvama trebaju osigurati odgovarajuće zajamčene razine financijskih sredstava za te usluge. Sve u svemu, skromne razine financijskih sredstava i neodrživost dostupnih izvora financiranja i pristupa značajno usporavaju pružanje specijaliziranih usluga podrške u dva entiteta i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. GREVIO primjećuje da je financiranje prvenstveno dostupno od međunarodnih donatora, a čini se da se time kažnjavaju one nevladine organizacije koje su manje upoznate s postupcima koji se primjenjuju. Iako su vlasti osigurale određena financijska sredstva, natječajni postupci ili su usmjereni na sve NVO-e ili nisu otvoreni za sve NVO-e³⁸. Općenito, ovi se natječajni postupci odnose na ograničena financijska sredstva i nevladine organizacije koje pružaju usluge podrške, kao što su SOS telefoni u dva entiteta trebali bi financirati troškove plaća osoblja na projektnoj osnovi.
40. Još jedna prepreka na koju je skrenula pozornost grupa GREVIO u vezi s osiguravanjem dostatnih financijskih sredstava za specijalizirane usluge podrške je da se međunarodne organizacije i lokalne vlasti ponekad *de facto* natječu s nevladinim organizacijama u sve užem financijskom prostoru. To se događa jer su oni prvi koji se oslanjaju na vanjske izvore financiranja u području nasilja u obitelji i nasilja nad ženama. U vezi sa tim, GREVIO napominje da bi vlasti Bosne i Hercegovine trebale nastojati što je više moguće cijeniti, slušati i dati prioritet bogatoj stručnosti usmjerenoj na žrtve koju nevladine organizacije

³⁸ Prema vlastima, sudjelovanje u pozivima za dostavu prijedloga otvoreno je za sve registrirane nevladine organizacije. GREVIO je međutim upozoren na činjenicu da nevladine organizacije koje pomažu tražiteljima azila i migranticama imaju poteškoća u sudjelovanju u pozivima za financiranje projekata povezanih s rodno uvjetovanim nasiljem, unatoč činjenici da pomažu migranticama u tom pogledu, što sugerira ograničeno razumijevanje Nvladine organizacije koje rade na polju nasilja nad ženama.

imaju u ovoj oblasti te osigurati da civilno društvo ne bude dovedeno u poziciju gdje se mora natjecati za sredstva s institucionalnim i međunarodnim tijelima.

41. Što se tiče financiranja sigurnih kuća za žrtve nasilja u obitelji, kašnjenja u raspodjeli sredstava koja dodjeljuju nadležna ministarstva (na državnoj i entitetskoj razini) predstavljaju prepreku u pružanju zaštite i podrške žrtvama. GREVIO izražava zabrinutost da se time narušava zakonska obaveza financiranja sigurnih kuća, koja je propisana entitetskim zakonima o borbi protiv nasilja u obitelji.
- 42. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju adekvatne, održive i dugoročne izvore financiranja za sve politike, mjere i zakone na državnoj, entitetskoj i lokalnoj razini s ciljem prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i za institucije i tijela koja imaju mandat za njihovu provedbu.**
- 43. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju održive razine financiranja za ženske nevladine organizacije koje pružaju specijalizirane usluge podrške za sve oblike nasilja ili im u tome pomažu u svim dijelovima zemlje. Takve odgovarajuće financijske mogućnosti trebale bi biti zajamčene, primjerice, putem dugoročnih bespovratnih sredstava temeljenih na transparentnim postupcima nabave. GREVIO nadalje potiče vlasti da cijene, slušaju i daju prioritet bogatoj stručnosti nevladinih organizacija usmjerenoj na žrtve te da osiguraju da civilno društvo ne bude dovedeno u poziciju u kojoj se mora natjecati za sredstva s institucionalnim i međunarodnim tijelima.**

C. Nevladine organizacije i civilno društvo (članak 9.)

44. U Bosni i Hercegovini nevladine organizacije igraju važnu ulogu u pružanju niza specijaliziranih usluga podrške ženama žrtvama nasilja, uključujući vođenje telefonskih linija za pomoć, vođenje sigurnih kuća i pružanje savjetodavnih usluga u području obiteljskog nasilja, te u ograničenoj mjeri pružanje psihološke podrške i pravnu pomoć. Na temelju feminističkog pristupa usmjerenog na žrtve, nevladine organizacije nude usluge koje ne postoje nigdje drugdje u zemlji. Nadalje, u Federaciji Bosne i Hercegovine pojedine nevladine organizacije imaju akreditaciju Ministarstva rada i socijalne politike Federacije Bosne i Hercegovine za izdavanje potvrda o statusu žrtava seksualnog nasilja iz ratnog razdoblja, a koje su žrtvama potrebne da bi regulirali status civilnih žrtava rata. S druge strane, u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine djeluje samo jedna NVO u oblasti nasilja nad ženama, čiji su kapaciteti vrlo ograničeni. Zapravo ne pruža specijalizirane usluge podrške žrtvama i njegove su aktivnosti ograničene na podizanje svijesti tijekom 16 dana aktivizma protiv rodno uvjetovanog nasilja; osim toga, nisu dostupne sigurne kuće ili lokalne linije za pomoć.
45. GREVIO napominje da državne i entitetske vlade u određenoj mjeri prepoznaju stručnost grupa za ženska prava koje pružaju specijalizirane usluge podrške – a to se odražava u strateškim dokumentima kao što su strategije i protokoli koji su razvijeni u suradnji s civilnim društvom i koji predviđaju suradnju državnih aktera s nevladinim organizacijama

na ovom području³⁹. U vezi sa tim, nedostaci na koje je civilno društvo skrenulo pozornost GREVIO grupe u vezi sa sudjelovanjem u kreiranju politika uključuju: na kantonalnoj razini, nedostatak dužne pažnje prema položaju NVO-a i provođenju konzultacija za čisto formalne razloge zbog kojih lokalne politike ne odražavaju potrebe lokalne razine; isključenje iz procesa konzultacija civilnog društva koje zastupa žene koje su izložene višesektorskoj diskriminaciji. Općenito i praktično govoreći, GREVIO primjećuje da ulozi i priznanju ovih ženskih nevladinih organizacija nedostaje aktivno poticanje i podrška vlade kako je propisano člankom 9. Istanbulske konvencije. Civilno društvo ističe da se vlasti uvelike oslanjaju na njihov rad kada je potrebno prikupiti statističke podatke, informacije ili druge ekspertize u području nasilja nad ženama, ali s druge strane, ne pružaju dovoljnu financijsku potporu. Kao što je navedeno u analizi članka 8. ovog Izvješća, ovi pružatelji specijaliziranih usluga, uključujući sigurne kuće, suočavaju se sa značajnim poteškoćama kada je u pitanju osiguranje financiranja. Takvi nedostaci uključuju kašnjenja/nedostatak sredstava propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji, te percepciju elementa konkurencije u pristupu donatorskim sredstvima⁴⁰.

46. GREVIO primjećuje da su vlasti uložile određene napore kako bi službeno uključile organizacije za ženska prava u međuagencijsku suradnju na lokalnoj razini (i na razini kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine), na primjer oslanjajući se na nevladine organizacije da iniciraju i podrže uspostavu od MST-a. Unatoč tome, Skupina GREVIO izrazila je zabrinutost zbog stvarne uključenosti civilnog društva u ova područja⁴¹.

47. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. osiguraju, između ostalog, kroz odgovarajuće financiranje, neovisnu ulogu ženskih nevladinih organizacija u pružanju osnovnih usluga podrške ženama žrtvama svih oblika nasilja nad ženama u svim dijelovima zemlje i**
- b. uspostave konzultativne dijaloge različitih razina vlasti s organizacijama za prava žena kako bi se njihova mišljenja i iskustva integrirala u razvoj politika i mjera za prevenciju i suzbijanje svih oblika nasilja nad ženama.**

D. Koordinacijsko tijelo (članak 10.)

48. Članak 10. Istanbulske konvencije propisuje obvezu osnivanja jednog ili više službenih tijela odgovornih za koordinaciju, provedbu, praćenje i evaluaciju politika i mjera za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Ta su tijela također odgovorna za koordinirano prikupljanje podataka i analizu te objavu rezultata. Funkciju evaluacije treba tumačiti kao neovisnu i znanstvenu procjenu, temeljenu na čvrstim podacima, politikama i mjerama. Tijela odgovorna za evaluaciju politika moraju

³⁹Vidi analizu pod člancima 7., 8. i 18., koji govore o suradnji s civilnim društvom u kontekstu razvoja i provedbe relevantnih politika, kao i u kontekstu operativne koordinacije u skladu s protokolima o suradnji.

⁴⁰Vidi članak 8, Izvori financiranja.

⁴¹Vidi analizu Poglavlja 4, članak 18.

biti neovisna o institucijama i odvojena od onih koji koordiniraju/provode i prate politike u području nasilja nad ženama.

49. U Bosni i Hercegovini Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice na federalnoj razini i dva gender centra na entitetskoj razini imaju zadatak praćenja i provođenja politika u oblasti nasilja nad ženama, kao i njihovu koordinaciju. Istovremeno, vlasti su uputile na nekoliko dodatnih tijela odgovornih za koordinaciju, provedbu i nadzor politika i mjera za borbu protiv nasilja nad ženama.
50. Na državnoj razini, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine odgovorna je za provedbu Okvirne strategije (sada istekla) te za provedbu i koordinaciju aktivnosti koje proizlaze iz GAP-a. U kolovozu 2019. godine osnovan je Upravni odbor za koordinaciju i nadzor provedbe GAP-a za Bosnu i Hercegovinu s ciljem donošenja smjernica i izrade godišnjih operativnih planova, te podnošenja Izvješća o provedbi GAP-a Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. U radu ovog Koordinacijskog odbora sudjeluju predstavnici resornih ministarstava iz Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine. Povjerenstvo za praćenje i izvještavanje o provedbi Istanbulske konvencije i femicida u Bosni i Hercegovini (*IC i Femicide Committee*) osnovano je u kolovozu 2019. godine, na čelu s ravnateljicom Agencije za ravnopravnost spolova u Bosni i Hercegovini. Odbor prvenstveno čine predstavnici državnih institucija, predstavnici institucija iz Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te NVO Sigurna mreža. Ovo tijelo ima ulogu praćenja, izvješćivanja i savjetovanja u području provedbe Konvencije, ali nema nadležnost za koordinaciju. Konkretnije, njegov mandat uključuje provedbu politika i mjera za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, procjenu statusa provedbe Istanbulske konvencije i davanje preporuka za učinkovitiju provedbu, analizu podataka o femicidu i davanje preporuka za daljnje radnje s ciljem sprječavanja femicida⁴². Predstavnici vlasti iz Republike Srpske ne sudjeluju u radu ovog tijela jer ne priznaju njegov legitimitet smatrajući da je oblast nasilja nad ženama u nadležnosti entiteta. GREVIO primjećuje da u praksi to ima uticaja na tijelo u vršenju svog mandata uključujući i vršenje uloge za poboljšanje i usklađivanje zaštite žrtava nasilja nad ženama u cijeloj zemlji.
51. Što se tiče entitetske razine, Okvirnom strategijom je propisano da će Vlada Republike Srpske i Vlada Federacije Bosne i Hercegovine „odrediti koordinacijska tijela svaka za svoje područje”⁴³. GREVIO napominje da koordinaciona tijela postoje na entitetskoj razini, a uključuju Gender centar Republike Srpske, Ministarstvo obitelji, omladine i sporta Republike Srpske i Vijeće Republike Srpske za suzbijanje nasilja u obitelji. S druge strane, u Federaciji Bosne i Hercegovine to su Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Stručni tim Federacije Bosne i Hercegovine.

⁴²Povjerenstvo za IK i femicid sastalo se četiri puta od osnivanja i raspravljalo, između ostalog, o zaštiti migrantica od nasilja nad ženama, prijedlogu izmjena i dopuna zakona o odšteti žrtvama ratnog silovanja, suradnji s VSTV-om i gender centara u vezi sa prikupljanjem i analizom podataka o rodno uvjetovanom nasilju i nasilju u obitelji.

⁴³Vidjeti Okvirnu strategiju za provedbu Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2015. - 2018. godine, str. 6.

52. Gender centar Republike Srpske ima zadatak nadzirati, provoditi i izvještavati o programima i mjerama koje se provode sukladno Istanbulskoj konvenciji. Iako prima donatorska sredstva, Gender centar Republike Srpske je u 2019. godini imao godišnji budžet od 254.879,00 eura (2018. godine: 237.240,00 eura; 2017. godine: 235.910,00 eura) i ima 14 zaposlenih. GREVIO je informiran da Gender centar Republike Srpske u svom radu često konsultira nevladine organizacije. Prema Zakonu o suzbijanju nasilja u obitelji Republike Srpske, Ministarstvo obitelji, omladine i sporta Republike Srpske ima nadležnost za nadzor nad provođenjem tog zakona, te je stoga zaduženo za koordinaciju u oblasti nasilja u obitelji. Ovo ministarstvo ima podršku Vijeća Republike Srpske za suzbijanje nasilja u obitelji, koji ima mandat da koordinira i nadzire provođenje politika i mjera za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji, kao i da provodi istraživanja u ovom području i procijeniti odgovarajuće politike⁴⁴. Ovo tijelo je *ad hoc* međuagencijsko vijeće koje prvenstveno ima savjetodavnu ulogu, a čine ga predstavnici različitih ministarstava, Gender centra Republike Srpske, akademske zajednice, pravosuđa i nevladinih organizacija. U Federaciji Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine ima nadležnost za praćenje, provođenje i koordinaciju vladinih politika u oblasti ravnopravnosti spolova i nasilja u obitelji. Financira se i donatorskim sredstvima, a godišnji proračun iznosio je 205.187 € u 2018. godini s ukupno devet zaposlenih. S druge strane, stručni tim u Federaciji Bosne i Hercegovine je od entitetske vlade zadužen za izradu, praćenje i izvještavanje o provedbi Strategije Federacije Bosne i Hercegovine za borbu protiv nasilja u obitelji, a sastoji se od 21 predstavnika iz različitih ministarstava i institucija, Gender centra Federacije Bosne i Hercegovine i nevladinih organizacija.
53. U svjetlu navedenog, GREVIO još jednom ističe da su sva ova tijela za nadzor i provođenje usmjerena prvenstveno na koordinaciju, nadzor i provedbu politika i mjera u području nasilja u obitelji, a ne u području svih oblika nasilja nad ženama. Nadležni tvrde da Komisija za IK i femicid, zajedno s Agencijom za ravnopravnost spolova i entitetskim gender centrima, osigurava koordinaciju politika u oblasti nasilja u obitelji kako horizontalno - između dva entiteta i države - tako i vertikalno, između entiteta i kantonalni/lokalni mehanizmi koordinacije. Unatoč tome, GREVIO izražava zabrinutost da mnoštvo tijela nadležnih za provedbu različitih strategija na državnoj, entitetskim i kantonalnim razinama predstavlja rizik od preklapanja i/ili preklapanja u smislu koordinacije, nadzora i provedbe politika u oblasti domaćeg nasilje. Inače, GREVIO je upozoren na slučajeve nedovoljne provedbe relevantnih strategija i neučinkovitog funkcioniranja nekih od koordinacijskih tijela, što u nekim slučajevima dovodi do lošeg pružanja usluga podrške.
54. GREVIO ističe da u zemlji kao što je Bosna i Hercegovina sa složenom administrativnom i ustavnom strukturom koju čine brojne nadležne institucije u oblasti nasilja nad ženama, ukupna koordinacija i razmjena informacija između postojećih koordinacijskih tijela na entitetskim i lokalnim razinama mora biti zajamčena tako da se standardi Istanbulske konvencije poštuju na cijelom teritoriju. GREVIO podsjeća da koordinacijska tijela u smislu članka 10. moraju biti službena tijela s jasnim mandatom i dodijeljenim proračunom kako bi mogla osigurati kontinuitet i održivost politika i mjera. GREVIO napominje da su gender centri u dva entiteta potvrdili da nemaju dovoljno sredstava za potpuno izvršavanje svog

⁴⁴Vidi članak 39. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske.

mandata, uključujući uspostavu i koordinaciju sa kantonalnim koordinacijskim tijelima, te da su za te namjene u velikoj mjeri ovisni o donatorskim sredstvima, koji je nestabilan i nepredvidiv. Nadalje, GREVIO primjećuje da niti jedno tijelo/institucija nije ovlašteno osigurati evaluaciju politika o nasilju nad ženama, što je jednako važna funkcija potrebna kako bi se osigurao napredak u borbi protiv rodno uvjetovanog nasilja. Nadležni pojašnjavaju da prema zakonima Federacije Bosne i Hercegovine svaki strateški plan mora proći evaluaciju, pa je tako i Strategija Federacije Bosne i Hercegovine u oblasti nasilja u obitelji i Akcijski plan za 2020. godinu ocijenjen od strane neovisnog stručnjaka angažiranog od strane Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine. GREVIO podsjeća da u smislu članka 10. Konvencije funkciju evaluacije treba tumačiti kao neovisnu i znanstvenu procjenu postizu li poduzete mjere svoj cilj i/ili imaju neke nepredviđene posljedice. U provedbi članka 10. Konvencije, GREVIO ističe važnost da procjenu mjera i politika ne provode ona tijela koja su zadužena za koordinaciju i provedbu samih mjera (a samim time i za njih snose političku odgovornost). Naposljetku, iako neka od navedenih tijela predviđaju uključivanje i konzultacije s NVO-ima, GREVIO je skrenuo pozornost na nedostatke u tom smislu, posebice kada su u pitanju koordinacijska tijela na lokalnoj razini.

55. GREVIO snažno preporučuje vlastima da osiguraju, s jedne strane, koordinaciju i provedbu politika i mjera u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama; s druge strane, osigurati neovisno praćenje i evaluaciju kako bi se osigurala objektivnost u procjeni politika na svim razinama njihovog teritorija.

56. GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da pojednostave mnoštvo postojećih koordinacijskih tijela (Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, gender centri u dva entiteta i Ministarstvo obitelji, omladine i sporta Republike Srpske). Tim tijelima treba osigurati dovoljno stabilnih ljudskih i finansijskih resursa. GREVIO nadalje potiče vlasti da osiguraju sveukupnu koordinaciju i razmjenu informacija između ovih tijela kako bi se standardi Istanbulske konvencije poštovali u svim dijelovima zemlje, uz blisku suradnju s relevantnim nevladinim organizacijama i civilnim društvom.

E. Prikupljanje podataka i istraživanje (članak 11.)

57. Za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji potrebno je kreiranje politike utemeljene na dokazima. Pri tome je ključno sustavno prikupljanje podataka koji se mogu usporediti iz svih relevantnih administrativnih izvora, kao i podataka o raširenosti svih oblika nasilja nad ženama⁴⁵.

1. Prikupljanje administrativnih podataka

58. GREVIO pozdravlja korake koje su vlasti poduzele u prikupljanju različitih vrsta podataka, posebno u području nasilja u obitelji, te pozdravlja prepoznavanje na strateškoj i zakonodavnoj razini hitne potrebe za snažnim jačanjem napora u ovom području. Na

⁴⁵Dok se u ovom odjeljku raspravlja o glavnim pitanjima prikupljanja podataka, poglavlja V. i VI. također pregledavaju podatke koji se odnose na specifične analize krvi.

primjer, kroz zakone o zaštiti od nasilja u obitelji, vlasti su uvele obvezu prikupljanja podataka o nasilju u obitelji u entitetima i osigurale da ti podaci budu periodično dostupni putem javnih izvješća. GREVIO također napominje da je, u biti, Povjerenstvo za IK i femicid (vidi analizu članka 10. u ovom Izvješću), između ostalog, također zaduženo za praćenje i prikupljanje podataka o nasilju nad ženama. Nadalje, Okvirna strategija i strategije u dva entiteta prepoznale su potrebu uvođenja jedinstvene metodologije za prikupljanje administrativnih podataka o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji i/ili to postavile kao strateški cilj. GREVIO napominje da je sustav upravljanja predmetima kojim upravlja Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće (VSTV), a koji prikuplja podatke za sudove i tužiteljstva, korak u dobrom smjeru jer trenutno predstavlja najpotpuniji izvor podataka o radu sustav kaznenog pravosuđa. Unatoč tome, kao što će biti opisano u narednim paragrafima, Bosna i Hercegovina trenutno još uvijek nema sveobuhvatan i koordiniran sustav prikupljanja podataka koji bi dao cjelovitu sliku slučajeva nasilja u obitelji i drugih oblika nasilja nad ženama, kao i podrška i zaštita cijele zemlje. žrtve. U oba entiteta postoji određeni broj službenih tijela koja primjenjuju različite metodologije u prikupljanju podataka, koji se uglavnom tiču nasilja u obitelji. Prikupljanje podataka o drugim oblicima nasilja nad ženama vrlo je ograničeno, kao što je navedeno u nastavku.

59. Što se tiče podataka o nasilju u obitelji, člankom 40. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da će policija, sudovi i centri za socijalni rad voditi evidenciju prijavljenih slučajeva nasilja u obitelji, kao i izrečenim zaštitnim mjerama, te o drugim podacima o slučajevima nasilja u obitelji i te podatke dužan je dostaviti Gender centru Federacije Bosne i Hercegovine koji vodi elektronsku bazu podataka o nasilju u obitelji. Unatoč tome što su educirani relevantni kadrovi i doneseni propisi o načinu vođenja te evidencije, nadležni priznaju da baza nije potpuna jer određeni broj institucija ne dostavlja sustavno relevantne podatke. Zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine također prikuplja podatke u vezi sa ravnopravnosti spolova i nasilja u obitelji i objavljuje ih svake druge godine u publikaciji „Muškarci i žene u Federaciji Bosne i Hercegovine“. Osim što opisuje stanje u različitim sektorima društva iz rodne perspektive, ova publikacija prikuplja podatke iz područja socijalne zaštite i pravosuđa u vezi sa obiteljskim nasiljem, kao i podatke o broju žrtava primljenih u sigurne kuće i broju poziva na SOS telefone. U Republici Srpskoj policija, sudovi, tužiteljstva, centri za socijalni rad, SOS telefoni, zdravstvene i obrazovne ustanove dužni su prikupljati podatke o nasilju u obitelji i te podatke dostavljati Ministarstvu obitelji, omladine i sporta, koja objavljuje izvješća i prezentira ih entitetskoj vladi i skupštini. Prikupljanje podataka mora se provoditi sukladno Pravilniku o sadržaju evidencija i prijave o nasilju u obitelji, a između ostalog podaci se dijele prema spolu i dobi počinitelja i žrtve, odnosu počinitelja i žrtve, odnosno između počinitelja i žrtve i bilo kakva prisutnost invaliditeta. GREVIO pozdravlja činjenicu da su vlasti Republike Srpske uvele takvu analizu koja precizira vrstu počinjenog nasilja u obitelji (psihičko nasilje, tjelesno nasilje, seksualno nasilje, ekonomsko nasilje ili kombinaciju navedenog), je li žrtva posebno ranjiva, tj. je li slučaj s djecom i osobama s invaliditetom, te je li počinitelj posjedovao ili koristio oružje. Zavod za statistiku Republike Srpske također objavljuje podatke o prijavljenim, procesuiranim i osuđenim punoljetnim i maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. GREVIO napominje da, nažalost, nisu dostavljeni podaci za Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine te da se time značajno prikriva rasprostranjenost nasilja

nad ženama na ovom području kao i praznina u odgovorima nadležnih u vezi s ovim teškim kršenjem ljudskih prava.

a. Agencije za provedbu zakona i sektor pravde

60. GREVIO primjećuje da podacima o nasilju u obitelji koje pruža kaznenopravni sektor u Federaciji Bosne i Hercegovine nedostaje sveobuhvatnost budući da nisu sustavno klasificirani prema spolu žrtve i počinitelja - posebice podaci o prijavama koje je primila policije - niti se razvrstava prema odnosu počinitelja i žrtve, odnosno dobi žrtve i počinitelja. Nadalje, podaci ne omogućuju praćenje predmeta u svim fazama prijave i postupka, od samog podnošenja prijave do pravomoćne osuđujuće ili oslobađajuće presude. Što se tiče podataka o nasilju u obitelji koje prikuplja pravosudni sektor u Republici Srpskoj, iako je moguće unaprijediti praćenje od podnošenja prijave, preko optužnice, pa na kraju presude, GREVIO smatra da podaci koje prikuplja Ministarstvo obitelji, Mladi i sport i Zavod za statistiku daje koristan pregled osuda i stupnja pokajanja u području nasilja u obitelji. Podaci su zapravo klasificirani prema spolu i dobi počinitelja i žrtve, odnosu između počinitelja i žrtve te prisutnosti invaliditeta. Nadalje, korisni podaci poput vrste obiteljskog nasilja i prisutnosti čimbenika koji povećavaju ranjivost žrtve, npr. ako je u pitanju dijete, osoba s invaliditetom ili je li počinitelj posjedovao ili koristio oružje.
61. Što se tiče podataka o drugim oblicima nasilja nad ženama, osim nasilja u obitelji, podaci iz sudova i tužiteljstava prikupljaju se u sustavu upravljanja sudovima kojim upravlja VSTV. Ovaj sustav se sastoji od dvije baze podataka koje prikupljaju podatke o broju predmeta razvrstanih prema vrsti kaznenog djela: jedne za sudove i jedne za tužiteljstva. Iz GREVIO-a je priopćeno da se u bazi podataka za tužiteljstva, između ostalog, prikupljaju podaci o broju otvorenih istraga prema vrsti kaznenog djela, koje su razvrstane prema spolu počinitelja i žrtve, ali ne i prema odnosu između počinitelja i žrtva. Što se tiče podataka koje prikupljaju sudovi, baza podataka omogućuje praćenje različitih faza sudskih postupaka i na taj način daje informacije o ishodima predmeta po kaznenom djelu, uključujući broj osuđujućih presuda i vrstu izrečene kazne, međutim ove informacije se ne izrađuju javno. Predstavnici VSTV-a BiH su objasnili da ova institucija ne prikuplja podatke od policije i da je teško pratiti slučaj od podnošenja prijave do presude. Nadalje, istaknuli su da kvaliteta podataka uvelike ovisi o kvaliteti i omjeru u kojem suci i tužitelji dostavljaju relevantne informacije. Entitetski zavodi za statistiku prikupljaju i statističke podatke o kaznenim djelima koja su prijavljena tužiteljstvima kao i o onima koja završe u sudskim postupcima, a prikupljene podatke dostavljaju državnoj agenciji za statistiku kako bi ona sačinila i objavila godišnje izvješće. Iako su u ovim izvješćima podaci o počiniteljima i žrtvama razvrstani po spolu, podaci se iskazuju po skupinama kaznenih djela, a ne po pojedinačnim kaznenim djelima. Nadalje, nije uključena klasifikacija podataka prema odnosu između žrtve i počinitelja.
62. U svjetlu navedenog, GREVIO napominje da podaci o nasilju nad ženama, pored nasilja u obitelji, koje dostavljaju oba entiteta, uključuju samo podatke o fizičkom nasilju, ubojstvima i seksualnim deliktima/silovanjima, odnosno podatke o drugim oblicima nasilja nad ženama, kao npr. uhođenje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni abortus, prisilna sterilizacija i prisilni brak. Nadalje, iako su podaci klasificirani prema spolu počinitelja i žrtve, oni ne sadrže klasifikaciju prema odnosu između počinitelja

i žrtve niti prema dobi, pa stoga ne daju cjelovitu sliku o iskustvima žena. Podaci također ne omogućuju laku identifikaciju broja prijava po predmetu/djelu, broja prijava koje je podnijela žrtva ili broja otvorenih istraga, niti praćenje slučaja u svim fazama postupka – iako u tom smislu Statistički podaci Federacije Bosne i Hercegovine za 2019. i 2020. godinu te oni VSTV-a BiH daju cjelovitiju sliku od podataka iz ranijeg razdoblja.

63. Što se tiče podataka o femicidu, iako VSTV BiH vodi podatke o kaznenim djelima u svim jurisdikcijama, pa tako i o ubojstvima, ovi podaci nisu razvrstani po spolu žrtve niti po odnosu žrtve i počinitelja. Statistički i pravosudni zavodi također prikupljaju podatke o ubojstvima razvrstanim prema spolu žrtve/počinitelja, ali još uvijek ne postoji klasifikacija prema odnosu između žrtve i počinitelja. GREVIO napominje da ovaj jaz utječe na sposobnost vlasti da sustavno i sveobuhvatno analiziraju broj femicida u Bosni i Hercegovini. VSTV BiH također prikuplja podatke o predmetima seksualnog nasilja u ratu koji su procesuirani od 2010. godine i njihovim ishodima, uključujući i presude.
64. Podaci iz građanskih sudova, kao na primjer o broju zaštitnih mjera u kontekstu građanskih postupaka te nedostaju podaci o zahtjevima za naknadu štete pred građanskim i kaznenim sudovima. Što se tiče podataka o zaštitnim mjerama izrečenim u okviru kaznenog postupka, iako oba entiteta prikupljaju podatke o hitnim mjerama zabrane i zaštite koje su predložili organi gonjenja, a izrekli sudovi, ti podaci ne sadrže podatke o kršenju tih mjera, kaznama izrečenim za takve mjere. kršenja i broj slučajeva u kojima je žena ponovljena žrtva ili smrtni ishod. Ovi su podaci iznimno važni za procjenu jesu li zaštitne mjere općenito učinkovite u sprječavanju daljnjeg nanošenja štete žrtvi. Podaci o broju odluka o skrbištvu/posjećivanju/boravku koje su uzele u obzir prijave nasilja u obitelji ne pojavljuju se u evidenciji i nisu dostup

b. Sektor zdravstva i socijalne zaštite

65. Kao što je već navedeno, korisni podaci se prikupljaju na razini entiteta u Republici Srpskoj kada je riječ o nasilju u obitelji. Ti podaci uključuju, između ostalog, broj slučajeva prijavljenih centru za socijalni rad, vrstu i trajanje nasilja u obitelji, dob i spol žrtve, odnos između žrtve i počinitelja, broj, spol i dob počinitelja, broj žrtava i djece smještene u sigurnim kućama. U području zdravstvene zaštite, opet se prikupljeni podaci odnose samo na nasljeđe u obitelji i tiču se broja žrtava obiteljskog nasilja, klasificiranih prema djeci žrtvama, žrtvama s invaliditetom, dobi i spolu, odnosu počinitelja i žrtve, te upućivanje na zdravstveno ili psihičko liječenje, zdravlje kao i dob i spol počinitelja i njihovo upućivanje na različite vrste liječenja. GREVIO također pozdravlja činjenicu da se u području obrazovanja prikupljaju korisni podaci, poput broja prijavljenih slučajeva obiteljskog nasilja koje su obrazovne institucije prijavile nadležnim tijelima, uključujući broj, spol, dob žrtve i odnos između žrtve i počinitelja. GREVIO napominje da se nažalost čini da zdravstveni sektor, socijalne službe i obrazovne ustanove ne prikupljaju usporedive podatke za druge oblike teškog nasilja nad ženama u Republici Srpskoj. U Federaciji Bosne i Hercegovine dostavljen je ograničeni broj podataka iz oblasti socijalnih usluga, kao što su broj poziva putem telefonske linije za pomoć razvrstan po spolu i broj žrtava smještenih u sigurne kuće, razvrstan po spolu i broju. djece, kao i odnos između žrtve i počinitelja. U području zdravstva, Zakonom o evidencijama u zdravstvu nije propisana obveza vođenja posebne evidencije o pruženoj medicinskoj pomoći žrtvama rodno uvjetovanog nasilja, dok

je Pravilnikom koji je stupio na snagu 2019. godine propisana obveza vođenja evidencije o rodno uvjetovanom nasilju kao zasebnom uzroku ozljeda. Unatoč tome, GREVIO napominje da do danas u zdravstvenom sektoru u Federaciji Bosne i Hercegovine ne postoje sustavno prikupljeni podaci o nasilju u obitelji ili bilo kojem drugom obliku nasilja nad ženama. Konkretno za Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, GREVIO je obaviješten da je šef Odjela za zdravstvo i ostale usluge donio Pravilnik o sadržaju evidencije i prijave nasilja u obitelji; nije, međutim, jasno o kakvim se informacijama radi, a GREVIO skupini nisu dostavljeni nikakvi podaci iz područja socijalnih usluga.

66. U svjetlu specifične povijesti Bosne i Hercegovine, te seksualnog nasilja kojem su mnoge žene bile izložene u kontekstu rata, organizacije za ženska prava skrenule su pozornost GREVIO skupini i na važnost uspostave sveobuhvatne baze podataka o žrtvama seksualnog nasilja. Nasilja u kontekstu sukoba, koji bi sadržavao podatke o broju žrtava koje su podnijele zahtjev, čiji je zahtjev za status civilne žrtve rata odobren ili odbijen te koje su stoga ostvarile prava iz tog statusa, uključujući i naknadu štete. Iako nevladine organizacije pružaju usluge, a općinske, kantonalne i entitetske institucije koje rade u oblasti socijalne zaštite vode odgovarajuće statističke podatke, nije utvrđena jedinstvena baza podataka o slučajevima u kojima je ovaj status odbijen i razlozima odbijanja.

67. **GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da redovito i sustavno prikupljaju administrativne podatke za sve vrste nasilja nad ženama u svim fazama kaznenog postupka (od prijave, preko istrage, do pokretanja kaznenog postupka i njegovog ishoda), klasificirani prema spolu i dobi žrtve i nasilnika, vrsti nasilja i odnosu između nasilnika i žrtve za područje cijele Bosne i Hercegovine. Te podatke trebaju prikupljati svi sektori uprave, uključujući agencije za provođenje zakona, tužiteljstva, sudove, socijalne službe, sektor javnog zdravstva i druge relevantne javne službe kako bi se analizirao put predmeta u sustavu kaznenog pravosuđa, stupanj osude, pokajanje, vraćanje na kazneno djelo, te utvrđivanje nedostataka u odgovoru institucija. GREVIO nadalje apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da obuče i podignu svijest osoblja koje radi u upravi o važnosti davanja traženih podataka onima koji su zaduženi za njihovo prikupljanje i analizu.**

68. Osim toga, treba prikupiti sljedeće podatke:

- a) broj zaštitnih mjera izrečenih u okviru parničnog postupka i broj zaštitnih mjera izrečenih u kontekstu kaznenog postupka, povrede tih mjera i kazne za povrede u slučajevima svih oblika nasilja nad ženama, te broj slučajevi u kojima je žena bila ponovljena žrtva ili je smrtni ishod uslijedio unatoč takvim mjerama;
- b) broj odluka o skrbništvu/posjećivanju/boravku djece koje su izričito uzele u obzir prijave nasilja u obitelji;
- c) broj slučajeva u kojima su žene žrtve nasilja tražile i dobile odštetu od počinitelja ili od države za djela proizašla iz Istanbulske konvencije;

- d) broj žrtava seksualnog nasilja u ratu koje su podnijele zahtjev za priznavanje statusa civilne žrtve rata čiji je zahtjev odobren ili odbijen, te su koristile prava iz ovog statusa, uključujući i naknadu štete.

c. Informacije o postupku za dobivanje azila

69. Kako je navedeno u Poglavlju VII. ovog Izvješća, sukladno Zakonu o azilu Bosne i Hercegovine, seksualno nasilje i radnje povezane s progonom na temelju spola moraju se uzeti u obzir u postupku odlučivanja o zahtjevima za azil. Nadalje, vlasti su također obavijestile GREVIO da se rodno osjetljivo tumačenje primjenjuje na sve osnove progona. Bez obzira na to, GREVIO je dobio samo osnovne podatke o iskazu namjere za traženjem azila i o odobrenju međunarodne zaštite, razvrstane po spolu. GREVIO stoga zaključuje da se čini da vlasti ne prikupljaju klasificirane podatke o broju zahtjeva za azilom na temelju rodno uvjetovanog progona i njihovom ishodu.

70. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sustav prikupljanja podataka u kojem se zahtjevi za azil evidentiraju na temelju progona na temelju spola, osnovnog progona koji je razmatran i ishoda zahtjeva.

2. Ispitivanje stanovništva

71. Članak 11. stavak 2. propisuje obvezu stranaka da provode anketiranje stanovništva na temelju podataka koji su ciljani statistički uzorak kako bi se mogli lako generalizirati za veći broj stanovništva. Stranke su dodatno obvezne provoditi ankete u redovitim vremenskim razmacima kako bi horizontalnim praćenjem događaja procijenile rasprostranjenost i trendove svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom.

72. GREVIO pozdravlja pokretanje određenog broja istraživanja među stanovništvom u razdoblju od 2013. do 2018. godine s fokusom na nasilje nad ženama i nasilje u obitelji, na području Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Oni uključuju istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine i istraživanje o dobrobiti i sigurnosti žena u Bosni i Hercegovini koje je proveo OESC iz 2018. godine⁴⁶. Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini provela je i objavila Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u suradnji s entitetskim gender centrima, a provedeno je na reprezentativnom uzorku od 3300 žena u dobi od 18 i 75 (2113 u Federaciji Bosne i Hercegovine i 1187 u Republici Srpskoj). Istraživanje je otvorilo pitanje tjelesnog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja u kontekstu intimnog partnerskog nasilja, kao i izvan konteksta obiteljskog nasilja. Nadalje, GREVIO pozdravlja činjenicu da je definicija nasilja u istraživanju usklađena s Istanbulskom konvencijom. Istraživanje OESC-a o dobrobiti i sigurnosti žena u Bosni i Hercegovini nadovezalo se na rezultate istraživanja o rasprostranjenosti iz 2013. godine i obuhvatilo je psihičko nasilje (uključujući ekonomsko nasilje), tjelesno i seksualno nasilje, uključujući nasilje povezano s ratom, seksualno

⁴⁶Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama: Bosna i Hercegovina, 2019. godine.

uznemiravanje i progon. Iako se ova dva istraživanja ne mogu uspoređivati zbog različitih metodologija, različitih tehnika uzorkovanja i kontekstualno specifičnih pitanja iz istraživanja iz 2013. godine, ona omogućuju prepoznavanje sličnih obrazaca u pogledu prevalencije, percepcija i stavova, posljedica nasilja i prijavljivanja, razloga za neprijavljivanje te iskustvo žrtava u području zaštite. GREVIO nadalje napominje da je istraživanje iz 2018. godine također ispitalo utjecaj sukoba na rodno uvjetovano nasilje. GREVIO posebno pozdravlja činjenicu da je istraživanjem iz 2018. utvrđena prevalencija rodno uvjetovanog nasilja među ženama koje pripadaju posebno marginaliziranim ili nepovoljnim skupinama kao što su Romkinje, prognanice i izbjeglice, žene iz ruralnih područja, samohrane majke i žene s invaliditetom⁴⁷.

73. Na kraju, GREVIO je obaviješten i da je 2021. godine provedeno pilot istraživanje o rasprostranjenosti rodno uvjetovanog nasilja u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine, koje je, između ostalog, otvorilo pitanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu, nasilje u intimnim partnerskim odnosima i povjerenje žena u javne institucij.
74. GREVIO ističe kako je cilj članka 11. stavka 2. redovitim anketiranjem doći do informacija o raširenosti svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom. GREVIO stoga napominje da navedena istraživanja nisu obuhvatila problematiku oblika nasilja kao što su prisilni brak, prisilna sterilizacija, prisilni pobačaj i genitalno sakaćenje žena. Iako su ove vrste nasilja manje rasprostranjene u Bosni i Hercegovini, GREVIO je dobio informaciju da postoje slučajevi genitalnog sakaćenja žena i prisilnih brakova, te je stoga potrebno procijeniti prevalenciju ovih vrsta rodno uvjetovanog nasilja.
75. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da u redovitim vremenskim razmacima provode anketu među stanovništvom o rasprostranjenosti do sada neistraženih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući i one koji pogađaju skupine žena koje su u posebno nepovoljan položaj. GREVIO nadalje potiče vlasti da osiguraju usklađene i usporedive metodologije kako bi se rezultati mogli usporediti.

3. Istraživanje

76. Članak 11. stavak 1b. Istanbulska konvencija propisuje obvezu članica da podupiru istraživanja, smatrajući od temeljne važnosti da svoju politiku i mjere za sprječavanje i suzbijanje svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom temelje na najsvremenijim istraživanjima i spoznajama u ovom području. Kao ključni element kreiranja politika utemeljenog na dokazima, istraživanje može značajno doprinijeti poboljšanju svakodnevnog, stvarnog odgovora pravosuđa, službi za podršku i agencija za provođenje zakona na nasilje nad ženama i nasilje u obitelji⁴⁸.

⁴⁷Ovo istraživanje dio je prvog reprezentativnog istraživanja provedenog za jugoistočnu Europu i istočnu Europu, a temelji se na metodologiji istraživanja o nasilju nad ženama koje je diljem EU-a 2014. godine provela Agencija EU za temeljna prava (FRA).

⁴⁸Izvješće o usvajanju Konvencije, stavka 77.

77. Provode se brojni istraživački projekti na temu nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, uključujući teme kao što su: troškovi nasilja u obitelji; prikupljanje administrativnih podataka iz područja nasilja nad ženama; analiza sudske prakse u slučajevima nasilja u obitelji s osvrtom na izrečene kazne i primjenu olakotnih i otegotnih okolnosti; sekundarna viktimizacija žrtava rodno uvjetovanog nasilja; provođenje zaštitnih mjera; medijsko izvještavanje o nasilju nad ženama; i nasilje nad ženama u politici. GREVIO posebno pozdravlja istraživanje posvećeno rodno uvjetovanom nasilju kojem su izložene žene koje su posebno ranjive, poput žena s invaliditetom, LGBTI žena i Romkinja, uključujući brak s djecom. Izrađena je i knjiga sudske prakse u slučajevima silovanja i seksualnog uznemiravanja koja se koristi za obuku sudaca i tužitelja. Prema nadležnima, u tijeku je istraga slučajeva femicida i priprema relevantnog institucionalnog odgovora s ciljem da se Vijeću ministara Bosne i Hercegovine predloži uspostava monitoringa femicida, što GREVIO snažno pozdravlja.
78. Osim toga, na razini Federacije Bosne i Hercegovine potrebno je podsjetiti na istraživanje iz 2018. godine, a to je istraživanje o procjeni učinka provođenja zaštitnih mjera temeljem Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine. Ovo istraživanje provedeno je donatorskim sredstvima, u suradnji s Kantonalnim centrom za socijalni rad Sarajevo i Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine s fokusom samo na Kanton Sarajevo, za razdoblje od 2013. do 2017. godine. Sadrži podatke o karakteristikama žrtava i počinitelja nasilja kada su izrečene zaštitne mjere i ima za cilj utvrditi utjecaj pojedine zaštitne mjere na ponavljanje djela nasilja, kao i identificirati probleme koji se javljaju u provedbi istih. mjere. GREVIO je također obaviješten da je VSTV BiH tijekom 2018. godine proveo posebnu anonimnu anketu na uzorku od 969 sudaca, nesudskih djelatnika, odvjetnika, tužitelja, vještaka i javnih bilježnika u svrhu ocjene položaja pravosuđa u odnosu na ravnopravnost spolova i različite rodne odnose, utemeljene predrasudama. Analiza rezultata istraživanja pokazuje da većina sudionika istraživanja smatra da treba unaprijediti svijest o ravnopravnosti spolova u pravosuđu.
79. GREVIO pozdravlja širok raspon istraživanja koja se redovito provode, ističući da je istraživanje pružilo koristan uvid u specifične aspekte nasilja nad ženama. GREVIO ipak napominje da je većina istraživačkih projekata financirana sredstvima međunarodnih donatora, a provodile su ih nevladine i međunarodne organizacije uz malu financijsku potporu ili strateško određivanje prioriteta od strane vlasti u Bosni i Hercegovini. Nadalje, navedene studije uglavnom su usmjerene na obiteljsko nasilje i tek marginalno postavljaju pitanje drugih oblika nasilja nad ženama, koji su jednako važni, iako statistički manje rašireni. GREVIO također izražava zabrinutost da politike očito ne koriste ekspertizu i nalaze takvih istraživanja, ne koriste informacije koje su prikupljene te da nije pokrenuto nikakvo istraživanje za procjenu postojećih politika u području borbe protiv nasilja nad ženama i stupnja njihove provedbe. Na kraju, važno područje koje se ne smije zaboraviti s obzirom na štetan učinak na djecu koja su svjedoci nasilja u obitelji.
- 80. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da povećaju napore za potporu istraživanju, uključujući financijsku potporu za:**
- a) Istrage svih oblika nasilja nad ženama, uključujući one koji se trenutno ne istražuju i utjecaj nasilja u obitelji na djecu i**

- b) Istraživanja usmjerena na evaluaciju postojećih politika i zakonskih mjera kao i stupnja njihove provedbe.**

III. Prevencija

81. Ovo poglavlje sadrži niz općih i konkretnijih obveza u području prevencije. One uključuju mjere rane prevencije, poput promjene društvenih i kulturoloških obrazaca ponašanja žena i muškaraca, otklanjanje predrasuda i rodnih stereotipa te mjere koje uključuju cijelo društvo, uključujući dječake i muškarce, u postizanje ravnopravnosti spolova i sprječavanje nasilja nad ženama. Također uključuje konkretne preventivne mjere kao što su podizanje svijesti i provođenje kampanja, osiguravanje odgovarajuće obuke svih stručnjaka, obuka u školama i drugim okruženjima, i posljednje, ali ne i najmanje važno, mjere kao što su programi za prijestupnike kako bi se spriječila daljnja viktimizacija.

A. Podizanje svijesti (članak 13.)

82. Izvješća pokazuju da se samo 32% žena sjeća da su vidjele ili čule kampanje podizanja svijesti o nasilju nad ženama, što je znatno ispod prosjeka EU-a od 50%⁴⁹. Informacije koje su dostavile vlasti o provođenju kampanja podizanja svijesti pokazuju da se one obično provode periodički tijekom „16 dana aktivizma“, međunarodne kampanje protiv nasilja nad ženama i djevojčicama, koja se održava svake godine od 25. studenoga Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, do 10. prosinca, Dana ljudskih prava. GREVIO prepoznaje da su tijekom „16 dana aktivizma“ provedene brojne aktivnosti uključujući konferencije, okrugle stolove, ulične kampanje, video kampanje i medijske nastupe⁵⁰. Međutim, GREVIO naglašava važnost osiguravanja održivih, dugoročnih kampanja podizanja svijesti kako bi se postigli značajni rezultati među stanovništvom. To bi pomoglo svim članovima društva u prepoznavanju različitih oblika nasilja nad ženama, propagiranju i podršci žrtvama.

83. Određene kampanje podizanja svijesti provode vlasti zajedno s nevladinim i međunarodnim organizacijama, a mnoge kampanje provodi civilno društvo na vlastitu inicijativu. Inicijative za podizanje svijesti na koje su pozvale vlasti, a koje su provedene tijekom 2018. i 2019. godine, odnosile su se na provedbu Istanbulske konvencije, okupljanje institucionalnih aktera i civilnog društva te razmjenu najboljih praksi. Također su savladali važan aspekt multisektorske suradnje nadležnih tijela i nevladinih organizacija u rješavanju slučajeva nasilja u obitelji. U području seksualnog nasilja i uznemiravanja provedena je kampanja civilnog društva kojom se skreće pozornost na ovaj oblik nasilja. Iako pozdravlja takve napore, GREVIO vjeruje da su kampanje za podizanje svijesti uglavnom usmjerene na obiteljsko nasilje. Drugim oblicima nasilja, kao što su silovanje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak ili digitalna dimenzija nasilja nad

⁴⁹Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OESS, str.

⁵⁰Ove kampanje su: „Kampanja Život bez nasilja“, „Bijela vrpca – Muškarci ne nasilju nad ženama“, „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji“ i „Narančasti autobus. Zaustavimo nasilje!“

ženama, unatoč jasnim pokazateljima da su prisutni u društvu, posvećeno je vrlo malo ili nimalo pažnje u podizanju svijesti. Ohrabrujuće je da je civilno društvo provelo nekoliko kampanja podizanja svijesti s ciljem osnaživanja osoba koje su preživjele ratno seksualno nasilje, s obzirom na društvenu stigmatu povezanu s takvim oblicima nasilja.

84. Geografski domet kampanja također mora biti usavršen, budući da je GREVIO obaviješten o samo jednoj kampanji podizanja svijesti koja je provedena u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. GREVIO posebno zabrinjava nedostatak senzibiliziranosti stanovništva za ove oblike nasilja nad ženama i dostupnih mehanizama zaštite, kao i nedostatak servisa podrške u ovoj regiji jer dovodi do izolacije žrtava i nekažnjivosti počinitelja.
85. GREVIO nadalje primjećuje da se, uz nekoliko iznimaka, kampanje podizanja svijesti nisu bavile temeljnim patrijarhalnim i stereotipnim stavovima, a drugi nisu prihvatili razumijevanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive. Na primjer, čini se da jedna nedavna vladina video kampanja za sprječavanje obiteljskog nasilja identificira alkoholizam, korištenje droga i ekonomske poteškoće kao izvore nasilnog ponašanja. U tom smislu, GREVIO smatra da su nejednaki odnosi moći među spolovima i podjarmljenost žena, uz patrijarhalne stavove i stereotipno prikazivanje žena, uzroci ovakvog oblika nasilja i da ih treba razmotriti. Iako alkohol i droge mogu pogoršati ili uzrokovati nasilje, oni nisu izvor problema. S druge strane, GREVIO pozdravlja vođenje obećavajućeg projekta u nekim školama u području obrazovanja pod nazivom "Klubovi mladića", koji se dotiče dječaka i usmjeren je na dekonstrukciju rodni stereotipa, te kampanje usmjerene na povećanje vidljivosti ženskog spola kao kandidatkinja na Općim izborima u Bosni i Hercegovini 2018. godine.
86. Unatoč izvješćima koja dokumentiraju da žene koje su, ili bi mogle biti, izložene međusektorskoj diskriminaciji, kao što su žene iz ruralnih područja, žene s invaliditetom, Romkinje i migrantice, nemaju potrebne informacije o mehanizmima zaštite i uslugama podrške u domeni nasilja protiv žena, GREVIO je obaviješten samo o projektu koji provode vlasti i koji je usmjeren protiv njih. Ono što vrijedi spomenuti je da je preko 100 žena koje pripadaju ranjivim skupinama, poput žena iz ruralnih područja i Romkinja, sudjelovalo u radionici koja je imala za cilj njihovo osnaživanje i informiranje o dostupnim servisima podrške u području nasilja u obitelji. Izvješće u sjeni nevladinih organizacija naglašava da su informativni materijali o nasilju nad ženama skrojeni za potrebe takvih skupina jako skrojeni; međutim, to nije dovoljno.
87. Na kraju, GREVIO smatra da se čini da utjecaja kampanja podizanja svijesti koje su sprovedene do sada još nije izmjeren.
- 88. GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da redovito promoviraju dugoročne kampanje podizanja svijesti stanovništva o različitim pojavnim oblicima svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, pored nasilja u obitelji, uključujući suradnju s organizacijama za prava žena, na svim dijelovima teritorije, pa tako i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Ove bi se kampanje trebale baviti osnovnim patrijarhalnim i stereotipnim stavovima prema ženama i pokazati razumijevanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive. Vlasti bi posebno trebale provoditi kampanje**

podizanja svijesti o nasilju nad ženama usmjerene na žene koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, kako bi im se pružile informacije o njihovim pravima i uslugama podrške koje su im dostupne.

B. Obrazovanje (članak 14.)

89. Stavovi, uvjerenja i obrasci ponašanja formiraju se vrlo rano u životu. Obrazovne institucije bi stoga trebale igrati važnu ulogu u promicanju jednakosti između žena i muškaraca i ljudskih prava. Članak 14. stoga zahtijeva izradu nastavnih materijala koji promiču ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u međuljudskim odnosima, pravo na osobni integritet i koji informiraju učenike o sličnim oblicima rodnih odnosa. zasnovano na nasilju nad ženama.
90. Budući da su obrazovne politike u izravnoj nadležnosti entiteta, au slučaju Federacije Bosne i Hercegovine kantona, one se razlikuju u zemlji. Kao rezultat toga, ne postoji jedinstveni pristup ili standardni udžbenici koji se bave temama obuhvaćenim člankom 14. Istanbulske konvencije. GREVIO napominje da Ministarstvo civilnih poslova na državnoj razini nema ulogu osiguravanja/predlaganja osnovnog, jedinstvenog pristupa, iako GREVIO smatra da bi to bilo potrebno.
91. U Republici Srpskoj ne postoje posebni edukativni tečajevi o ravnopravnosti muškaraca i žena, nestereotipnim rodnim ulogama ili drugim temama koje obrađuje članak 14. Konvencije. Prema naznakama civilnog društva, Strategija obrazovanja Republike Srpske za period 2016-2021. nije uključio nastavu o rodnoj ravnopravnosti ili uklanjanju rodnih stereotipa iz udžbenika, što se i dalje čini problematičnim⁵¹. Neki aspekti nenasilnog ponašanja i komunikacije, seksualnog nasilja, rodne ravnopravnosti i sigurnog korištenja interneta mogu se obraditi u razrednoj nastavi, ovisno o nastavniku. Demokracija i ljudska prava također se uče u osnovnom i srednjem obrazovanju. Što se tiče visokog obrazovanja, vlasti su izvijestile GREVIO da je u suradnji sa sveučilištima organizirana ljetna škola o ravnopravnosti spolova. Nadalje, Fakultet političkih nauka u Banjoj Luci uveo je izborni kolegij rodnih studija i kolegij „Socijalni rad i nasilje u obitelji“ koji se fokusira na koordinirani odgovor na nasilje u obitelji.
92. U Federaciji Bosne i Hercegovine državno izvješće se odnosi na školski predmet „Zdravi stilovi života“ koji između ostalog uključuje nenasilnu komunikaciju, inkluziju, poštovanje različitosti i razvoj pozitivnih stavova i vrijednosti. Izvještaji se također odnose na niz *ad hoc* projekata koji se realiziraju u pojedinim kantonima na prevenciji rodno uvjetovanog nasilja i stereotipa u osnovnim i srednjim školama, prvenstveno od strane nevladinih organizacija. Jedan od takvih projekata bio je i program Kluba mladića te organizacija edukacije za osnivanje „vršnjačkih edukatora“ čija je uloga osigurati prevenciju rodno uvjetovanog nasilja među učenicima. Što se tiče visokog obrazovanja, u Centru za

⁵¹Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO skupini, str. 62.

interdisciplinarnе studije Sveučilišta u Sarajevu uvedeni su rodni studiji. Što se tiče školskih udžbenika, na inicijativu Ministarstva obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine, poduzeti su određeni koraci na njihovom ujednačavanju po kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine. U ovom postupku načelno je potvrđeno poštivanje Zakona o ravnopravnosti spolova i načela ravnopravnosti spolova. Također, Agencija za ravnopravnost spolova na državnoj razini dala je preporuku Ministarstvu obrazovanja Federacije Bosne i Hercegovine da izvrši reviziju i zamjenu udžbenika koji se trenutno koriste u osnovnim i srednjim školama u Federaciji Bosne i Hercegovine, a koji sadrže rodnu tematiku, stereotipa, jer je to prepoznato kao značajan problem, no čini se da ova preporuka tek treba biti u potpunosti implementirana.

93. U Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine čini se da na svim razinama obrazovanja ne postoji namjenski predmet koji bi se bavio svim pitanjima iz članka 14. Konvencije. Ravnopravnost spolova načelno se promiče u nastavi predmeta "Životne vještine i stavovi" i "Demokracija i ljudska prava", kao i u okviru odjelne nastave, no GREVIO-u nisu dali dodatne detalje.

94. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine, uz puno poštivanje njezina ustava, da istraže zajednički osnovni pristup obrazovnim politikama o temama obuhvaćenim člankom 14. Istanbulske konvencije, koristeći postojeće strukture suradnje za raspravu o zajedničkim ciljevima. GREVIO također potiče vlasti da uvedu obvezne tečajeve i nastavne materijale na svim razinama obrazovanja, u svim dijelovima Bosne i Hercegovine, o ravnopravnosti žena i muškaraca, pozitivnim odnosima među spolovima, međusobnom poštovanju, nenasilnom rješavanju sukoba u međuljudskim odnosima, nasilja nad ženama i prava na osobni integritet, s ciljem prevencije rodno uvjetovanog nasilja nad ženama i promicanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Paralelno s tim treba revidirati nastavne planove i programe i udžbenike kako bi se uklonili negativni stereotipi o ženama i djevojčicama.

C. Obuka stručnjaka (članak 15.)

95. Standard postavljen člankom 15. Istanbulske konvencije odnosi se na sustavnu početnu i internu izobrazbu kompetentnih stručnjaka koji se bave žrtvama ili počiniteljima svih akata nasilja. Obuka koja je potrebna mora obuhvatiti prevenciju i otkrivanje takvog nasilja, ravnopravnost žena i muškaraca, potrebe i prava žrtava, kao i prevenciju sekundarne viktimizacije.

96. Općenito, GREVIO primjećuje da vlasti Bosne i Hercegovine prepoznaju potrebu za jačanjem obuke o prevenciji, zaštiti i procesuiranju nasilja nad ženama. Zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine posebno propisuju obvezu kontinuirane edukacije sudaca i tužitelja o nasilju u obitelji, a entitetske strategije na temu nasilja u obitelji edukaciju predviđaju kao konkretan strateški cilj. Poduzeti su značajni koraci prema pružanju obuke za različite kategorije stručnjaka kao što je opisano u nastavku. GREVIO posebno pozdravlja činjenicu da je 1211 stručnjaka iz policije, centara za socijalni rad i pravosuđa prošlo edukaciju o multisektorskoj suradnji i koordiniranom odgovoru na nasilje nad ženama te o standardima Istanbulske konvencije. Nadalje, istovremeno su izrađeni priručnici o multisektorskom odgovoru na obiteljsko

nasilje⁵². Unatoč tome, vidljivo je da je obuka koja je provedena usmjerena gotovo isključivo na obiteljsko nasilje, a da se gotovo nikakva pažnja ne usmjerava na druge teške oblike nasilja. Nadalje, potrebe za osposobljavanjem često se izražavaju kroz ad hoc projektne tečajevе na dobrovoljnoj osnovi koje vode civilno društvo i međunarodne organizacije, a financiraju međunarodni donatori, te stoga nije osiguran njihov kontinuitet⁵³. Drugi problem na koji ukazuje civilno društvo jest teškoća u prevladavanju ustaljenih stereotipa i patrijarhalne kulture.

97. Što se tiče izobrazbe policijskih službenika, policijske akademije uključuju Uvod u obiteljsko nasilje u nastavni plan i program za buduće policijske službenike. U slučaju Republike Srpske to uključuje, između ostalog, kako intervenirati tijekom poziva, obavljati razgovore i prikupljati dokaze. O ozbiljnim oblicima nasilja nad ženama kao što su uhođenje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak ili drugi oblici nasilja provodi se vrlo malo ili gotovo nimalo obuke. Dostupna je redovita interna edukacija na temu nasilja u obitelji koja se uglavnom provodi u suradnji sa specijaliziranim organizacijama za ženska prava i međunarodnim organizacijama. No, ona se provodi na dobrovoljnoj bazi, pa joj kao takvoj ne pristupaju svi policijski službenici koji dolaze u kontakt sa žrtvama obiteljskog nasilja. Civilno društvo istaknulo je postojanje otpora među službenicima na nižim položajima kada su u pitanju ovi tečajevi jer ih mnogi smatraju irelevantnima ili nezanimljivima za svoj posao. Na entitetskoj razini doneseni su propisi koji detaljno uređuju postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji. Međutim, niti u entitetima niti u Brčko Distriktu nisu doneseni protokoli niti smjernice kojima bi se službenici vodili u postupku u vezi s nasiljem nad ženama. S tim u vezi GREVIO ističe da su ovakvi protokoli od ključne važnosti za brzu i adekvatnu reakciju policijskog službenika, izbjegavanje sekundarne traumatizacije i cjelovito prikupljanje dokaza⁵⁴. GREVIO napominje da nedostatak sustavne i obvezne obuke za službenike za provođenje zakona o svim oblicima nasilja nad ženama ima ozbiljne posljedice za odgovor na takvo nasilje kao i za kaznene istrage, uključujući manji broj prijava, kašnjenja u istragama ili nečinjenje⁵⁵, kao i ograničeno korištenje mjera zaštite u hitnim slučajevima⁵⁶.

98. GREVIO također primjećuje nedostatak dostatne održive početne i interne obuke za tužitelje i suce o nasilju u obitelji i nasilju nad ženama iz rodne perspektive. Inicijalna edukacija sudaca i tužitelja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj u vezi sa ravnopravnošću spolova u pravosudnim institucijama i stereotipe, ali ne i za nasilje nad ženama. Interna edukacija provodi se na dobrovoljnoj osnovi, a pokriva samo neke aspekte obiteljskog nasilja i silovanja, kao i seksualnog nasilja u ratu. GREVIO posebno pozdravlja edukaciju koju provode nevladine organizacije o otegotnim i olakotnim okolnostima u slučajevima nasilja u obitelji te smatra da je to tema o kojoj treba raspravljati redovito i

⁵² Vidi Državno izvješće, str. 39.

⁵³ Vidi Državno izvješće, str. 35.

⁵⁴ Vidi analizu Poglavlja VI., članak 50. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i povezani nalaz.

⁵⁵ Vidi analizu Poglavlja VI., članak 50. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i povezani nalaz.

⁵⁶ Vidi analizu Poglavlja VI., članak 51. o posljedicama nedovoljne obuke o nasilju nad ženama i povezani nalaz.

sustavno, a ne ad hoc. Prema skupini GREVIO, nedostatak rezultata obuke može se vidjeti u brojnim tužiteljskim i pravosudnim praksama: širokoj upotrebi sporazuma o priznanju krivnje i kaznenih naloga u slučajevima rodno uvjetovanog nasilja, što dovodi do vrlo blagih kazni za počinitelje; istrage se obustavljaju nakon što žrtva povuče svoju izjavu zbog nedostatka dokaza; raširena uporaba uvjetnih osuda, uključujući slučajeve ozbiljnog obiteljskog nasilja i one u kojima je počinitelj povratnik; te korištenje zaštitnih mjera poput zabrane proganjanja i uznemiravanja kao alternative kaznenim sankcijama. Slični nalazi se primjenjuju i u odnosu na procesuiranje i sankcioniranje seksualnog nasilja u ratu. GREVIO pozdravlja pripremu Zbornika sudske prakse i Vodiča kroz slučajeve nasilja u obitelji za suce od strane Sudačkog vijeća i civilnog društva, s ciljem integriranja rodno razumijevanja nasilja nad ženama/nasilja u obitelji i uklanjanja rodno uvjetovanih stereotipa. Nadalje, izrađen je i priručnik za procesuiranje seksualnog uznemiravanja koji poziva pravosuđe na korištenje Istanbulske konvencije. Što se tiče obuke koju provodi Vijeće Europe, postoji i "HELP" tečaj o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji koji su pohađala najmanje 53 odvjetnika u Bosni i Hercegovini.

99. U izvještajnom razdoblju održan je ograničeni broj edukacija za djelatnike centara za socijalni rad i to isključivo o nasilju u obitelji o načinu primanja žrtve, vođenja evidencije i rada u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji. Ovu obuku prvenstveno pruža civilno društvo. Vlasti Republike Srpske prepoznaju da je obuka o silovanjima i seksualnom nasilju jako potrebna za ovu kategoriju stručnjaka, budući da se te žrtve jako razlikuju od žrtava obiteljskog nasilja. Općenito, značajni nedostaci koje je GREVIO istaknuo u ovom izvješću u vezi s pomoći koju pružaju centri za socijalni rad, ukazuju na potrebu značajnog umnožavanja i jačanja napora za obuku ovih kategorija stručnjaka.
100. Što se tiče medicinskog osoblja, početna edukacija liječnika u Federaciji BiH i Republici Srpskoj ne uključuje otkrivanje i tretman nasilja nad ženama, ali su održane neobvezne interne edukacije za otkrivanje, psihosocijalnu pomoć i tretman obiteljskog nasilja i silovanja (u Federaciji Bosne i Hercegovine i seksualno nasilje u ratu)⁵⁷.
101. Što se tiče službenika koji rade na području azila, poglavlje VII ovog izvješća analizira potrebu za jačom i specijaliziranom obukom djelatnika azila na temu rodno uvjetovanog nasilja kako bi se osigurala dosljedna primjena rodno osjetljivog tumačenja zahtjeva za zaštitu.
102. Edukacije o rodno uvjetovanom nasilju, rodnoj ravnopravnosti i rodno osjetljivom proračunu dostupne su na godišnjoj razini, ali se provode volonterski za službenike/ce državnih institucija. Nadalje, Agencija za državnu službu Bosne i Hercegovine redovno organizira edukacije o sprječavanju seksualnog uznemiravanja i rodno uvjetovanog uznemiravanja na radnom mjestu za državne službenike državnih institucija. GREVIO također pozdravlja edukaciju za djelatnike javnih ustanova koje pomažu nezaposlenim osobama. Ova obuka bila je usmjerena na prepoznavanje žrtava obiteljskog nasilja te kako im pružiti podršku i pomoć pri pronalasku posla te pomoći u njihovom osnaživanju.

⁵⁷Za više informacija o protokolima i resursima razvijenim u tom smislu, pogledajte analizu poglavlja IV, članak 20.

103. U vezi s obukom nastavnog osoblja o prepoznavanju rodno uvjetovanog nasilja u školama, nadležna tijela su pojasnila da u slučajevima sumnje na nasilje u obitelji učitelji moraju slijediti i reagirati u skladu s određenim protokolom, koji predviđa niz koraka, uključujući obavještanje Centar za socijalni rad, psiholozi i policija. U Federaciji Bosne i Hercegovine određeni nastavnici su prošli edukaciju o nasilju u obitelji, ali nije osiguran kontinuitet edukacije i nisu obuhvaćeni svi članovi nastavnog osoblja.
104. Konačno, kada je riječ o novinarkama i predstavnicima medija, edukacije o etičkim načelima izvještavanja o rodno uvjetovanom nasilju provodile su međunarodne organizacije u urbanim i ruralnim područjima. Civilno društvo također je provelo edukaciju u 10 gradova Bosne i Hercegovine te pokrenulo natječaj za rodno osjetljivo izvještavanje. Nadalje, važno je napomenuti da su novinari i predstavnici medija bili uključeni u izradu protokola i rad koordinacijskih tijela za zaštitu i prevenciju nasilja u obitelji u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine.
- 105. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da uvedu sustavnu i obveznu početnu i internu obuku o svim oblicima nasilja nad ženama za relevantne stručnjake koji rade sa žrtvama ili počiniteljima, posebno za službenike za provođenje zakona, tužitelje ili suce, osoblje centara za socijalni rad i medicinsko osoblje u skladu s uvjetima Istanbulske konvencije. Posebnu pozornost treba posvetiti prevladavanju ustaljenih stereotipa i patrijarhalne kulture, te osigurati kontinuitet i održivost ovakvog obrazovanja kako ne bi bilo u vezi sa projektom i ne bi ovisilo o donatorima ili donatorskim sredstvima. Takva obuka trebala bi biti podržana protokolima i smjernicama koje postavljaju standarde koje stručnjaci trebaju slijediti u svom djelokrugu rada.**
- 106. GREVIO, osim toga, poziva vlasti Bosne i Hercegovine da kreiraju program obvezne inicijalne i interne edukacije nastavnog osoblja o različitim oblicima nasilja nad ženama i ravnopravnosti spolova, kako bi imali alate za adekvatno podučavanje ovih predmeta i moći otkriti djevojčice i dječake koji su u opasnosti i uputiti ih na odgovarajuće mehanizme podrške i zaštite.**

D. Preventivni interventni programi i programi rada s počiniteljima nasilja (članak 16.)

1. Programi za počinitelje nasilja u obitelji

107. Programi za počinitelje nasilja u obitelji u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu predviđeni su zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji i posebnim propisima, au Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj su zaštitne mjere, dok su u Brčko distriktu kazne. Ovi programi uključuju obvezni psihosocijalni tretman i obvezni tretman od ovisnosti o alkoholu ili drogama. Dodatne programe provodi civilno društvo u obliku grupa samopomoći na dobrovoljnoj bazi uz potporu donatora, a provode ih i neki centri za socijalni rad. Čini se da su ti dodatni programi urodili plodom i pozitivno utjecali na stope recidivizma. GREVIO nadalje napominje da ne postoje programi za prijestupnike u zatvorskim okruženjima.

108. Što se tiče obveznih psihosocijalnih tretmana u skladu s važećim zakonskim i podzakonskim aktima, njihov cilj je zaustaviti i spriječiti nasilje u obitelji, te osigurati da počinitelj prihvati odgovornost za svoje ponašanje i promijeni ga. Ti se programi moraju provoditi u ustanovama primarne zdravstvene zaštite, uključujući ustanove za mentalno zdravlje i psihijatrijska savjetovišta u suradnji s centrima za socijalni rad, a trebaju ih provoditi stručnjaci poput liječnika, psihijatarata i socijalnih radnika. Ti se programi provode po nalogu suda, obvezni su i njihove troškove snose sudovi. Nadalje, ako počinitelj ne pohađa te programe, može biti osuđen. Obvezno liječenje od ovisnosti o alkoholu ili drogama također se provodi po nalogu suda i predviđeno je u slučaju počinitelja nasilja u obitelji pod utjecajem alkohola ili droga. Ovaj program liječenja u navedenim ustanovama provode stručnjaci, a cilj im je spriječiti pojavu nasilja u obitelji u budućnosti.

109. GREVIO pozdravlja korake koji su poduzeti na zakonodavnoj razini u vezi sa uspostavom programa tretmana za počinitelje kaznenih djela i uključivanje mjera u strategije Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine usmjerene na jačanje takvih programa. Međutim, GREVIO ima nekoliko zabrinutosti u vezi s iznimno malim brojem obaveznih sudskih upućivanja na takve programe obiteljskog nasilja, kao i opsega takvih programa. Prema natuknicama koje smo dobili od udruga za prava žena, u Brčko distriktu nije bilo slučajeva prisilnog upućivanja na takve programe, au Republici Srpskoj i Federaciji BiH broj upućivanja je vrlo mali, pogotovo u usporedbi s broju prijava koje žrtve podnose policiji te broju optužnica i presuda⁵⁸. GREVIO napominje da to ukazuje na potrebu za održivom obukom za suce (i za stručnjake koji mogu predložiti takve programe sucima)⁵⁹ na temu važnosti korištenja tih alata u prevenciji povratka obiteljskom nasilju. Što se tiče opsega obveznih programa tretmana, GREVIO pozdravlja činjenicu da se Zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji i podzakonski akti odnose na promjenu ponašanja i prihvaćanje odgovornosti za postupke počinitelja. Ipak, GREVIO smatra da bi bilo korisno posebno navesti da ispitivanje i provjera stavova počinitelja i njihovih uvjerenja prema ženama mora biti sastavni dio programa za počinitelje. Prema naznakama civilnog društva i informacijama koje su dostavile vlasti, gore navedeni programi za počinitelje kaznenih djela u velikoj su mjeri usmjereni na prevladavanje problema mentalnog zdravlja i ovisnosti putem liječenja. GREVIO u tom smislu naglašava da nasilno ponašanje nije bolest – to je kriminalno i asocijalno ponašanje uzrokovano nejednakim odnosom moći između muškaraca i žena. Prevladavanje ovisnosti i problema s mentalnim zdravljem, iako je korisno, samo po sebi neće okončati nasilje nad ženama jer je ono prvenstveno povezano sa stavovima i uvjerenjima o ženama. Nadalje, vlasti su jasno prepoznale da su kapaciteti centara za mentalno zdravlje nedostadni za provedbu takvih programa. Iako je provedena neka vrsta obuke, uključujući i donatorska sredstva, to je još uvijek nedovoljno. Na kraju, u izvješćima se ističe da programi za počinitelje primjenjuju različite metodologije te stoga nisu

⁵⁸Primjerice, u Republici Srpskoj 2018. godine samo 36 muških nasilnika bilo je potrebno na psihosocijalni tretman, dok je iste godine policija zaprimila 1012 prijava nasilja u obitelji, podneseno je 200 optužnica, a 111 nasilnika je osuđeno za obiteljsko nasilje.

⁵⁹Tako je u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.

koordinirani te nije osigurana suradnja s institucijama koje pružaju usluge podrške žrtvama, uključujući sigurne kuće, te civilnim društvom⁶⁰.

110.Što se tiče financijskih sredstava dostupnih za ove programe, prema vlastima, praksa traženja od sudova da odrede naknadu troškova pokazala se problematičnom, GREVIO pretpostavlja da je to jedan od razloga malog broja sudskih zahtjeva. Konačno, u vezi s procjenom ovih programa i njihovim ishodom, nadležna tijela provela su istraživanje o učinku zaštitnih mjera, uključujući psihosocijalni tretman i obvezno liječenje ovisnosti o alkoholu i drogama, na primjeru mjera izrečenih u razdoblju od pet godina u jednoj od kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Pokazalo je da je stopa recidivizma smanjena kada je počinitelj dobio psihosocijalni tretman⁶¹.

111.GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da se programi za prijestupnike fokusiraju na psihosocijalni tretman. Takav tretman bi trebao biti usmjeren na ispitivanje stavova i uvjerenja počinitelja prema ženama te njihovu odgovornost za počinjeno nasilje, s ciljem promjene ponašanja. GREVIO dalje snažno potiče vlasti da:

- a. **Osigurati da takvi programi jamče sigurnost, podršku i ljudska prava žrtvama te da su programi sastavljeni u bliskoj suradnji sa službama za pružanje specijalizirane podrške žrtvama;**
- b. **Razviti zajedničke minimalne standarde za primjenu u programima za prijestupnike, u skladu s načelima Istanbulske konvencije i priznatim najboljim praksama;**
- c. **Podići svijest aktera u sektoru kaznenog pravosuđa o važnosti programa za počinitelje i ukloniti sve prepreke financijske i druge prirode koje de facto ometaju sudsko upućivanje;**
- d. **Oni osiguravaju obuku osoblja koje ima ovlasti za provedbu tih programa i**
- e. **Provesti neovisnu procjenu programa za prijestupnike kako biste provjerili jesu li postignuti željeni ciljevi**

2. Programi za seksualne prijestupnike

⁶⁰Vidi Završno izvješće o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) u Bosni i Hercegovini (2015.–2018.), str.46.

⁶¹Vidi Državno izvješće, str. 40.

112. Čini se da programi za seksualne prijestupnike u Bosni i Hercegovini ne postoje, što GREVIO sa zabrinutošću primjećuje.

113. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu korake kako bi ispunili zahtjeve iz članka 16. stavak 2. Istanbulske konvencije u vezi s uspostavljanjem programa za seksualne prijestupnike, uzimajući u obzir najbolju praksu na međunarodnoj razini koja jamči ljudska prava- temeljen pristup.

C. Sudjelovanje privatnog sektora i medija (članak 17.)

114. Iako se poslodavci u privatnom sektoru moraju pridržavati Zakona o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini, Zakona o ravnopravnosti spolova Bosni i Hercegovini, Zakona o radu i Kaznenog zakona koji zabranjuju spolno uznemiravanje i druge oblike nasilja nad ženama koji se mogu dogoditi na radnom mjestu, GREVIO je nisu upoznati ni s jednom konkretnom inicijativom da se poslodavci u privatnom sektoru uključe u sprječavanje nasilja nad ženama i adekvatno odgovore na seksualno uznemiravanje na radnom mjestu. S druge strane, državna tijela ukazala su na određeni broj inicijativa u javnim institucijama. Na primjer, „Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno uvjetovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini“ donijelo je VSTV BiH s ciljem suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja i osiguranja ravnopravnosti spolova u pravosudnim institucijama. Nadalje, Vijeće ministara donijelo je određeni broj strateških dokumenata i smjernica za prevenciju i zaštitu od seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu u državnim institucijama, uključujući i imenovanje posebnog savjetnika za ovu oblast.

115. GREVIO pozdravlja činjenicu da državno zakonodavstvo zabranjuje medije, *online* i tiskane medije⁶² emitirati ili objavljivati sadržaje koji su diskriminirajući po različitim osnovama, uključujući spol, te propisuje korištenje rodno osjetljivog jezika. Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine je neovisno regulatorno tijelo koje postupa po pritužbama iz ove oblasti, a koje se odnose na kršenje zakona o komunikacijama. Prema Državnom izvješću, pred Regulatornom agencijom vodio se samo jedan slučaj u vezi s kršenjem odredbi o zabrani diskriminacije na temelju spola, u kojem je nakladnik kažnjen s 1.000,00 eura. Bez obzira na izneseno, izvještaji ukazuju na postojanje rodni stereotipa i seksističkog portretiranja žena u javnom informiranju i tiskanim medijima Bosne i Hercegovine⁶³, o nasilju nad ženama često se izvještava sa senzacionalističkim naslovima i ne koristi se rodno osjetljiv jezik⁶⁴. Nadalje, mediji izvještavaju o fizičkom i seksualnom

⁶²Zakon o komunikacijama, Kodeks o audiovizualnom prikazivanju, Kodeks o oglašivačkoj komunikaciji i Kodeks za online i tiskane medije.

⁶³Vidi Završno izvješće o provedbi Okvirne strategije za provedbu Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) u Bosni i Hercegovini (2015. – 2018.), str. 34 i Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO grupi, str. 62.

⁶⁴Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO skupini, str. 62.

nasilju, a ne govore o drugim oblicima nasilja nad ženama ⁶⁵. Na kraju, važno je napomenuti da Agencija za ravnopravnost spolova na državnoj razini prima brojne zahtjeve za ispitivanje kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine zbog medijskih sadržaja koji su puni stereotipa i mizoginije.

116. Kao odgovor na ovu situaciju, razvijen je niz instrumenata za usmjeravanje medija/tiska. Vijeće za tisak u suradnji s novinarskim udrugama i rodnim centrima izdalo je 2006. godine „Preporuke medijima – tretman rodne problematike u medijima“, promičući, među ostalim, nestereotipno prikazivanje žena, rodno osjetljiv jezik, podizanje svijesti o različitim vrstama rodno uvjetovanog nasilja i njegovim posljedicama, ravnopravna zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama u medijima. Agencija za ravnopravnost spolova na državnoj razini također je 2017. izdao preporuke o rodnim stereotipima i seksističkim stavovima i jeziku u medijima, baveći se sličnim temama. Isto tako, na entitetskoj razini Gender centar Republike Srpske donio je „Smjernice i preporuke za društveno odgovorno izvještavanje u borbi protiv nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja“ kao i priručnik za rodno osjetljivo izvještavanje o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji. Pripremljen je paket edukacija za novinare i druge stručnjake te je provedena edukacija za 270 stručnjaka, doduše na inicijativu međunarodne organizacije, na temu odgovornog i etičkog izvještavanja o rodno uvjetovanom nasilju. Nadalje, tri novinarska fakulteta trenutno su u procesu testiranja i integriranja u svoje programe kolegija odgovornog izvještavanja o nasilju nad ženama. GREVIO pozdravlja ove inicijative koje treba implementirati i dodatno ojačati.

117. Što se tiče sudjelovanja medijskih kuća u izradi i provedbi politika prevencije nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, u rad stručnog tima Federacije Bosne i Hercegovine uključen je predstavnik javnog emitera, a predstavnici Udruženje novinara Bosne i Hercegovine pozivaju da daju komentare i sudjeluju na sastancima vezanim za Strategije zaštite od nasilja u obitelji u Federaciji Bosne i Hercegovine kako bi se čuli i objedinili njihovi stavovi. Unatoč činjenici da je posljednjih nekoliko godina u porastu nasilje nad ženama u digitalnoj sferi, gdje se čak 60% poziva na SOS telefon odnosi na takvo nasilje, GREVIO nije upoznat s bilo kakvom inicijativom uključivanja IKT tvrtke u sprječavanje nasilja nad ženama u *online* sferi.

118. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da promoviraju uključivanje privatnog sektora, sektora komunikacijskih tehnologija i medija u razvoj i provedbu politika za prevenciju i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama.

IV. Zaštita i podrška

119. Poglavlje IV. Istanbulske konvencije promoviše višestruku, stručnu strukturu podrške usmjerenu na žrtvu za svaku ženu koja je izložena bilo kojem vidu nasilja iz Konvencije.

A. Opće obveze (članak 18.)

⁶⁵Vidi Istraživanje o medijskom izvještavanju o rodno uvjetovanom nasilju nad ženama u BiH, UN Women, 2016., str. 5.

120. Članak 18. Istanbulske konvencije propisuje određeni broj općih načela koja se trebaju poštivati u pružanju usluga opće i specijalizirane zaštite i podrške. Jedno od tih načela je da službe imaju integriran i koordiniran pristup u radu sa svim relevantnim agencijama, vodeći računa o odnosu između žrtve, počinitelja, djece i njihovog šireg socijalnog okruženja. Kako bi se sagledala kompleksnost nasilja nad ženama, potrebno je uspostaviti sustav intervencija u koji su uključeni svi relevantni sektori, administrativne razine i akteri. Višesektorske i višeagencijske intervencije na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini ključne su za učinkovit i integriran odgovor na sve oblike nasilja. Učinkovita koordinacija na lokalnoj razini od posebne je važnosti u smislu pružanja odgovora koji odgovara potrebama zajednice i osiguravanja sveobuhvatnog mjesta za usluge žrtvama.
121. Iako su vlasti u Bosni i Hercegovini poduzele važne korake ka uspostavljanju mehanizama suradnje između agencija i protokola na entitetskim, kantonalnim i općinskim razinama u vezi s nasiljem u obitelji, GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da nedostaju mehanizmi i povezane usluge podrške u odnosu na druge oblike nasilja nad žene,
122. Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine propisano je sklapanje protokola o suradnji između više agencija na općinskoj razini, u što su uključeni svi stručnjaci koji mogu doprinijeti prevenciji nasilja u obitelji i zaštiti žrtava, uključujući socijalni radnici, učitelji, medicinsko osoblje, policija, pravosuđe i nevladine organizacije⁶⁶. Nadalje, člankom 37. propisana je obveza osnivanja koordinacijskog tijela koje će koordinirati rad svih nadležnih institucija na provedbi ovog programa mjera. Prema informacijama koje smo dobili od nadležnih, trenutno postoji 10 ovakvih protokola na kantonskoj razini i 61 na općinskoj razini, dok na kantonskoj razini postoji 9 koordinacijskih tijela za nasilje u obitelji te odnedavno 38 lokalnih koordinacijskih mehanizama pod nazivom multisektorski uspostavljeni su timovi (MST). Isto tako, članom 11. i članom 21. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske propisana je obveza svih institucija, tijela i organizacija koje pružaju zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u obitelji da zaključe protokol o postupanju i suradnji i formirati stručni tim radi utvrđivanja plana pomoći žrtvi i koordinacije aktivnosti. Prema izvješćima, to je dovelo do nekih pozitivnih iskustava kao što je uspostavljanje mobilnih timova za žrtve intimnog partnerskog nasilja koji zajedno posjećuju žrtvu i njezinu obitelj. Opći protokol potpisan je u Republici Srpskoj 2013. godine između ministarstava pravde, unutarnjih poslova, zdravlja i socijalne zaštite, prosvjete i kulture, obitelji, omladine i sporta. Ovaj protokol obvezuje lokalne zajednice i može se primjenjivati izravno osim ako se ne potpiše protokol na lokalnoj razini. 36 općina doista je izradilo vlastite protokole na lokalnoj razini. Protokol o suradnji u slučajevima nasilja u obitelji u 2018. godini potpisan je u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine između tužiteljstva, policije, odjela za zdravstvo, odjela za obrazovanje, nevladinih organizacija i novinarskog udruženja.
123. GREVIO podsjeća da je mandat MST timova, s jedne strane, provođenje strategija u području obiteljskog nasilja na lokalnoj razini, a s druge strane, osiguranje suradnje agencija u pojedinačnim slučajevima obiteljskog nasilja. Nadležne institucije moraju zapravo međusobno informirati o prijavljenim slučajevima nasilja u obitelji, intervencijama i

⁶⁶Vidi članak 39. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine.

podršci svih aktera, o kaznama izrečenim nasilniku i zaštitnim mjerama od kojih žrtva ima koristi, kao i (u slučaju Republike Srpske) o izradu sigurnosnog plana. GREVIO pozdravlja napore da se uspostavi jasna mreža mehanizama suradnje između agencija. GREVIO uviđa da iako MST timovi raspravljaju o provedbi politika uz sudjelovanje NVO-a, razmjene informacija o pojedinačnim slučajevima su rjeđe, a čak i kada se dogode, civilno društvo nije uključeno, što je posebno slučaj u Federaciji Bosne i Hercegovine.

124. Iako Konvencija propisuje da se takva suradnja treba temeljiti na razumijevanju nasilja nad ženama iz rodne perspektive, izbjegavanju sekundarne viktimizacije i s ciljem osnaživanja žrtava, u izvješćima se ističe da ni centri za socijalni rad ni policija nemaju pristup usmjeren na žrtvu, a često umanjuju važnost nasilja i ne zadovoljavaju potrebe žrtve, što dovodi do velikog broja neprijavljenih slučajeva i nepovjerenja u institucije⁶⁷. Nadalje, ne postoji jedinstvena struktura koja nudi sve usluge podrške na jednom mjestu, što bi uvelike pridonijelo pristupu usmjerenom na žrtvu i osnaživanje.

125. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje potrebne mjere kako bi osigurale suradnju između agencija u skladu s lokalnim/kantonalnim mehanizmima koordinacije u pružanju pomoći žrtvama svih oblika nasilja nad ženama. Takav mehanizam suradnje između agencija trebao bi uključivati sudjelovanje civilnog društva, temeljiti se na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji iz rodne perspektive te težiti osnaživanju i ekonomskoj neovisnosti žrtve. GREVIO nadalje potiče vlasti da osiguraju da su usluge zaštite i podrške dostupne u istim prostorijama koliko god je to moguće.

1. Informiranje (članak 19.)

126. GREVIO napominje da je na zakonodavnoj razini jedino Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske u članku 10. jasno propisao obvezu nadležnih institucija da na jeziku koji razumiju informiraju žrtve nasilja o njihovim pravima i dostupnim uslugama podrške i zaštite. U Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nisu propisane slične odredbe u vezi s nasiljem u obitelji, a niti u entitetima u odnosu na druge oblike nasilja nad ženama. GREVIO napominje da se u praksi vrlo malo informacija o uslugama podrške sustavno dijeli sa ženama žrtvama nasilja, pa žrtve obiteljskog nasilja često nisu informirane o svojim pravima⁶⁸ osim ako ne dođu do organizacija za prava žena. Organizacije za ženska prava proizvele su širok raspon informativnih materijala i informativnih kampanja te pružaju izravnu podršku žrtvama koje im se obrate⁶⁹. Međutim, prema izvješćima, razina svijesti stanovništva i žrtava općenito o postojanju specijaliziranih

⁶⁷Vidi analizu Poglavlja 5, članak 50.

⁶⁸Vidjeti Okvirnu strategiju za provedbu Konvencije o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) u Bosni i Hercegovini (2015. – 2018. godine), str. 20-21.

⁶⁹Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO skupini, str. 76.

nevladinih organizacija, SOS linija i sigurnih kuća je niska⁷⁰. Prema skupinama za prava žena, kada žrtve kontaktiraju relevantne agencije, rijetko dobivaju informacije o specijaliziranim službama za podršku ženama ili ih se upućuje na njih⁷¹.

127. Pristup informacijama još je ograničeniji kada su u pitanju Romkinje, žene s invaliditetom i žene iz ruralnih područja. Te žene, naime, često ne dobivaju potrebnu podršku jer nemaju informacije o dostupnim službama podrške⁷². U izvješću NVO-a u sjeni ističe se da NVO-i daju sve od sebe da informativne materijale o nasilju nad ženama prilagode svojim potrebama, ali da to nije dovoljno. Što se tiče tražiteljica azila i migrantica, GREVIO je već u ovom Izvješću naveo da se one suočavaju s poteškoćama u prijavljivanju rodno uvjetovanog nasilja i u dobivanju informacija o potrebnim uslugama podrške zbog nedostatka prevoditelja koji bi im pomogli.

GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da pruže informacije o uslugama podrške i pravnim mjerama koje su dostupne žrtvama nasilja u obitelji i drugih oblika nasilja nad ženama, uključujući putem plakata, letaka i proaktivnog pristupa stručnjaka iz nadležnih institucija. GREVIO nadalje potiče vlasti da: poduzmu daljnje korake kako bi doprli do teško dostupnih skupina kao što su Romi i žene iz ruralnih područja te im pružili potrebne informacije; izraditi materijal prilagođen potrebama žena s invaliditetom; te osigurati dostupnost prevoditelja za pomoć tražiteljima azila i migrantima prilikom odlaska u policijsku postaju ili druge ustanove za žrtve nasilja.

B. Opće usluge podrške (članak 20.)

1. Socijalne usluge

128. Opće usluge podrške žrtvama obiteljskog nasilja u pravilu se pružaju u centrima za socijalni rad. U Federaciji Bosne i Hercegovine žrtve nasilja u obitelji mogu ostvariti socijalnu zaštitu prema potrebi, uključujući novčanu pomoć, pokrivanje troškova vrtića za djecu i savjetovanje ako su državljani Bosne i Hercegovine, imaju prebivalište ili borave na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine, a nemaju prihoda ili su nezaposleni. U četiri kantona Federacije Bosne i Hercegovine socijalna zaštita je proširena na žrtve obiteljskog nasilja bez obzira na njihov radni odnos ili prihodovni status. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine također predviđa da žrtve nasilja u obitelji koje nisu zdravstveno osigurane mogu dobiti pomoć državnog zdravstvenog osiguranja. Nadalje, žrtve obiteljskog nasilja nalaze se na popisu onih koji mogu dobiti pomoć centara za socijalni rad. Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske prepoznaje žrtve nasilja u obitelji kao kategoriju koja sama po sebi ima pravo na socijalnu zaštitu, bez obzira na njihov prihod

⁷⁰Ibid.

⁷¹Ibid.

⁷²Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OESC, str. 59 i 74.

ili radni status⁷³. Nadalje, Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske jasno je propisano da žrtve nasilja u obitelji ne snose troškove pristupa službama pomoći i podrške policije, zavoda za zapošljavanje, tužiteljstava i nadležnih sudova.

129. Što se tiče uloge i funkcije centara za socijalni rad, GREVIO napominje da oni, zajedno s tijelima kaznenog progona, djeluju kao prva točka kontakta sa slučajevima obiteljskog nasilja. Usko surađuju s policijom, daju izjave i daju informacije i dokumente potrebne za konkretan slučaj obiteljskog nasilja. Centri za socijalni rad također imaju obvezu pružanja psihosocijalne pomoći žrtvama obiteljskog nasilja i informiranja o različitim vrstama usluga podrške koje su dostupne. Nadalje, moraju procijeniti čimbenike rizika za žrtve, odlučiti o upućivanju u sigurne kuće i igrati ključnu ulogu u kontekstu obveznog posredovanja kada žrtva podnese zahtjev za razvod ili u vezi s odlukama o skrbništvu/posjećivanju. Konačno, centri za socijalni rad također pružaju psihosocijalnu podršku počiniteljima, a zamišljeno je da imaju središnju ulogu u koordinaciji s MST timovima u izradi planova pomoći žrtvama zajedno s drugim dionicima. Osim pružanja pomoći žrtvama obiteljskog nasilja, ove institucije imaju obvezu pružanja pomoći i drugim kategorijama ranjivih osoba. Dok u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj djeluje nekoliko centara za socijalni rad, u Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine postoji mali odjel za socijalnu zaštitu s ograničenim kapacitetima za psihosocijalno savjetovanje žrtava obiteljskog nasilja.

130. GREVIO napominje da je velik broj vladinih i nevladinih aktera iznio kritike na rad i ulogu centara za socijalni rad. Jedan od nedostataka koji se pojavio je ozbiljan nedostatak osoblja, nedovoljna obučenost i nedostatni resursi u ovim institucijama. Prema izvješćima, u centrima za socijalni rad samo je nekoliko članova/socijalnih radnika prošlo edukaciju o nasilju u obitelji, nije moguće voditi povjerljive razgovore sa žrtvama u njihovim prostorijama, a primjerice, malo tih centara ima vozila koja bi im omogućila osobno intervenirati i posjetiti žrtve⁷⁴. Psihološko savjetovalište za žrtve obiteljskog nasilja posebno je neadekvatno zbog nedostatka psihologa⁷⁵. Organizacije za ženska prava istaknule su mnoge primjere u kojima su socijalni radnici umanjivali obiteljsko nasilje i fokusirali se na zaštitu kućanstva⁷⁶ ili su pokazali nepoznavanje dinamike obiteljskog nasilja i utjecaja koje obiteljsko nasilje može imati na djecu, ponekad čak i prijeteći žrtvama oduzimanjem djece i izlažući žrtvu sekundarnoj viktimizaciji. S obzirom da su centri za socijalni rad jedna od prvih kontaktnih točaka za žrtve obiteljskog nasilja, spomenuti nedostatak kapaciteta, obuke i pristupa usmjerenog na žrtvu predstavlja pravo usko grlo za učinkovit pristup žrtava uslugama podrške i zaštite. Konačno, izvješća NVO-a ukazuju i na nevoljkost centara za socijalni rad da upućuju žrtve u sigurne kuće, dok je prema zakonu pristup sigurnim kućama moguć uz obveznu uputnicu centra za socijalni rad, a žrtve im ne mogu pristupiti na

⁷³Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, članak 20., primaju, između ostalog, novčanu pomoć, troškove vrtića i savjetovanja po potrebi.

⁷⁴Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene/ preživjele, Alternativni izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO skupini, str. 30.

⁷⁵Vidi Osnovne usluge: Analiza pristupa uslugama podrške (zdravstvo, policija, pravosuđe i socijalne usluge) za žene koje pripadaju marginaliziranim skupinama izloženim nasilju, *UN Women*, 2019. godine, str. 25.

⁷⁶Vidi analizu u 5. poglavlju, pod člankom 31.

vlastitom nahodjenju. Drugim riječima, bez odobrenja centra za socijalni rad žrtva ne može dobiti smještaj u sigurnoj kući niti usluge podrške koje se tamo nude. GREVIO vjeruje da ovakav pristup može spriječiti neke žene da traže pomoć zbog mogućeg nedostatka povjerenja u vlasti ili nespremnosti da poduzmu formalne korake. U isto vrijeme, obvezno upućivanje stoji na putu samoupućivanja žrtve, čime se potkopava autonomija žrtve u smislu izbora i samoupućivanja.

131. Drugo zabrinjavajuće pitanje je da centri za socijalni rad (i sigurne kuće prema načinu osnivanja) po zakonu mogu pružiti pomoć samo državljanima i štíćenicima s prebivalištem/boravištem, što isključuje mogućnost da tražitelji azila (uključujući i one koji borave u prihvatilištu) centri) i migrantice dobivaju specijalizirane usluge.
132. Konačno, GREVIO također smatra važnim pozabaviti se pitanjem utjecaja pandemije Covid-19 na usluge podrške žrtvama rodno uvjetovanog nasilja. Civilno društvo je GREVIO grupi skrenulo pozornost na činjenicu da su nakon izbivanja pandemije 2020. godine centri za socijalni rad značajno smanjili, ako ne i zaustavili, podršku žrtvama obiteljskog nasilja te ih nisu upućivali u sigurne kuće. Kako bi se ova situacija popravila, pojedine sigurne kuće u Federaciji Bosne i Hercegovine sklopile su protokol s nadležnim centrima za socijalni rad/policijom, dajući žrtvama mogućnost samoupućivanja (međutim, u tim slučajevima sigurna kuća mora obavijestiti policiju i centar za socijalni rad).
133. GREVIO pozdravlja činjenicu da su socijalne službe i prava službeno prepoznale žrtve seksualnog nasilja iz rata u Bosni i Hercegovini, čime su ovoj skupini žena pružile ključnu podršku. Oba entiteta i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine nude zakonsku mogućnost žrtvama seksualnog nasilja iz rata za mjesečnu mirovinu i pravo na skrb. Unatoč tome, GREVIO napominje da se visina mirovine kao i konkretni uvjeti za dokazivanje statusa razlikuju ovisno o mjestu u kojem žrtva živi⁷⁷. Unatoč toj zakonskoj mogućnosti, GREVIO napominje kako vrlo mali broj njih ima priznat status civilne žrtve rata i prima mjesečnu mirovinu (oko 800,00 KM u Federaciji Bosne i Hercegovine, 24,00 KM u Brčko Distriktu) Bosne i Hercegovine.⁷⁸ i 200,00 KM u Republici Srpskoj).
134. U području zapošljavanja, osim općih usluga koje pružaju uredi za zapošljavanje, postoji nekoliko posebnih inicijativa u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj za olakšavanje zapošljavanja žrtava obiteljskog nasilja, što GREVIO pozdravlja. Među njima je i inicijativa u Federaciji Bosne i Hercegovine iz 2016. godine da taj entitet sufinancira zapošljavanje žrtava obiteljskog nasilja te da pruži podršku tvrtkama koje zapošljavaju žrtve. Isto tako, u Republici Srpskoj je 2018. godine pokrenut program ekonomskog osnaživanja kroz davanje poticaja poslodavcima koji zapošljavaju žrtve obiteljskog nasilja i žrtve seksualnog nasilja iz rata, kao i za samozapošljavanje. Što se tiče stambenog zbrinjavanja, zakoni Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske ne propisuju kao prioritet stambeno zbrinjavanje žrtava rodno uvjetovanog nasilja, iako su vlasti obavijestile

⁷⁷U Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine priznavanje statusa civilne žrtve rata ovisi o medicinskim dokazima o trajnom psihičkom oštećenju kao posljedici ratnog silovanja.

⁷⁸Bosna i Hercegovina, Podnesak Komitetu UN-a protiv torture, 62. sjednica, 6. studenoga – 6. prosinca 2017. godine, str. 11.

GREVIO skupinu da neki kantoni u Federaciji Bosne i Hercegovine dati im prednost pri dodjeli socijalnih stanova.

2. Zdravstvene usluge

135. Javnozdravstvene službe imaju važnu ulogu u prevenciji nasilja i pružanju zdravstvenih usluga žrtvama različitih oblika nasilja iz Istanbulske konvencije. U Bosni i Hercegovini postoje paketi resursa i protokoli za zdravstvene djelatnike u vezi s nekim vrstama nasilja i u nekim ustanovama. Primjerice, GREVIO napominje da u Federaciji BiH postoji resursni paket „Jačanje odgovora zdravstvenog sustava na rodno uvjetovano nasilje“ kao i interna obuka za prepoznavanje nasilja u obitelji i postupanje sa žrtvama, kao i obuka o pružanju psihosocijalne pomoći žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama seksualnog nasilja u ratu koji su dostupni mnogim zdravstvenim djelatnicima. Izrađene su kliničke smjernice o silovanju sa standardnim operativnim postupkom koje uključuju liječenje i savjetovanje te pripremu za liječnički pregled. Nadalje, izrađene su standardne operativne procedure o prepoznavanju i postupanju sa žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama seksualnog nasilja u ratu koje predstavljaju smjernice za zdravstvene djelatnike. GREVIO, međutim, napominje da nikakva obuka ili protokol ne pokriva pitanje genitalnog sakaćenja žena unatoč informacijama koje GREVIO ima da u nekim zajednicama postoji praksa genitalnog sakaćenja žena⁷⁹. Neke naznake koje su akteri dali tijekom evaluacijskog posjeta su da medicinsko osoblje zauzima stav da je to praksa određene kulture i da ne treba poduzimati nikakve druge mjere. GREVIO napominje da ova štetna praksa ozbiljno narušava tjelesno i psihičko zdravlje žena i djevojaka te stoga zahtijeva adekvatan standardizirani odgovor i pomoć. U Republici Srpskoj obuka zdravstvenog osoblja za prepoznavanje i suočavanje s rodno uvjetovanim nasiljem provodi se u sklopu obuke pružatelja zdravstvenih i psihosocijalnih usluga o tome kako reagirati na rodno uvjetovano nasilje i primarno je usmjerena na obiteljsko nasilje i silovanje⁸⁰. GREVIO napominje da ovaj paket resursa ima pristup usmjeren na žrtvu i uključuje identifikaciju, liječenje i upućivanje na službe. GREVIO još jednom primjećuje da se čini da nema obuke na temu „Genitalnog sakaćenja žena“. Osim toga, GREVIO je upozoren na činjenicu da većina liječnika u Bosni i Hercegovini nije dobro upoznata s gore navedenim smjernicama i ima poteškoća u prepoznavanju i postupanju sa slučajevima seksualnog nasilja i rodno uvjetovanog nasilja; kao i da ne upućuju žrtve na prijeko potrebne službe. Prema organizacijama za prava žena, medicinsko osoblje također prepoznaje potrebu za dodatnom obukom u ovom području, kao i za pristupom usmjerenim na traumu⁸¹.

⁷⁹Informacije prikupljene tijekom evaluacijske posjete o vehabijskoj zajednici, posebnoj sekti selefijskog pokreta.

⁸⁰Izrađen je paket „Jačanje odgovora zdravstvenog sustava na rodno uvjetovano nasilje“ koji se provodi u Republici Srpskoj.

⁸¹Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO skupini, str. 23.

136. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju odgovarajuće ljudske i financijske resurse kako bi centri za socijalni rad mogli učinkovito obavljati svoje dužnosti, te da osiguraju obuku socijalnih radnika o rodnoj perspektivi nasilja nad ženama, uključujući nasilje u obitelji, npr. imenovanje specijaliziranih socijalnih radnika za rad u ovom području. GREVIO poziva nadležne da ukinu sustav obveznog upućivanja centara za socijalni rad za pristup sigurnim kućama, te da, među ostalim, ostave mogućnost ženama žrtvama obiteljskog nasilja da se same upućuju.

137. Nadalje, GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da uklone sve zakonske prepreke pristupu uslugama podrške u centrima za socijalni rad kako bi sve žene žrtve nasilja u obitelji i drugih oblika nasilja dobile njihove usluge, jer su one jedne od prvih kontakte za zaštitu i podršku

138. GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da osiguraju adekvatnu i održivu obuku zdravstvenog i medicinskog osoblja za sve oblike nasilja nad ženama, kao i protokole i smjernice za tu oblast. Odgovarajuće zdravstvene protokole, standarde i obuku treba posebno razviti za pitanje genitalnog sakaćenja žena.

C. Specijalizirane usluge podrške (članak 22.)

139. Cilj specijaliziranih službi podrške je osigurati složen zadatak osnaživanja žrtava kroz optimalnu podršku i pomoć prilagođenu njihovim specifičnim potrebama. Velik dio toga pružaju organizacije za ženska prava i usluge podrške koje pružaju lokalne vlasti sa specijaliziranim i iskusnim osobljem koje ima opsežno znanje o rodno uvjetovanom nasilju nad ženama. Važno je osigurati da su ove usluge raširene u cijeloj zemlji i dostupne svim žrtvama. Nadalje, ove službe i njihovo osoblje trebali bi se moći nositi s različitim vrstama nasilja iz Istanbulske konvencije i pružiti podršku svim skupinama žrtava, uključujući teško dostupne skupine.

140. GREVIO napominje da su specijalizirane službe podrške u Bosni i Hercegovini usmjerene gotovo isključivo na pomoć žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Potpora žrtvama koje su izložene drugim oblicima nasilja nad ženama kao što su seksualno uznemiravanje, progon, sakaćenje ženskih genitalija i prisilni brak stoga je prijeko potrebna i vlasti bi joj trebale posvetiti pozornost. Osim slučajeva seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, koji su potaknuli neke mjere na strateškom i pravnom planu, GREVIO je upozoren i na postojanje slučajeva genitalnog sakaćenja žena u Bosni i Hercegovini, kao i slučajeva prisilnog braka u slučaju maloljetnih Romkinja. U području nasilja u obitelji primarni pružatelji usluga podrške su s jedne strane centri za socijalni rad, a s druge strane organizacije za prava žena.

141. Skupine za ženska prava pružaju niz specijaliziranih usluga podrške, kao što su sigurne kuće, pravna pomoć, psihosocijalna pomoć, SOS linije i programi ekonomskog osnaživanja. Unatoč fenomenalnoj potpori koju pružaju žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama seksualnog nasilja u ratu, njihovo djelovanje i kapacitet otežava nedostatno i projektno financiranje

koje prvenstveno ovisi o međunarodnim donatorima⁸². Kao što je već navedeno u ovom Izvješću, u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine ne postoji sigurna kuća niti SOS linija, a jedina NVO koja je aktivna na polju nasilja nad ženama fokusirana je na prevenciju i podizanje svijesti, a ne na pružanje usluga podrške. GREVIO nadalje napominje da je dodatna prepreka uslugama podrške koje pružaju nevladine organizacije u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine obveza prijavljivanja slučajeva nasilja u obitelji policiji kako je propisano zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji. Ova obveza prijavljivanja, ako se provede, mogla bi ozbiljno utjecati na odnos povjerenja između pružatelja usluga podrške i žrtve, na kojem se temelji rad nevladinih udruga, što bi u konačnici moglo obeshrabriti žene da se jave i zatraže pomoć⁸³.

142. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da podrže razvoj alternativnog nižeg praga za usluge podrške za sve vrste nasilja u obitelji, temeljenog na pristupu koji je usmjeren na žrtvu i njeno osnaživanje, uz javne usluge, oslanjajući se na dugogodišnje iskustvo i stručnost ženskih nevladinih organizacija.

D. Sigurne kuće (članak 23.)

143. U Bosni i Hercegovini postoji osam sigurnih kuća s ukupnim smještajnim kapacitetom od 181 kreveta, u kojima se istovremeno pruža pravno, psihološko i socijalno savjetovanje. Pet ih radi u Federaciji Bosne i Hercegovine, a tri u Republici Srpskoj, dok u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nema sigurnih kuća. Sigurne kuće vode organizacije za ženska prava koje pružaju usluge temeljene na razumijevanju nasilja nad ženama iz rodne perspektive i s ciljem osnaživanja žrtve. One prvenstveno pružaju utočište žrtvama obiteljskog nasilja, iako su neke od njih pružale smještaj i žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Osoblje u sigurnim kućama radi u smjenama 24 sata svaki dan u tjednu, a žrtve mogu boraviti do šest mjeseci uz mogućnost produljenja boravka uz suglasnost centra za socijalni rad. Što se tiče žrtava nasilja u obitelji koje žive u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, one mogu pristupiti sigurnim kućama u Federaciji Bosne i Hercegovine /Republici Srpskoj, a njihov boravak se financira iz proračuna Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

144. GREVIO napominje da se broj kreveta mora značajno povećati kada se mjeri mjesto obitelji na 100 000 stanovnika prema Konvenciji⁸⁴. Nedostatak ovakvog smještaja posebno se osjeća u Republici Srpskoj, gdje je proporcionalno manje kreveta u odnosu na broj stanovnika, te naravno u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Daljnje prepreke u pristupu sigurnim kućama su obveze posjedovanja državljanstva, odnosno boravišta ili prebivališta, koje su propisane zakonima i podzakonskim aktima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj. Točnije, iako je u Federaciji Bosne i Hercegovine pristup sigurnoj kući moguć ako je žrtva državljanin Bosne i Hercegovine i najmanje godinu dana živi u

⁸²Vidi analizu Poglavlja II, „Izvori financiranja i nevladine organizacije i civilno društvo“.

⁸³Vidi Poglavlje IV, „Izvješćivanje profesionalaca“.

⁸⁴Izvješće o usvajanju Konvencije, paragraf 134.

određenom kantonu, u Republici Srpskoj to je moguće samo uz dokaz o državljanstvo i/ili prebivalište. U praksi to znači da su tražitelji azila i migranti, uključujući i one s neregularnim statusom, *de facto* zakonski isključeni iz mogućnosti pristupa sigurnoj kući. Također, žrtve iz Federacije Bosne i Hercegovine koje žive u kantonu u kojem ne postoji sigurna kuća ne mogu pristupiti nijednoj sigurnoj kući osim ako se ne pokrene složeni postupak u kojem nadležni kanton pristaje snositi troškove smještaja žrtve.

145. Uz navedene prepreke, za žene iz određenih skupina postoje i specifične prepreke u pristupu sigurnim kućama. Na primjer, iako su uloženi naponi da se zadovolje potrebe svih žrtava, tijekom sastanaka s grupom GREVIO, civilno društvo je priznalo da sigurne kuće nisu u potpunosti opremljene za smještaj žena s invaliditetom. Nadalje, kako se navodi, predstavnici civilnog društva koji rade na području azila i migranata, s kojima se GREVIO susreo, istaknuli su kako je pitanje pristupa sigurnim kućama za tražitelje azila i migrante gorući problem koji zahtijeva hitno rješavanje.
146. GREVIO napominje da iako su podzakonskim aktima u Republici Srpskoj utvrđeni minimalni standardi koje sigurne kuće trebaju ispunjavati, uključujući i one koji se tiču prostora, opreme, osoblja, u Federaciji Bosne i Hercegovine standardi nisu uspostavljeni. Skupine za ženska prava, međutim, usvojile su vlastite standarde i postupke na temelju svog dugogodišnjeg iskustva. Dok GREVIO prepoznaje profesionalizam i pristup usmjeren na žrtve organizacija za ženska prava koje trenutno upravljaju sigurnim kućama u Federaciji Bosne i Hercegovine, obrazloženje Konvencije objašnjava da je važno usvojiti niz standarda koji osiguravaju standardiziran način za sve sigurne kuće, između ostalog, sigurnost i potrebe žrtve⁸⁵.
147. Financiranje sigurnih kuća regulirano je zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji. Sukladno ovim zakonima, 70% financijskih sredstava za sigurne kuće osigurava se iz proračuna entiteta, a preostalih 30% iz kantonalnih/lokalnih proračuna. Međutim, civilno društvo ukazuje na značajna kašnjenja u raspodjeli tih sredstava. Nadalje, ovi iznosi koji se dodjeljuju sigurnim kućama izračunavaju se na temelju broja žrtava koje su tamo smještene – i ne pokrivaju troškove stručnjaka koji im pružaju prijeko potrebnu podršku niti materijalne troškove povezane s vođenjem sigurnih kuća. GREVIO napominje da u praksi većina sredstava za sigurne kuće dolazi iz donatorskih sredstava i raspodjeljuje se na *ad hoc* osnovi. Nadalje, iako u oba entiteta žrtve moraju biti upućene u sigurnu kuću od strane centara za socijalni rad, civilno društvo je izvijestilo GREVIO skupinu da u mnogim slučajevima centri to ne čine jer nemaju sredstava da pokriju gore navedeni postotak od 30% ili smatrajte to previše žrtvom, bolje ju je smjestiti kod obitelji/prijatelja⁸⁶. Na temelju navedenog čini se da je financijska potpora sigurnim kućama i u Republici Srpskoj i u Federaciji Bosne i Hercegovine nedovoljna da bi se osiguralo adekvatno i održivo financiranje njihovog rada.

⁸⁵Izvješće o usvajanju Konvencije, paragraf 135.

⁸⁶Vidi, Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO u Bosni i Hercegovini prema GREVIO grupi str. 69, 88 i 184.

148. Što se tiče pitanja obveznog upućivanja, GREVIO podsjeća na posljedice koje proizlaze iz sustava koji postoji u oba entiteta, a protivan je duhu Konvencije⁸⁷.

149. Izvješća su također naglasila da su kao rezultat pandemije mnoge sigurne kuće prestale prihvaćati nove žrtve zbog nemogućnosti osiguravanja socijalnog distanciranja/karantene te su većinu savjetovanja održavale online i/ili putem telefona. Općenito, sigurne kuće su prijavile nedostatak službenih smjernica o prihvatu tijekom pandemije i kako prilagoditi pružanje usluga, što ih je ostavilo na gubitku u pogledu daljnjeg postupanja⁸⁸.

150. GREVIO snažno potiče vlasti u Bosni i Hercegovini da:

- a. poveća broj i kapacitet odgovarajućih, lako dostupnih i specijaliziranih sigurnih kuća za siguran smještaj žrtava svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom;**
- b. revidira postojeće zakone i propise kako bi se uklonili zahtjevi za državljanstvom koji su prepreka određenim žrtvama da pristupe sigurnim kućama, kao što su žrtve koje ne žive u određenom kantonu/entitetu i tražitelji azila i migranti;**
- c. osigura da sigurne kuće smještaju žene s posebnim potrebama, uključujući žene s invaliditetom;**
- d. razvije službene minimalne standarde kvalitete za sigurne kuće kada ne postoji razumijevanje nasilja nad ženama iz rodne perspektive, te pristup usmjeren na osnaživanje žrtve i usmjeren na žrtvu te zasnovan na ljudskim pravima, i**
- e. osigura održivo financiranje sigurnih kuća koje uzima u obzir ne samo broj žrtava u smještaju, već i fiksne troškove vođenja sigurnih kuća te plaće stručnjaka koji u njima rade.**

151. GREVIO nadalje poziva vlasti da razviju smjernice i protokole za prilagodbu postupaka prihvata i pružanja usluga tijekom pandemija i drugih kriza kako bi se osigurao kontinuitet usluga podrške žrtvama rodno uvjetovanog nasilja.

E. SOS telefoni (članak 24.)

⁸⁷Vidjeti analizu pod člankom 22. Poglavlje IV.

⁸⁸Vidi Utjecaj pandemije Covid-19 na specijalizirane usluge za žrtve i preživjele nasilja u Bosni i Hercegovini, *UN Women*, 2020. godine, str. 17-18.

152. U Bosni i Hercegovini su dostupne tri SOS linije, od kojih dvije za pomoć žrtvama obiteljskog nasilja (1264 SOS linija u Republici Srpskoj i 1265 SOS linija u Federaciji Bosne i Hercegovine), a jedna za žrtve seksualnog nasilja u rat. GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da u Bosni i Hercegovini trenutno ne postoji SOS linija za pomoć žrtvama drugih oblika nasilja nad ženama iz Istanbulske konvencije
153. Što se tiče dvije SOS linije za obiteljsko nasilje, one su rezultat zajedničkog i koordiniranog rada različitih organizacija za ženska prava koje su sklopile memorandum o razumijevanju. Pozivi na SOS telefone zapravo se preusmjeravaju do najbliže organizacije čije je osoblje dostupno 24 sata dnevno i pruža psihološko savjetovanje i informacije žrtvama. GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da su u jednom kantonu Federacije Bosne i Hercegovine (Srednjobosanski kanton) operateri SOS linije dostupni samo radnim danima u jutarnjim satima. GREVIO dalje napominje da u Brčko Distriktu ne postoji SOS linija. Pozivi iz Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine na ove dvije SOS linije preusmjeravaju se na najbližu lokaciju.
154. Subjekti daju marginalni doprinos troškovima održavanja SOS linija - oni plaćaju naknadu za kratki broj Regulatornoj agenciji za komunikacije/telekomunikacijskom društvu. Troškove plaća obučeno osoblje koje pruža savjete u potpunosti snose organizacije za ženska prava, putem donatorskih sredstava, a kada sredstva nisu dostupna, oslanjajući se na volonterski rad. GREVIO napominje da oslanjanje na donatorska sredstva uvelike utječe na održivost SOS linija. Nadalje, iako su pozivi prema SOS linijama načelno besplatni, u praksi se pokazuje da ukoliko se zove druga telefonska kompanija koju taj subjekt ne plaća, onda troškove poziva snosi žrtva.
155. GREVIO je obaviješten da, iako se pozivi snimaju, pozivatelji nisu dužni operateru dati osobne podatke, a statistika ne odražava niti otkriva bilo kakve povjerljive informacije. GREVIO podsjeća na minimalne standarde usluga podrške propisane publikacijom Vijeća Europe koja objašnjava da se identitet pozivatelja ne smije otkrivati neovlaštenim trećim stranama bez njihovog pismenog pristanka (uključujući agencije za provođenje zakona), osim u vrlo ograničenom broju slučajeva, a u svrhu zaštite korisnika usluge, kada postoji strah za njihov život, zdravlje ili slobodu, zaštititi sigurnost drugih, kada postoji strah za njih⁸⁹. Nadalje, osobni podaci, odnosno podaci koji bi mogli otkriti identitet pojedinca, moraju biti primjereno zaštićeni od nezakonitog pristupa, izmjene ili širenja⁹⁰.

⁸⁹Vidi Borba protiv nasilja nad ženama: *Minimalni standardi za usluge podrške/ Borba protiv nasilja nad ženama: Minimalni standardi za usluge podrške/*, Liz Kelly i Lorna Dubois, Vijeće Europe, 2008. godine, str. 40.

⁹⁰Članak 5. Konvencije o zaštiti pojedinaca Vijeća Europe u odnosu na automatsku obradu osobnih podataka propisuje obvezu osiguranja da se osobni podaci koji se automatski obrađuju dobiju i obrađuju na ispravan i zakonit način; pohranjuju se u posebne i legitimne svrhe i ne koriste se na način koji nije u skladu s tim svrhama, pohranjuju se u obliku koji omogućuje identifikaciju nositelja podataka na razdoblje ne dulje od razdoblja potrebnog za svrhu za koju su su pohranjeni. Članak 6. pojašnjava da se osobni podaci koji otkrivaju rasnu pripadnost, političko mišljenje ili vjerska ili druga uvjerenja, kao i osobni podaci koji se odnose na zdravlje ili seksualni život, ne mogu automatski obrađivati osim ako u domaćem pravu ne postoje odgovarajući mehanizmi zaštite.

156. Konačno, što se tiče SOS linije za pružanje podrške žrtvama seksualnog nasilja u ratu, vodi je organizacija za ženska prava koja ima educirano osoblje i pokriva područje Bosne i Hercegovine. SOS telefon je dostupan 24 sata dnevno i besplatan je, a sve povezane troškove snosi udruga.

157. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju jednu ili više SOS linija za pružanje podrške žrtvama svih oblika nasilja nad ženama, koje bi radile i bile dostupne na cijelom teritoriju, 24 sata dnevno, te bile potpuno besplatne i uzeti u obzir jezičnu barijeru žena migrantica i drugih pozivatelja, kao i poštovati povjerljivost i anonimnost svih pozivatelja. GREVIO nadalje snažno potiče vlasti da osiguraju dugoročno financiranje za nastavak rada SOS linija.

F. Potpora žrtvama seksualnog nasilja (članak 25.)

158. Iako ne postoje službeni podaci o stopi slučajeva seksualnog nasilja i silovanja u Bosni i Hercegovini, informacije dobivene od civilnog društva ukazuju na povećanje broja slučajeva koji se ne prijavljuju zbog stigmatizacije, kao i visok stupanj sekundarne viktimizacija kojoj su izložene žrtve koje podnose prijavu. GREVIO također podsjeća da su tijekom sukoba od 1992. do 1995. silovanja i seksualno nasilje nad ženama provedena sustavno te da se broj žrtava procjenjuje na između 20 000 i 50 000⁹¹, kako navode u Izvješću. Stoga mnoge žene u Bosni i Hercegovini imaju traumatične dugoročne posljedice seksualnog nasilja počinjenog nad njima osobno, nad članom njihove obitelji ili prijateljicom.

159. GREVIO napominje da u Bosni i Hercegovini ne postoje referalni centri za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja. Vlasti su obavijestile GREVIO o planovima za otvaranje tri centra za žrtve seksualnog nasilja u bolničkim prostorijama za rješavanje hitnih slučajeva i prikupljanje forenzičkih dokaza. Međutim, nije određen konkretan rok do kada bi ti centri trebali biti uspostavljeni i nema naznaka da je učinjen bilo kakav napredak u njihovom uspostavljanju. Trenutačno su medicinska skrb i forenzička obrada dostupni u bolnicama uz nekoliko ograničenja. Iako su protokoli o postupanju u slučajevima silovanja/seksualnog nasilja i seksualnog nasilja u ratu uspostavljeni u oba entiteta i provedena je određena obuka na tu temu, različiti akteri su naglasili da liječnici u Bosni i Hercegovini uglavnom nisu upoznati s protokolima i da su poteškoće u prepoznavanju i liječenju seksualnog nasilja; niti upućuju žrtve na prijeko potrebne službe podrške. Protokoli koje je pregledao GREVIO daju određene indikacije o tome kako obaviti ginekološki pregled, ali ne navode jasno put za žrtve silovanja niti kamo ih stručnjaci mogu uputiti.

160. GREVIO nadalje napominje da informacije koje su dale vlasti s kojima se GREVIO susreo nisu posve jasne o proceduri koja se primjenjuje, au nekim su dijelovima međusobno kontradiktorne. Nakon tjelesnog pregleda i konzultacija s obiteljskim liječnikom ili ginekologom u bolnici, protokoli pojašnjavaju da prikupljanje forenzičkih dokaza u načelu može provoditi samo stručnjak koji je kvalificiran u području sudske medicine. Vlasti su,

⁹¹Vidi Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini, Kyle Delbyck, *UN Women*, str. 14.

međutim, naglasile da drugi liječnici (koji nisu kvalificirani za sudsku medicinu) mogu prikupljati te dokaze i da im je policija dala pribor za silovanje. Prema naznakama civilnog društva i medicinskih stručnjaka, za izvođenje forenzičkih dokaza potreban je sudski nalog, što podrazumijeva da je policiji podnesena prijava i da je postupak pokrenut. Naveli su i da je bilo slučajeva da su forenzički dokazi prikupljeni, ali su ti dokazi kasnije odbačeni u kaznenom postupku jer su prikupljeni bez sudske naloga. GREVIO u tom smislu napominje da se podrška žrtvama seksualnog nasilja mora pružati brže te da se to teško može osigurati ako je potrebno podnijeti zahtjev za izdavanje naloga i čekati da sud izda nalog. Iako nije jasno u kojoj je mjeri potreban sudski nalog za prikupljanje forenzičkih dokaza, GREVIO napominje da u slučaju sumnje na silovanje zdravstveno osoblje u svakom slučaju mora brzo obavijestiti policiju, pokrenuti kazneni postupak koji žrtva možda nije spremna pokrenuti. Obveza takvog općeg izvješćivanja može biti u suprotnosti s pristupom usmjerenim na žrtvu koji zahtijeva Istanbulska konvencija o kojem se govori u ovom poglavlju. Nadalje, ova praksa nije u skladu s člankom 18. Konvencije, koji propisuje da pružanje usluga, uključujući forenzička ispitivanja, ne smije ovisiti o spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv počinitelja. GREVIO ukazuje na obećavajuću praksu u drugim državama članicama gdje se forenzičko testiranje, uključujući uzorkovanje DNK, može provesti bez obzira na to namjerava li žrtva prijaviti silovanje. U tom slučaju, DNK dokazi mogu se pohraniti i koristiti ako žrtva kasnije odluči prijaviti slučaj.

161. Što se tiče psihološkog savjetovanja, ono bi načelno trebalo biti dostupno u centrima za mentalno zdravlje, iako je civilno društvo upozorilo GREVIO na vrlo ograničene kapacitete ovih centara za pružanje ove vrste podrške te da psihološku podršku pružaju nevladine organizacije ako i kada im se žrtve obrate. (to nije slučaj za žene iz ruralnih područja). Što se tiče pravne podrške, jedina opcija bila bi ponovno se osloniti na nevladine organizacije, iako se većina fokusira na obiteljsko nasilje i seksualno nasilje u ratu.
162. U svjetlu gore navedenog, jasno je da usluge dostupne žrtvama seksualnog nasilja ne postoje u sveobuhvatnom formatu, te se žrtve moraju pojaviti pred različitim službama i/ili ispričati svoju traumu različitim stručnjacima, što u većini slučajeva dovodi do sekundarne viktimizacije. Nadalje, čini se da jasan put i sustav upućivanja za te žrtve ne postoji i ne provodi se. Na kraju, GREVIO napominje da nema dovoljno podrške nakon traume i dugotrajnog psihološkog savjetovanja.
163. Što se tiče žrtava seksualnog nasilja u ratu, osim navedenog, nevladine organizacije pružaju pravnu podršku i savjete posebno za ove slučajeve.
- 164. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave centre za prijavu silovanja i/ili seksualnog nasilja koji bi izravno pružali medicinsku pomoć, traumatsku podršku, forenzičke preglede i psihološku pomoć od strane kvalificiranih stručnjaka u skladu sa standardima Istanbulske konvencije. U međuvremenu, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da uspostave jasan put za žrtve seksualnog nasilja/silovanja, osiguraju da se forenzički pregledi provode brzo bez potrebe za sudskim nalogom i da se žrtvama pruži dovoljna potpora u slučaju traume, psihološko savjetovanje i pravna pomoć obučenog i specijaliziranog osoblja.**

G. Zaštita i potpora djeci svjedocima (članak 26.)

165. Obveza propisana ovim člankom je osigurati da se djeci, kad god svjedoče nasilju u obitelji, silovanju, seksualnom uznemiravanju ili drugim oblicima nasilja obuhvaćenim Konvencijom, pruže usluge uz dužnu pozornost na potrebe i prava djece izložene nasilju. Iako je to najvažnije za slučajeve obiteljskog nasilja, važno je upamtiti da djeca mogu biti izložena i drugim oblicima nasilja.
166. Istraživanja su pokazala da djeca koja u kući svjedoče napadu jednog roditelja na drugog obično imaju emocionalne probleme, kognitivno funkcionalne poremećaje i prihvaćaju stavove o nasilju, što treba dugoročno rješavati. Stoga je ključno osigurati pristup psihološkom savjetovanju i terapiji čim ih vlasti primijete.
167. Iz GREVIO-a napominju da djeca svjedoci obiteljskog nasilja mogu dobiti podršku centara za socijalni rad i sigurnih kuća kada su u njih smještena. Nadalje, u Republici Srpskoj je pri bolnici u Foči osnovan Centar za podršku djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja koji pruža stručnu psihološku i socijalnu podršku djeci žrtvama nasilja u obitelji. Što se tiče podrške i zaštite od situacije centara za socijalni rad, kao što je navedeno u ovom Izvješću, njihovo osoblje obično nije obučeno za obiteljsko nasilje i stoga nije u poziciji pružiti djeci dugoročno psihološko savjetovanje koje bi im pomoglo da se nose s i prevladati traumatsko iskustvo. Što se tiče podrške koju takvoj djeci pružaju sigurne kuće, GREVIO napominje da je ova vrsta podrške vremenski ograničena te da izlazak iz sigurne kuće podrazumijeva i prestanak te osnovne specijalizirane podrške.
168. S druge strane, GREVIO je obaviješten o nekoliko slučajeva u kojima su djeca smještena u udomiteljske domove zbog uvjerenja da u slučaju obiteljskog nasilja majka/žrtva nije zaštitila dijete. GREVIO u tom pogledu napominje da je osiguranje zaštite žene žrtve obiteljskog nasilja ključno za sigurnost djeteta. Nadalje, proces ozdravljenja djeteta se ubrzava ako dijete može ostati u svom domu i s ljudima za koje je vezano. GREVIO stoga naglašava da bi osiguravanje zaštite i osnaživanja zlostavljanog roditelja trebala biti primarna sigurnosna mjera za vlasti prije nego što počnu tražiti druge oblike zaštite za dijete.
169. Što se tiče zaštite djece svjedoka nasilja u obitelji u kontekstu kaznenog postupka, ovo pitanje analizirano je u poglavlju VI., članak 56.
- 170. GREVIO snažno podstiče vlasti Bosne i Hercegovine da djeci koja svjedoče nasilju u porodici osiguraju dugoročno psihološko savjetovanje od strane osoblja koje je prošlo obuku o uticaju nasilja u porodici na djecu svjedoke. GREVIO dalje snažno podstiče vlasti da osiguraju njihovu bezbjednost u uslovima koje im omogućavaju da ostanu sa nenasilnim roditeljem, po mogućnosti u njihovom domu.**

H. Izvještavanje vještaka (članak 28.)

171. U skladu sa zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji, stručnjaci iz obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih ustanova, uključujući nevladine organizacije koje pružaju ključne usluge

podrške i vode sigurne kuće⁹² dužni su prijaviti slučajeve nasilja u obitelji s kojima se susreću u svom radu. Obaveza prijavljivanja drugih slučajeva nasilja nad ženama također je propisana kaznenim zakonodavstvom u dva entiteta.

172. GREVIO ističe kako je uvjet iz članka 28. Konvencije pažljivo formuliran kako bi, kada postoji osnovana sumnja da je počinjeno teško nasilje ili se mogu očekivati druga slična djela, vještaci svoje sumnje mogli prijaviti nadležnim tijelima bez opasnosti od kažnjavanja ili kršenje obveze čuvanja profesionalne tajne. Ovom odredbom nije propisana obveza prijave. Iako GREVIO napominje da nametanje obveze prijavljivanja stručnjacima ne bi bilo u suprotnosti s člankom 28. Istanbulske konvencije, obveze opće prijave mogu pokrenuti pitanje pružanja usluga usmjerenih na žrtve i rodno osjetljivih. Obvezno prijavljivanje zapravo može biti prepreka traženju pomoći za žene žrtve koje se ne osjećaju spremnima pokrenuti službeni postupak i/ili se boje posljedica prijavljivanja za sebe ili svoju djecu (na primjer, osveta zlostavljača, financijska nesigurnost, društvena izolacija, odnosno oduzimanje djece iz pritvora). Tamo gdje su vlasti uvele obveze izvješćivanja od strane stručnjaka, GREVIO napominje da bi trebale osigurati da su potrebe za zaštitom žrtve – uključujući djecu – usklađene s poštovanjem žrtvine autonomije i osnaživanja te bi se stoga trebalo omogućiti za slučajeve u kojima postoji opravdana sumnja da teški čin nasilja ili kada se mogu očekivati daljnje ozbiljne radnje. U tim slučajevima prijava može biti uvjetovana, na primjer, pristankom žrtve, uz izuzetak posebnih slučajeva kao što je kada je žrtva dijete ili se ne može zaštititi zbog invaliditeta⁹³.

173. Podsjećajući na načelo osnaživanja žena koje se provlači kroz cijelu Istanbulsku konvenciju, GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da dužnost prijavljivanja stručnjaka bude ublažena potpunim i osjetljivim informacijama žrtvama kako bi mogle donositi informirane odluke i zadržati autonomiju. U tu svrhu, GREVIO snažno potiče vlasti da preispitaju obvezu stručnjaka, uključujući one koji rade u nevladinim organizacijama, da prijavljuju slučajeve nasilja nad ženama i njihovom djecom, osim u slučajevima kada postoji opravdana sumnja da je ozbiljno nasilje obuhvaćeno Konvencijom dogodilo ili da se mogu očekivati daljnji akti nasilja. To može zahtijevati uvjetovanje prijave prethodnim pristankom žrtve, osim ako je žrtva dijete ili se ne može sama zaštititi zbog invaliditeta.

⁹²Obveze prijavljivanja isključivo sukladno zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

⁹³Vidi stavak 148. Izvješća o usvajanju Istanbulske konvencije o nasilju nad djecom, opći komentar br. 13 (2011. godine) Konvencije o pravima djeteta, stavak 49. koji glasi „u svakoj zemlji prijavljivanje slučajeva, sumnji ili rizika od nasilja trebala bi biti dužnost stručnjaka koji izravno rade s djecom“. U vezi s prisilnim brakom i genitalnim sakaćenjem žena, zajednička opća preporuka 31 Odbora za eliminaciju diskriminacija žena/opći komentar 18. Odbora za prava djeteta o štetnim praksama od 14. 11. 2014. godine pod paragrafom 55J, navodi se „Države članice trebaju osigurati propisivanje zakonske obveze za stručnjake i institucije koje rade s djecom i ženama da prijave stvarne incidente ili rizik od njih ako imaju osnovanu sumnju na štetne prakse koje su se dogodile ili može se pojaviti. Obveza prijave trebala bi osigurati privatnost i povjerljivost prijavitelja“.

V. Materijalno pravo

174. Poglavlje V. Istanbulske konvencije sadrži niz odredbi koje se odnose na materijalno pravo, kako građansko tako i kazнено. Njihov cilj je pomoći svim strankama članicama Konvencije u razvoju potrebnog zakonodavnog okvira za sprječavanje nasilja nad ženama, zaštitu od daljnje viktimizacije i osiguranje snažne intervencije i kaznenog progona od strane agencija za provođenje zakona. U interesu određivanja prioriteta, ovo poglavlje Izvješća bavi se nekoliko, ali ne svim, odredbama Poglavlja V. Konvencije.

A. Građansko pravo

I. Građanske tužbe i pravni lijekovi (članak 29.)

175. Ključni cilj Konvencije je stati na kraj nekažnjivosti za djela nasilja nad ženama. Za to je potrebna ne samo odgovornost pojedinih počinitelja u kaznenom postupku i drugim mjerama, već i zakonske mogućnosti za osporavanje, odnosno postavljanje pitanja odgovornosti državnih subjekata koji ne postupaju s dužnom pažnjom prema obvezi sprječavanja, istraživanja i kažnjavanja djela nasilja. (članak 5. stavak 2. Konvencije). Ti pravni lijekovi uključuju, ali nisu ograničeni na građanske postupke za naknadu štete zbog nemara ili grubog nemara. Opseg odgovornosti državnih tijela i dalje je propisan međunarodnim pravom država članica koje imaju diskrecijsko pravo odlučiti koje nesavjesno ponašanje podliježe odgovornosti⁹⁴.

176. Prema ustavima Bosne i Hercegovine i entiteta, svaki pojedinac ima jednako pravo na zaštitu svojih prava pred sudom i drugim državnim tijelima i može tražiti naknadu štete prouzročene nezakonitim ili pogrešnim postupanjem javnih službenika. U Bosni i Hercegovini postoje 4 pravna sustava za građanske parnice za naknadu štete i 10 sustava (zakona) za neispunjavanje obveza državnih subjekata s dužnom pažnjom u pogledu sprječavanja, istraživanja i kažnjavanja djela nasilja. Čini se da na sposobnost žrtve da pristupi pravnim lijekovima protiv države nepovoljno utječe nedostatak jasnoće primjenjivosti zakonodavnog okvira. GREVIO nema saznanja da je podnesen bilo kakav zahtjev za naknadu štete zbog nepostupanja s dužnom pažnjom u sprječavanju, istraživanju i kažnjavanju djela nasilja.

177. Kazneni zakoni na razini države, entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine propisuju kaznena djela povrede službene dužnosti i kaznena djela službenih osoba⁹⁵. Takav kazneni postupak pokreće tužitelj po primitku prijave. Kaznena odgovornost ne isključuje mogućnost pokretanja stegovne odgovornosti službene osobe. Što se tiče stegovnih

⁹⁴Vidi Izvješće o usvajanju Konvencije, stavak 162.

⁹⁵Zloupotreba položaja iz članka 220. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine, čl 393. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, članka 249. Kaznenog zakona Republike Srpske i članka 235.a Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

postupaka protiv sudaca i tužitelja, njih pokreće Stegovno tužiteljstvo na zahtjev oštećenika. Stegovni postupak žrtve mogu pokrenuti podnošenjem pritužbe instituciji u kojoj radi službena osoba koja je optužena za povredu službene dužnosti. Za lakše povrede službene dužnosti mjerodavni zakoni predviđaju pisane opomene, novčane kazne, a za teže povrede otkaz radnog odnosa i novčane kazne⁹⁶. U području nasilja u obitelji, zakonima o zaštiti od nasilja u obitelji propisano je da tijela koja ne ispune svoju obvezu u pogledu preventivnih ili zaštitnih mjera iz svoje nadležnosti podliježu kaznama za lakše prekršaje kao što su novčane kazne ili snose druge posljedice predviđene drugi zakoni.

178. Što se tiče pravnih lijekova protiv policije ako ona ne izvrši svoju dužnost brzog reagiranja i istrage, osim kaznenog postupka i/ili građanskog spora, postoje: prijava službenika Povjerenstvu za pritužbe policijskih službenika koje zatim pokreće internu istragu vodi Jedinica za unutarnju kontrolu; podnošenje pritužbe uredu pučke pravobraniteljice, podnošenje pritužbe Agenciji za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine ili gender centrima koji mogu izdati neobvezujuće preporuke policiji.

179. U svjetlu ograničenih informacija danih žrtvama svih oblika nasilja nad ženama⁹⁷, nije jasno jesu li žrtve obaviještene o javnoj odgovornosti službenika koji s dužnom pažnjom ne spriječe, istraže i kazneno gone djela nasilja obuhvaćena Konvencijom. Ne prikupljaju se podaci o broju parničnih postupaka protiv dužnosnika i njihovom ishodu.

180. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da žene žrtve bilo koje vrste nasilja obuhvaćene Istanbulsom konvencijom budu informirane o pravnim lijekovima protiv državnih službenika koji ne obavljaju svoje dužnosti u smislu potrebnih preventivnih ili zaštitnih mjera, te da ispitati i otkloniti zapreke za korištenje ovih pravnih lijekova. GREVIO poziva nadležna tijela da utvrde statističke podatke o broju tužbi podnesenih protiv državnih službenika i broju pravnih lijekova izdanih na temelju tih tužbi.

1. Naknada štete (članak 30.)

181. Člankom 30. propisano je pravo na naknadu štete prouzročene kaznenim djelom iz Istanbulske konvencije. U stavku 1. propisano je načelo prema kojem je počinitelj primarno odgovoran za štetu i naknadu štete (primarna naknada štete), dok je stavkom 2. propisana supsidijarna obveza plaćanja države (sekundarna naknada štete). Stavak 3. ima za cilj osigurati da se naknada dodijeli u razumnom roku, tj. unutar odgovarajućeg vremenskog okvira.

⁹⁶Primjerice, članak 49. Zakona o policijskoj službi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine propisano je da su osnov za prestanak radnog odnosa sljedeće povrede: 1. odbijanje obavljanja zakonom postavljenih poslova; 4. Obavljanje policijskih zadaća na nemaran način kojim se nepotrebno ugrožavaju drugi (...).

⁹⁷Vidi Poglavlje IV, članak 19.

182. U skladu s obveznim i odštetnim pravom, kao i zakonima o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, žrtve mogu tražiti odštetu od počinitelja kako za tjelesne ozljede tako i za oštećenje zdravlja, ekonomski gubitak, te nenovčane naknade u okviru kaznenog postupka i/ili podnošenjem tužbe za naknadu štete u parničnom postupku. Na primjer, u člancima 207. do 209. Zakona o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, žrtva može podnijeti prijedlog za ostvarenje imovinskopravnog zahtjeva najkasnije do završetka glavne rasprave, odnosno rasprave za izricanje kazne, kaznenopravnu sankciju pred sudom, "ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak" i "ako je podnositelj prijedloga ovlašten takav zahtjev ostvariti u parničnom postupku". Sud može žrtvi u presudi kojom se počinitelj oglašava krivim dosuditi potpunu odštetu, odnosno djelomičnu odštetu, a za preostali dio odštete uputiti je na parnični postupak. Alternativno, naknada štete može se tražiti od počinitelja tužbom u skladu s člankom 32. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine nakon okončanja kaznenog postupka, a kazneni sud nije dosudio naknadu štete. Kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine žrtva može tražiti naknadu štete u parničnom ili u okviru kaznenog postupka podnošenjem prijedloga sudu ili tužitelju do okončanja glavnog pretresa ili odluku suda na raspravi o izricanju kaznene sankcije. Tužitelj je tada dužan prikupiti dokaze koji podupiru zahtjev za naknadu štete, a predsjedavajući sudac može odlučiti da dodijeli potpunu ili djelomičnu naknadu ili uputiti žrtvu da pokrene imovinskopravni zahtjev.

183. Iako su tužitelji poduzeli određene pozitivne korake u smislu informiranja žrtava o njihovom pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva, prema informacijama civilnog društva i odvjetnika koji rade na ovom području, žrtve nisu dovoljno informirane o svom pravu na primarnu naknadu, a tužitelji ne prikupljaju dokaze koji su potrebni da sud odluči o imovinskopravnom zahtjevu. Slijedom navedenog, a kako je propisano zakonima o kaznenom postupku, kada prikupljeni dokazi ne daju dostatnu osnovu za potpuno ili djelomično usvajanje imovinskopravnog zahtjeva, suci kaznenog suda upućuju žrtvu na parnični postupak radi rješavanja imovinskopravnog zahtjeva. Općenito, prema informacijama različitih dionika, suci upućuju žrtve na parnicu jer bi razmatranje imovinskopravnih zahtjeva u kaznenom postupku "značajno produžilo kazneni postupak". Izvješća o ročištima za nasilje u obitelji pokazuju da se, primjerice, u Republici Srpskoj odšteta traži u oko 6% svih slučajeva rodno uvjetovanog nasilja te da je u samo jednom od svih praćenih slučajeva žrtva nadoknađena u kaznenom postupku. - u najvećem broju slučajeva žrtve su upućene na parnicu s imovinskopravnim zahtjevom⁹⁸. GREVIO napominje da sustavno upućivanje žrtava na parnice u vezi s imovinsko-pravnim zahtjevima za sobom povlači brojne izazove. Podnošenje imovinskopravnih zahtjeva u parničnom postupku znači dodatne troškove i prepreke za žrtve, uključujući povećanje sudskih i odvjetničkih pristojbi, što dodatno povećava rizik od sekundarne viktimizacije i daljnjih odgoda u osiguravanju naknade. Što se tiče odvjetničkih naknada, GREVIO primjećuje da pravna pomoć nije lako dostupna na građanskim sudovima⁹⁹. Nadalje, kako je navedeno u

⁹⁸Vidi Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine, Analiza praćenja kaznenih i prekršajnih predmeta rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, A. Pertrić i D. Radončić, str. 39.

⁹⁹Podnesak Bosne i Hercegovine UN-ovom Komitetu protiv mučenja, 62. sjednica, 6. studenoga – 6. prosinca 2017. godine, Amnesty International, str. 12.

Poglavljju VI, u Republici Srpskoj veliki broj slučajeva nasilja u obitelji završava sporazumom o priznanju krivnje.¹⁰⁰U tim je slučajevima civilno društvo postavilo pitanje provjeravaju li sudovi sustavno da li je žrtvi omogućeno ostvarivanje imovinskopravnih zahtjeva¹⁰¹. Prema informacijama dobivenim tijekom evaluacijskog posjeta, čak i tamo gdje je sud naložio isplatu odštete, te odluke nisu provedene u svakom slučaju.

184. Kad je riječ o imovinskopravnim zahtjevima žrtava seksualnog nasilja u ratu, tek je 2015. godine kazneni sud prvi put usvojio imovinskopravni zahtjev žrtve, iako ta odluka nije provedena jer počinitelj nije imao sredstava. Od 2015. godine doneseno je 16 presuda u kojima je određena odšteta žrtvama seksualnog nasilja u ratu, ali je provedba tih presuda uspjela u samo nekoliko slučajeva¹⁰². Prema informacijama koje je civilno društvo dostavilo grupi GREVIO, to se događa zbog nekoliko čimbenika, između ostalog: nedostatak resursa od strane počinitelja; skrivanje imovine radi sprječavanja oduzimanja; te propuštanje tužitelja da prikupi dokaze u vezi s imovinskopravnim zahtjevom. Nadalje, kazneni sudovi i dalje imovinskopravne zahtjeve žrtava seksualnog nasilja u ratu upućuju na parnicu, što za sobom povlači negativne posljedice iz prethodnog stavka. Dodatne negativne posljedice upućivanja žrtava s imovinskopravnim zahtjevima na parnicu proizlaze iz činjenice da u parničnom postupku žrtve više ne imaju zaštitu identiteta koja je osigurana u kaznenom postupku sukladno Zakonu o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom¹⁰³. Nadalje, kako je Ustavni sud odlučio i opisao u nastavku, građanski sudovi pogrešno primjenjuju zastaru i odbacuju imovinske zahtjeve žrtava seksualnog nasilja u ratu, te paradoksalno nalažu žrtvama plaćanje odštete i/ili nalažu oduzimanje imovine¹⁰⁴.

185. Što se tiče sekundarne naknade, GREVIO napominje da žrtvama nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini sekundarna naknada nije dostupna. GREVIO napominje da bi prema Istanbulskoj konvenciji država trebala osigurati državna sredstva iz zdravstvenih i socijalnih naknada u slučaju da je žrtva zadobila teške tjelesne ozljede ili narušeno zdravlje, a štetu nije nadoknadio počinitelj. Iako je članak 30. stavak 2. otvoren za rezerve, Bosna i Hercegovina nije izrazila nikakve rezerve i stoga je obvezujuća ovom odredbom. Važno je podsjetiti i na odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 23. prosinca 2013. godine, kojom je parnični postupak koji je žrtva seksualnog nasilja u ratu pokrenula protiv države za naknadu štete, ocijenivši da je takav zahtjev neosnovan, zastarjelo zbog zastare od tri do pet godina. U vezi sa tim, GREVIO se poziva na Odluku Komiteta UN-a protiv mučenja od 22. kolovoza 2019. godine, kojom se utvrđuje da se zastara ne odnosi na žrtve torture zbog

¹⁰⁰Odnosi se i na Federaciju Bosne i Hercegovine, iako u manjoj mjeri. Vidi Poglavlje VI, članak 50.

¹⁰¹Vidi dodatak Alternativnom izvješću koje je NVO podnijela skupini GREVIO, zaklada „Udružene žene“, ožujak 2021. godine, str. 3.

¹⁰²Podnesak Bosne i Hercegovine UN Komitetu protiv mučenja, 2017. godine, Amnesty International, str. 12.

¹⁰³Od lipnja 2021. godine takvu zaštitu imaju imovinskopravni zahtjevi pred Sudom Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine.

¹⁰⁴Vidi Mapiranje politika i zakonodavstva o nasilju nad ženama i Istanbulska konvencija u Bosni i Hercegovini, D. Delbyck.

kontinuiteta njihove traume¹⁰⁵. Time je Bosna i Hercegovina prekršila članak 14. Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka i tražio, među ostalim, da žrtva plati troškove postupka¹⁰⁶.

186. GREVIO nadalje napominje da vlasti ne prikupljaju podatke o broju imovinskopravnih zahtjeva koje su podnijele žrtve i koje je sud dodijelio u svim slučajevima nasilja nad ženama.

187. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da usvoje mjere koje će olakšati i zajamčiti pristup odšteti žrtvama svih oblika nasilja nad ženama, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu, a posebno putem:

- a. osiguranja da žrtve budu sustavno informirane o svojim pravima na podnošenje imovinskopravnih zahtjeva i o postupcima koji slijede;
- b. osiguranja da u kontekstu sporazuma o priznanju krivnje u postupcima za obiteljsko nasilje žrtva uvijek ima priliku postaviti imovinskopravni zahtjev;
- c. poduzimanja pravne i druge mjere da se imovinskopravni zahtjevi postavljaju i ostvaruju u okviru kaznenog postupka te da se žrtve s imovinskopravnim zahtjevima sustavno ne upućuju na parnice, što za sobom povlači niz dodatnih financijskih i administrativnih prepreka koje otežavaju osiguranje tih zahtjeva. naknade i nose rizik od sekundarne viktimizacije;
- d. osiguranja pravednu i primjerenu naknadu žrtvama seksualnog nasilja u ratu i osigurati, gdje je to opravdano, da njihov identitet ne bude otkriven;
- e. uspostave državnog plan naknade štete žrtvama, uključujući žrtve seksualnog nasilja u ratu, i
- f. praćenja napredak u ovom području, vodeći podatke o broju imovinskopravnih zahtjeva žrtava i njihovom ishodu.

2. Skrbništvo, pravo na posjete i sigurnost (članak 31.)

188. Odluke o skrbništvu i posjećivanju obitelji s poviješću zlostavljanja trebale bi se donositi uz pažljivo razmatranje različitih interesa. Članak 31. Istanbulske konvencije osigurava da

¹⁰⁵Vidi UN-ov Komitet protiv mučenja, Odluka o Bosni i Hercegovini od 22. kolovoza 2019. godine, CAT/C/67/DR/854/2017.ine

¹⁰⁶GREVIO se također poziva na Europsku konvenciju o naknadi štete žrtvama nasilja (ETS br. 116) koju je potpisala i ratificirala Bosna i Hercegovina, a dostupna je na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=116>, koji zabranjuje državnu odštetu za nasilne zločine.

se slučajevi nasilja obuhvaćeni Konvencijom, posebice nasilja u obitelji, uzmu u obzir pri donošenju odluka o skrbništvu i pravima na kontakt kako uživanje tih prava ne bi dovelo do povrede prava i sigurnosti žrtve ili djece.

189. Prema obiteljskim zakonima Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, prije podnošenja tužbe za razvod braka, bračni partneri moraju proći postupak mirenja/mirenja ako imaju djecu. U Federaciji Bosne i Hercegovine, prema članku 49. Obiteljskog zakona, ako se oba bračna druga, uredno pozvana, ne odazovu pozivu za sudjelovanje u postupku posredovanja, a svoj izostanak ne opravdaju, postupak će se obustaviti - stoga neće biti obustavljen u slučaju nasilja u obitelji. Prema članku 50. navedenog zakona, ako se supružnici u postupku posredovanja ne nagode, ovlaštena osoba će nastojati postići sporazum o skrbništvu i viđanju. Ako se bračni drugovi ne dogovore ili postignuti sporazum ne odgovara interesima djeteta, sud će odlučiti, rukovodeći se stručnim mišljenjem centra za socijalni rad, najboljim interesom djeteta i podacima svih relevantnih organa, institucija, uključujući policiju i sudove¹⁰⁷. Konačno, prema članku 145., nadležni sud uzima u obzir sporazum roditelja kada odlučuje o pravu na skrb i viđanje, uključujući i oduzimanje tog prava na temelju najboljeg interesa djeteta. Članak 154. navedenog zakona navodi slučajeve u kojima se skrbništvo oduzima, a to su slučajevi kada roditelj (a) zlouporabom svojih prava ugrožava sigurnost, zdravlje ili moral djeteta ili (b) grubo zanemaruje svoje dužnosti (c) napušta dijete, ili zanemaruje dijete, (d) ili propusti zaštititi dijete od takvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe. U Republici Srpskoj i Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine, pravni okvir o skrbništvu i susretima nalazi se u obiteljskim zakonima koji su slični onima opisanim za Federaciju Bosne i Hercegovine¹⁰⁸. Primjerice, osim obveznog postupka medijacije, prema zakonu, roditeljska prava ograničena su samo u slučajevima kada je dijete izravno izloženo nasilju (u slučaju fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja) ili nemaru. U istraživanju provedenom 2020. godine među ženama žrtvama obiteljskog nasilja s djecom, centri za socijalni rad su samo u 13% slučajeva savjetovali djelomično oduzimanje roditeljskog prava počinitelju, dok je 80% izjavilo da taj postupak nije pokrenulo¹⁰⁹.

190. GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da postojeći pravni okvir i praksa u pogledu prava na skrbništvo i viđanje u dva entiteta i Distriktu Brčko Bosne i Hercegovine ne ispunjavaju standarde Istanbulske konvencije. Prvo, GREVIO naglašava da je obvezna medijacija, postupak koji može biti odlučujući u odlučivanju o pravima na skrbništvo i viđanje, posebno neprikladna za slučajeve obiteljskog nasilja. U tim slučajevima žrtve su posebno ugrožene zbog postojeće neravnoteže moći koja može narušiti njihovu sposobnost pregovaranja i postizanja prihvatljivog dogovora koji osigurava, između ostalog, sigurnost djeteta i majke. Nadalje, GREVIO napominje da slučajevi nasilja nad nenasilnim roditeljem i svjedočenje djeteta o nasilju nisu predviđeni kao zakonski kriterij koji se uzima u obzir pri odlučivanju o pravima na skrbništvo i susrete te ocjeni najboljeg interesa djeteta. To se događa, bez obzira na to što se prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske djeca koja

¹⁰⁷Vidi članak 150. Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.

¹⁰⁸Članci 93. i 106. Obiteljskog zakona Republike Srpske.

¹⁰⁹Pogledajte Dopunsko izvješće nevladine organizacije.

su svjedoci nasilja smatraju žrtvama¹¹⁰. GREVIO također sa zabrinutošću napominje da se prema Obiteljskom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine roditelju može oduzeti skrbništvo ako ne spriječi nasilje nad djetetom. Imajući na umu ranjivost žena žrtava obiteljskog nasilja, GREVIO je zabrinut da u tom smislu postoji rizik da postojeći pravni okvir kazni žrtvu i paradoksalno dovede do gubitka skrbništva nad djetetom umjesto počinitelja.

191. Za postupak mirenja i davanje mišljenja nadležnim obiteljskim sudovima prvenstveno su odgovorni centri za socijalni rad i njihovi djelatnici. Prema informacijama dobivenim od različitih aktera iz vladinih i nevladinih institucija, centri za socijalni rad i sudovi dominantno tumače da je najbolji interes djeteta zajedničko skrbništvo i kontakt s oba roditelja, uključujući i slučajeve obiteljskog nasilja. Ovi akteri su naglasili da su centri za socijalni rad slaba karika u ovom procesu, s obzirom na središnju ulogu koju imaju u odlukama o razvodu/roditeljskim pravima, njihovu vrlo ograničenu obuku o nasilju u obitelji te njihovu nesposobnost ili nespремnost da identificiraju i uzmu u obzir čimbenike rizika i epizode obiteljskog nasilja. Zapravo, čini se da djelatnici centara za socijalni rad misle da je njihova uloga primarno pomiriti obitelj čak iu slučajevima obiteljskog nasilja te stoga rijetko prijavljuju slučajeve obiteljskog nasilja sudovima. Kada je riječ o obiteljskim sudovima, oni ne provode procjene rizika niti traže od agencija za provođenje zakona i/ili drugih relevantnih aktera da dostave svoje procjene rizika i sigurnosne planove u slučajevima obiteljskog nasilja koje bi trebali uzeti u obzir prilikom utvrđivanja najboljeg interesa djeteta. Zakoni ne propisuju obvezno savjetovanje obiteljskih sudova s kaznenim sudovima kako bi se provjerilo vodi li se ili je vođen kazneni postupak za nasilje u obitelji protiv oca djeteta žrtve. Pravni stručnjaci s kojima se GREVIO susreo tijekom evaluacijskog posjeta potvrdili su da se takve konzultacije u praksi niti ne događaju, ali su izrazili mišljenje da bi bile itekako potrebne. U vezi s tim, GREVIO napominje da nisu dostupni podaci o slučajevima u kojima je zbog nasilja u obitelji oduzeto pravo na skrbništvo ili viđanje.

192. Što se tiče mjera kojima se osigurava da ostvarivanje prava na posjete ili skrbništvo ne ugrozi prava i sigurnost žrtve ili njezine djece, GREVIO je također upozoren na zabrinjavajuće prakse u tom pogledu. GREVIO je upozorio na činjenicu da centri za socijalni rad općenito potiču posjete djetetu s nasilnim roditeljem u slučajevima obiteljskog nasilja te da, ako se dijete osjeća ugroženo, dopuštaju posjete u svojim prostorijama. Civilno društvo naglašava da počinitelji često koriste ove prilike kako bi demonstrirali moć i kontrolu nad žrtvom te, kao što je bio slučaj u jednom ekstremnom slučaju, ubili žrtvu 11. GREVIO podsjeća da korištenje prava na susrete ili skrbništvo ne bi smjelo ugroziti prava i sigurnost žrtve ili njezine djece te da je potrebno osigurati odgovarajuće aranžmane i prostore.

193. U pogledu sekundarne viktimizacije, GREVIO je obaviješten da se žrtvama prijeti kako će im djeca biti oduzeta ukoliko ne postupaju u skladu sa pravima na posjete ili kada odbiju postupak posredovanja. GREVIO je takođe zabrinut informacijama o nekoliko slučajeva

¹¹⁰Vidi članak 8. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske.

¹¹¹GREVIO je obaviješten o jednom takvom slučaju.

nasilja u porodici u kojima je dijete odvojeno od majke i smješteno u udomiteljsku porodicu zato što je majka propustila da zaštiti dijete od nasilja od strane počinioca¹¹².

- 194. GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu prioritete radnje u području prava na skrbništvo i posjete kako bi se osigurala sigurnost žrtava i njihove djece i prekinulo krug moći i zlostavljanja od strane počinitelja, posebno putem:**
- a. predviđanja u zakonu iznimku od obvezne medijacije u stvarima razvoda, skrbništva i prava na posjete u slučajevima nasilja, uključujući obiteljsko nasilje;**
 - b. zakona jasno propisati da se slučajevi obiteljskog nasilja nad nenasilnim skrbnikom moraju uzeti u obzir pri odlučivanju o pravima na skrbništvo i susrete;**
 - c. osiguranja da obiteljski sudovi uzmu u obzir sve slučajeve nasilja, uključujući konzultacije s relevantnim stručnjacima;**
 - d. osigurati da svi relevantni stručnjaci, prvenstveno djelatnici centara za socijalni rad i suci obiteljskih sudova, prođu edukaciju iz područja nasilja u obitelji te imaju smjernice koje će im olakšati ispunjavanje obveza u osiguravanju sigurnosti žrtve i njezine djece u bilo kojem procesu donošenja odluka;**
 - e. osigurati da osoblje koje nadzire posjete između djece i roditelja zlostavljača dobije obuku u području nasilja nad ženama i da infrastruktura za nadzirane posjete jamči fizičku sigurnost i psihičku dobrobit žrtve i njezine djece, i**
 - f. revidirati relevantne zakone u pogledu odredbi koje predviđaju oduzimanje skrbništva na temelju propusta da se zaštiti dijete i osigurati da se u praksi djeca ne oduzimaju od nenasilnog roditelja i smještaju u udomiteljsku obitelj.**

3. Građanskopravne posljedice prisilnog braka (čl. 32.)

195. Članak 32. Istanbulske konvencije propisuje da se "brakovi sklopljeni pod prisilom mogu smatrati poništenima, poništenima ili razvedenima bez nepotrebnog financijskog ili administrativnog opterećenja za žrtvu". Svrha ove odredbe je osigurati da žene i djevojke koje se oslobode braka u koji nisu sklopile svojom voljom ne snose nikakve posljedice u pogledu svog građanskog stanja.

196. Prema obiteljskim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske¹¹³, prisilni brak može se poništiti ako se utvrdi da nisu ispunjeni uvjeti za valjanost braka i kada je bračni drug pristao na sklapanje braka iz straha uzrokovanog ozbiljnom prijetnjom. U tim slučajevima zahtjev za poništaj braka može podnijeti samo onaj bračni drug koji je sklopio

¹¹²Vidi analizu Poglavlja IV, članak 26.

¹¹³Članak 16. stavka 1. i članak 40. u Federaciji Bosne i Hercegovine i članak 30. stavka 1. i članak 46. u Republici Srpskoj.

brak pod prijetnjom. Postupak poništenja načelno ne uključuje nikakve troškove jer sud pokreće postupak po službenoj dužnosti. Međutim, svako takvo otkazivanje može se tražiti samo u roku od jedne godine od datuma prestanka opasnosti/prijetnje.

197. GREVIO podsjeća na članak 32. Konvencije prema kojem se brak smatra ništavnim ako je sklopljen pod prisilom. Nadalje, u obrazloženju za donošenje Konvencije navodi se da se sukladno članku 37. Konvencije brak smatra sklopljenim pod prisilom ako je primijenjena fizička ili psihička prisila (prisila i prijetnja). GREVIO stoga primjećuje da je uvjet za poništenje braka da strah izazvan ozbiljnom prijetnjom nije u skladu s Konvencijom. Nadalje, čini se da je navedena odredba Obiteljskog zakona Republike Srpske u suprotnosti s odredbom o prisilnom braku iz Kaznenog zakona Republike Srpske, koja inkriminira prisilni brak sukladno odredbama Istanbulske konvencije¹¹⁴, a ne propisuje uvjet da je prijetnja „ozbiljna“.

198. **GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da usklade odredbe o građanskopravnim posljedicama prisilnog braka sa standardima Istanbulske konvencije.**

B. Kazneno pravo

199. GREVIO pozdravlja niz pozitivnih pomaka u kaznenopravnom okviru Bosne i Hercegovine. Riječ je, između ostalog, o Kaznenom zakonu Republike Srpske koji je u svrhu implementacije Istanbulske konvencije uveo niz novih kaznenih djela, među kojima su genitalno sakaćenje žena, prisilna sterilizacija, progon, spolno uznemiravanje i prisilni brak. GREVIO također pozdravlja činjenicu da su usvojene izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske iz svibnja 2020. godine, prema kojima više ne postoji paralelni režim kažnjavanja s onim u Kaznenom zakonu za nasilje u obitelji. Dakle, od 2020. godine počinitelji se kažnjavaju sukladno Kaznenom zakonu, dok Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji propisuje pomoć, podršku i zaštitu žrtvama nasilja u obitelji. GREVIO je također upoznat s planovima nadležnih za usklađivanje Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine s Konvencijom te u tom smjeru i radnom skupinom koja je osnovana u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine. GREVIO također pozdravlja izmjene i dopune oba entitetska kaznena zakona kojima se zabranjuje pozivanje na seksualno ponašanje žrtve u slučajevima seksualnog nasilja i silovanja, u skladu s člankom 54. Konvencije.

200. S obzirom na složeni ustavni okvir, u Bosni i Hercegovini koegzistiraju 4 kaznena sustava. Dok kazneni zakoni Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine definiraju i inkriminiraju opća kaznena djela, Kazneni zakon Bosne i Hercegovine regulira ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i zločine s međunarodnim elementom. Nadalje, neka kaznena djela obuhvaćena Istanbulskom konvencijom su inkriminirana i Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, konkretno rodno uvjetovano nasilje i seksualno uznemiravanje. U nekim slučajevima može doći do

¹¹⁴Inkriminiran je "tko prisili drugu osobu na sklapanje braka uporabom sile ili prijetnje".

preklapanja tužiteljskih nadležnosti, posebno u vezi sa seksualnim uznemiravanjem, što može dovesti do neuspješnog kaznenog progona. Na kraju, važno je imati na umu da su u Republici Srpskoj postojale izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji iz 2020. godine, a u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine je trenutno, osim kaznenog djela nasilja u obitelji iz Kaznenog zakona Zakonika, nasilje u obitelji kao prekršaj iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, što stvara zbrku, nejasnu hijerarhiju radnji nasilja u obitelji, što u konačnici dovodi do vrlo blagih kazni.

1. Psihičko nasilje (članak 33.)

201. Članak 33. Konvencije zahtijeva od država članica da kriminaliziraju obiteljsko nasilje, koje se definira kao namjerno ponašanje koje ozbiljno šteti psihičkom integritetu osobe putem prisile ili prijetnji. Pravni okvir koji regulira ovo specifično kriminogeno ponašanje značajno se razlikuje po entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine i sadrži veliki broj nedostataka.
202. GREVIO pozdravlja uvrštavanje i kriminalizaciju psihičkog nasilja u kazneno djelo nasilja u obitelji u članku 222. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine¹¹⁵, čija definicija odražava obrazac opetovanog i dugotrajnog zlostavljanja. GREVIO nadalje pozdravlja integraciju psihičkog nasilja u definiciju nasilja u obitelji u članku 7. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine¹¹⁶. Istovremeno, GREVIO ponavlja zabrinutost što definicija obitelji iz Kaznenog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine podrazumijeva da ovo kazneno djelo ne uključuje slučajeve psihičkog nasilja nad sadašnjom ili bivšim partnerom koji ne živi u istom kućanstvu. GREVIO nadalje napominje da iz statističkih podataka nadležnih tijela nije jasno u kojoj se mjeri radnja obiteljskog nasilja koristi u praksi kada se procesuiraju psihičko nasilje bez elemenata fizičkog nasilja. Dodatno kazneno djelo koje obuhvaća psihičko nasilje je, navode nadležni, kazneno djelo ugrožavanja sigurnosti iz članka 183. Kaznenog zakona. Ovim djelom inkriminirano je ponašanje kojim se „ozbiljnom prijetnjom za napad na život ili tijelo te osobe ugrožava sigurnost osobe ili na taj način izaziva uznemirenje građana“ zapriječena je kazna zatvora do pet godina, ovisno o tome radi li se o jednoj ili više ljudi su uključeni. Nadalje, kada se ponašanjem ugrožava sigurnost bračnog druga, partnera, roditelja ili djeteta (...) „šuljanjem, čestim praćenjem ili uznemiravanjem na drugi način“, propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. GREVIO primjećuje da u tom smislu opće kazneno djelo koje inkriminira ozbiljne prijetnje ne pokriva dovoljno ponašanje koje predstavlja psihičko nasilje. Konvencija, naime, ima za cilj osigurati inkriminaciju obrasca zlostavljanja koji se ponavlja i traje dulje vrijeme kroz radnje koje same po sebi ne moraju doseći prag inkriminiranosti, dok članak 183. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine predviđa inkriminaciju. Bosne i Hercegovine je više dizajniran za kažnjavanje pojedinačnih izoliranih događaja. Drugi dio kaznenog djela, koji jasno utvrđuje kontekst nasilja u obitelji, govori o progону, a ne o psihičkom nasilju.

¹¹⁵Opisano i analizirano u Poglavlju I., članci 2. i 3. Izvješća.

¹¹⁶Ibid.

203. Pravni okvir u Republici Srpskoj u području psihičkog nasilja čini članak 190. Kaznenog zakona i članak 6. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji¹¹⁷. GREVIO pozdravlja tekst članka 190. Kaznenog zakona koji uključuje obrazac opetovanog i dugotrajnog zlostavljanja. GREVIO nadalje napominje da iako je primjena članka 190. ograničena na slučajeve psihičkog nasilja u obitelji, s obzirom na široku definiciju obitelji u Kaznenom zakonu Republike Srpske, članak 190. također pokriva slučajeve psihičkog nasilja počinjenog od strane sadašnje ili bivši partner koji ne živi u istom kućanstvu. Međutim, iz statističkih podataka nadležnih tijela ne proizlazi da se čin nasilja u obitelji u praksi koristi za procesuiranje slučajeva psihičkog nasilja bez elemenata fizičkog nasilja.

204. Pravni okvir u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine u području psihičkog nasilja odnosi se na članak 218. o nasilju u obitelji Kaznenog zakona i članak 5. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji¹¹⁸. GREVIO napominje da odredbe Kaznenog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji obuhvaćaju slučajeve psihičkog nasilja počinjenog od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera koji ne živi u zajedničkom kućanstvu (a u slučaju Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, kada nemaju zajedničko dijete)¹¹⁹.

205. Na kraju, GREVIO napominje da je psihičko nasilje načelno jednako kažnjivo prema članku 4. i članku 27. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Članak 4. definira rodno uvjetovano nasilje kao „svaku radnju koja uzrokuje ili može uzrokovati fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnju takvim radnjama koje sprječavaju osobu ili skupinu osoba u uživanju njihovih ljudskih prava i sloboda u javnom i privatnom životu(...)" i propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina. Na temelju informacija koje su dostavile vlasti, ne čini se da su te odredbe ikada korištene za kažnjavanje psihičkog nasilja. Nadalje, GREVIO smatra da široka formulacija ove odredbe ne bi bila dovoljno konkretna da pokrije obrazac ponovljenog i dugotrajnog zlostavljanja počinjenog radnjama koje same po sebi ne moraju doseći prag inkriminacije.

206. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. inkriminira psihičko nasilje počinjeno nad sadašnjim ili bivšim partnerom bez obzira na to žive li u istom kućanstvu ili ne i bez obzira imaju li zajedničko dijete ili ne, i**
- b. poduzeti mjere usmjerene na istraživanje, kazneni progon i kažnjavanje djela psihičkog nasilja na učinkovit način, uključujući povećanje obuke za aktere iz agencija za provođenje zakona i kriminalnog sektora o štetnosti psihičkog nasilja i važnosti njegovog kažnjavanja.**

¹¹⁷Za definicije vidi analizu Poglavlje I, članci 2 i 3 ovog Izvješća.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹Vidi analizu Poglavlja I, članci 2. i 3. ovog Izvješća.

2. Progon (članak 34.)

207. Prema članku 34. članovi moraju poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurali da se inkriminira namjerno ponašanje ponavljanjem prijetnji upućenih drugoj osobi, koje kod nje izaziva strah za vlastitu sigurnost. Ova se odredba odnosi na niz ponašanja koja se sastoje od ponovljenih incidenata i ima za cilj odražavati kriminogenu prirodu obrasca ponašanja čiji elementi, uzeti pojedinačno, ne predstavljaju uvijek kriminogeno ponašanje.
208. Dva entiteta i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine imaju različite pristupe inkriminaciji progona, dok samo Republika Srpska svojim Kaznenim zakonom propisuje progon kao krivično djelo.
209. GREVIO pozdravlja napore vlasti da uvedu čin progona, koji je u skladu s Istanbulskom konvencijom. Izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Republike Srpske iz 2017. godine u članku 144. inkriminirano je uhođenje koje se definira kao "tko ustrajno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugu osobu ili s njom pokušava uspostaviti ili uspostaviti neželjeni kontakt neposredno ili putem trećoj osobi ili kod druge osobe način na koji ta osoba uzrokuje promjene u životnim navikama, tjeskobu ili strah za vlastitu sigurnost ili sigurnost svojih bližnjih." Za progon je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Ako je ovo djelo počinjeno prema sadašnjem ili bivšem bračnom ili izvanbračnom drugu, prema osobi s kojom je počinitelj bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, kazna se povećava na kaznu zatvora od šest mjeseci do tri godine. Međutim, nema podataka o broju otvorenih istraga, provedenih postupaka ili donesenih presuda za kazneno djelo progona. Civilno društvo je za GREVIO izvijestilo da su u 2019. godini pred sudovima u Republici Srpskoj bila samo tri slučaja progona, a iz analize ta tri slučaja proizlazi da suci izriču kazne koje nemaju odvraćajući učinak i na donji prag propisanih kazni¹²⁰. Nadalje, GREVIO je imao priliku primijetiti da inzistiranje na tome da kriminogeno ponašanje mora uzrokovati promjenu ponašanja žrtve nepotrebno opterećuje žrtvu i naglašava ponašanje žrtve, umjesto ponašanja počinitelja.
210. Kako stoji u analizi članka 33., kazneno djelo ugrožavanja sigurnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine propisano je člankom 183. Kaznenog zakona, a inkriminira ugrožavanje sigurnosti bračnog druga, partnera, roditelja ili djeteta (...) "šunjanjem, učestalim praćenjem ili uznemiravanjem drugoga" za što je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine. GREVIO napominje da iako je člankom 183. Kaznenog zakona propisano i inkriminirano šuljanje, nisu definirani elementi ovog kaznenog djela (odnosno ponavljano namjerno ponašanje koje prijeti drugoj osobi, a kod te osobe izaziva strah za vlastitu sigurnost), pa primjena ove odredbe potencijalno je teška. U prilog tome govore i statistički podaci nadležnih tijela u kojima nema podataka o progonu/ugrožavanju sigurnosti, pa se može zaključiti da je provedba ove odredbe ograničena. Nadalje, čin uhođenja je inkriminiran samo kada je počinjen protiv člana obitelji, ali ne i izvan obiteljskog konteksta.

¹²⁰Vidi Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine, Analiza praćenja kaznenih i prekršajnih predmeta rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, A. Pertrić i D. Radončić, str. 41.

Ista primjedba se odnosi i na članak 7. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine kako je navedeno u analizi članka 33., koji također zabranjuje proganjanje člana obitelji kao dio djela nasilja u obitelji.

211. U Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine uhođenje je prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji navedeno kao jedan od mogućih oblika nasilja u obitelji i odnosi se samo na članove obitelji. Za prekršaj je propisana novčana kazna, uvjetna osuda, opomena i/ili zaštitna mjera. Sastavni elementi ovog ponašanja nisu definirani, što potencijalno otežava provedbu ove odredbe.

212. Nadležni su ukazali i na Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine koji inkriminira rodno uvjetovano nasilje, uznemiravanje i spolno uznemiravanje. Iako tekst ovih djela sadrži neke elemente propisane člankom 34. Konvencije, oni nisu dovoljno konkretni da bi na odgovarajući način obuhvatili sastavne elemente djela progona¹²¹. U nedostatku podataka o istragama i kaznenim progonima navedenih, teško je procijeniti u kojoj se mjeri brojne odredbe primjenjuju u praksi te odnose li se i na digitalne oblike progona.

213. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da izmijene relevantne zakone na razini države, entiteta i Brčko Distrikta kako bi se progon na adekvatan način kriminalizirao, kako u kontekstu obitelji tako i izvan nje, posebno navodeći elemente kaznenog djela u skladu s Članak 34. Istanbulske konvencije. GREVIO dalje potiče vlasti da:

- a. provodi specijaliziranu obuku za agencije za provođenje zakona, tužitelje i suce o ozbiljnoj prirodi rodno uvjetovanog uhođenja, uključujući uhođenje nakon razvoda ili digitalno uhođenje, kako bi se osigurala učinkovita kriminalizacija u praksi i primjena kazni koje su razmjerne i odvraćaju od kaznenih djela, i
- b. prikupi podatke o broju slučajeva uhođenja, uključujući *online* dimenziju, kako bi se utvrdila raširenost ove pojave i poduzele odgovarajuće mjere.

3. Tjelesno nasilje (čl. 35.)

214. Tjelesno nasilje je inkriminirano kaznenim zakonima dva entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te člancima 4. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Nadalje, GREVIO napominje da je u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nasilje u obitelji

¹²¹Sukladno člancima 4. i 27. Zakona o ravnopravnosti spolova, rodno uvjetovano nasilje je definirano kao „svaka radnja koja uzrokuje ili može prouzročiti fizičku, psihičku, spolnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnja takvim radnjama koje sprječavaju osobu ili skupinu osobe od uživanja ljudskih prava i sloboda u javnom i privatnom životu (...)” za koje je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(što uključuje i tjelesno nasilje) također inkriminirano Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji. GREVIO pozdravlja kriminalizaciju nasilja u obitelji u kaznenim zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ali mora napomenuti da paralelna definicija nasilja u obitelji kao prekršaja u Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine otvara niz pitanja kao što je u analiza Poglavlja I., članaka 2. i 3. Konvencije.

215. Kazneni zakon Republike Srpske predviđa niz kaznenih djela koja uključuju elemente tjelesno nasilja, uključujući ubojstvo, teško ubojstvo, ubojstvo iz nehata, laku tjelesnu ozljedu, tešku tjelesnu ozljedu i nasilje u obitelji¹²². Određeni broj ovih odredbi predviđa veće kazne kada je prekršaj počinio sadašnji/bivši partner ili član obitelji¹²³. Nadalje, GREVIO sa zabrinutošću primjećuje da neke odredbe sadrže neprihvatljiva opravdanja kaznenih djela koja se potencijalno mogu koristiti za okrivljivanje žrtve u slučaju nasilja nad ženama¹²⁴.

216. Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine predviđa određeni broj kaznenih djela koja sadrže elemente tjelesnog nasilja, kao što su ubojstvo, teška tjelesna ozljeda, lakša tjelesna ozljeda, nasilje u obitelji i nasilničko ponašanje¹²⁵. Nadalje, definicija nasilja u porodici prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine obuhvata tjelesnu ozljedu i ponašanje koje bi moglo izazvati ili izaziva opasnost nanošenja tjelesnog bola i patnje.

4. Seksualno nasilje, uključujući i silovanje (članak 36.)

217. Članak 36. obvezuje države članice da kriminaliziraju sve vrste radnji seksualne prirode bez pristanka, uključujući i silovanje. Središnji element definicije Konvencije je nedostatak dobrovoljnog pristanka kao ishoda slobodne volje. Članak 36. stavak 1. obuhvaća sve vrste spolnih radnji prema drugoj osobi bez njezina pristanka, a koje su učinjene s namjerom. To su: a) vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelo druge osobe bez njezinog pristanka, uporabom bilo kojeg dijela tijela ili predmeta; b) drugi spolni odnosi s osobom bez njezina pristanka i c) navođenje druge osobe na pokušaj spolnog odnosa s trećom osobom bez njenog pristanka. Člankom 36. stavkom 2. propisano je da pristanak mora biti dobrovoljni rezultat slobodne volje osobe procijenjene u kontekstu danih okolnosti, dok je stavkom 3. propisano da se odredbe stavka 1. primjenjuju i na djela počinjena prema bivšim ili sadašnjim bračnim drugovima ili partneri.

¹²²Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona su: ubojstvo iz članka 124., teško ubojstvo iz članka 125., ubojstvo iz nehata članak 126., nanošenje lake tjelesne ozljede članak 131., nanošenje teške tjelesne ozljede članak 132., nasilje u obitelji članak 190.

¹²³Analiza Poglavlja V., članak 46.

¹²⁴Analiza Poglavlja V., članak 42.

¹²⁵Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona su: ubojstvo iz članka 166., nanošenje teške tjelesne ozljede članak 172., nanošenje lake tjelesne ozljede članak 173., nasilje u obitelji članak 222. i nasilničko ponašanje članak 362.

218. Seksualno nasilje, uključujući silovanje, inkriminirano je kaznenim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine¹²⁶. Odredbama ovih zakona u dva entiteta i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nisu posebno navedene vrste radnji seksualnog nasilja koje su inkriminirane, kao što to čini Istanbulska konvencija u članku 36. stavak 1. točke a i b, koji ostavlja sucima mogućnost širokog tumačenja. Nadalje, čini se da navođenje druge osobe na pokušaj seksualnog čina s trećom osobom bez njenog pristanka nije inkriminirano te stoga ne zadovoljava standarde Istanbulske konvencije.
219. Umjesto toga, navedene odredbe za kazneno djelo silovanja propisuju da je potreban dokaz o uporabi nasilja, prisile ili prijetnje od strane počinitelja. Odredbe se stoga ne temelje na konceptu slobodnog pristanka kako je navedeno u članku 36. Konvencije. GREVIO podsjeća da ovaj pristup ne odražava okolnosti žena koje su izložene seksualnom nasilju i njihove obrambene mehanizme od takvog nasilja, već uključuje reakcije poput bijega, borbe, smrzavanja, poraza i prijateljstva. Na primjer, neurobiološka istraživanja seksualne traume pokazuju da je "zamrzavanje" uobičajena reakcija kod žrtava povezana s naknadnim posttraumatskim stresnim poremećajem (PTSP) i teškom depresijom¹²⁷. Ono što je potrebno je kažnjavanje i učinkovito kazneno gonjenje svakog spolnog čina bez pristanka, uključujući i odsustvo fizičkog otpora, jer se pasivnost ne može smatrati znakom dobrovoljnog sudjelovanja. U tom smislu, GREVIO skreće pozornost vlasti na postojeće obećavajuće prakse u Europi gdje je, nakon paradigmatškog fokusa na definicije silovanja i seksualnog nasilja temeljenog na slobodnom pristanku, porastao broj prijava i kaznenih progona seksualnih radnji počinjenih bez pristanka¹²⁸. U tim slučajevima, istrage/procesuiranja su usmjerena na obavezu optuženog da bude svjestan datog pristanka, čime se šalje poruka da seksualne radnje za koje nije dat pristanak povlače krivičnu odgovornost.
220. Usporedno s kaznenim djelom silovanja, navedeni kazneni zakoni inkriminiraju, između ostalog, i spolni odnos sa slabom osobom, spolni odnos zlouporabom položaja, spolno zlostavljanje djeteta, spolno ucjenjivanje/prisilni spolni odnos (...) ¹²⁹. U navedenim

¹²⁶Mjerodavne odredbe o silovanju, članak 203. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine koji glasi: „Tko prisili drugu osobu na spolni odnošaj ili s njim izjednačen spolni odnošaj uporabom sile ili prijetnjom da će ga neposrednim napadom na život ili tijelo ili na život ili tijelo njemu bliske osobe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina”. Članak 165. Kaznenog zakona Republike Srpske koji glasi: "Tko prisili drugoga na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju uporabom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo te osobe ili bliske osobe. njemu, kaznit će se kaznom zatvora od tri do deset godina" i članak 200. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji glasi: „Tko prisili drugu osobu na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju uporabom sile ili prijetnjom da će se neposredno napasti na njegov život ili tijelo ili na život ili tijelo njemu bliske osobe, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina“.

¹²⁷Vidi Moller A., Sondergaard H. P. and Helstrom L (2017. godine), "Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression", *Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica*, 2017. ; 96: str. 932-938.

¹²⁸Vidi Srednjoročni horizontalni pregled, Vijeće Europe, 2021. godine, stavke 362-363.

¹²⁹Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine: spolni odnošaj s nemoćnom osobom (članak 204.), spolni odnošaj zlouporabom položaja (članak 205.), prisiljavanje na spolni odnošaj (članak 206.), spolni

kaznenim djelima, u svjetlu ranjivosti, ovisnosti, podređenosti ili invaliditeta žrtve – prisila, prijetnja ili nasilje nisu sastavni element kaznenog djela. Istovremeno, dok je za kazneno djelo silovanja bez otegotnih okolnosti u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine propisana kazna zatvora od tri do deset godina, a u Federaciji Bosne i Hercegovine od jedne do deset godina zatvora navedena kaznena djela nisu uvijek jednako kažnjena, a paradoksalno je da su za neka od njih zapriječene izuzetno niske kazne¹³⁰. GREVIO podsjeća da je prema članku 36. Istanbulske konvencije spolni odnos bez pristanka definiran kao silovanje, za što su zapriječene kazne s učinkom odvratanja. Upravo bi činjenica da je djelo počinjeno bez pristanka žrtve trebala odrediti kaznu. GREVIO upozorava i protivi se stvaranju hijerarhije žrtava prema njihovim karakteristikama kao što su dob, bespomoćnost, ovisnost, invaliditet i drugo, te poziva na adekvatne zakonske mjere kojima bi se poslala poruka da je silovanje silovanje. Konkretno, procesuiranjem silovanja žena s invaliditetom kao spolnog odnosa s nemoćnom osobom šalje se poruka da kršenje njihove autonomije i odlučivanja u seksualnom kontekstu ne predstavlja silovanje. Ujedno, GREVIO potvrđuje da kada su okolnosti djela osobito nasilne, prijetee i traumatizirane, potrebno je pri odmjeravanju kazne primijeniti otegotne okolnosti kako bi kazna bila razmjerna težini kaznenog djela.

221. Što se tiče žrtava seksualnog nasilja u ratu, kao rezultat sukoba u Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1992. do 1995. godine, procjenjuje se da je između 20 000 i 50 000 žena silovano ili izloženo drugim oblicima seksualnog nasilja i da većina od njih još uvijek nisu doživjeli pravdu ili odštetu¹³¹. GREVIO napominje da se još vode suđenja za seksualno nasilje iz ratnog razdoblja u okviru kaznenog djela zločina protiv čovječnosti iz članka 172. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine¹³². Za ovo kazneno djelo prije je bio potreban dokaz o uporabi sile ili prijetnje uporabom sile, a to je tumačenje napušteno 2018. godine u svjetlu koncepta okolnosti prisile kako ga je razradio Međunarodni kazneni sud (ICC), Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Međunarodni kazneni sud za

odnošaj s djetetom (članak 207.), promiskuitetne radnje (članak 208.). Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona Republike Srpske: spolno ucjenjivanje (član 166), zakletva nad nemoćnom osobom (članak 167.), zakletva zlouporabom položaja (članak 168.), prisiljavanje na spolni odnos. Mjerodavne odredbe Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine: spolni odnošaj s osobom s invaliditetom (članak 201.), spolni odnošaj zlouporabom položaja (članak 202.), prisiljavanje na spolni odnošaj (članak 203.), spolni odnošaj s djetetom (članak 204.).

¹³⁰Točnije, kazna za napad na slabu osobu je zatvorska kazna od 2 do 10 godina u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, odnosno od 1 do 8 godina u Federaciji Bosne i Hercegovine; spolni odnos zlouporabom položaja sa znatno nižom kaznom zatvora od 3 mjeseca do 3 godine u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, 2 do 5 godina u Republici Srpskoj, 3 mjeseca do 3 godine u Federaciji Bosne i Hercegovine; spolni odnošaj s djetetom za koji je propisana kazna zatvora od 1 do 8 godina u Federaciji Bosne i Hercegovine i od 2 do 10 godina u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine; ucjene ili prisile na spolni odnos s kaznom zatvora od 6 do 5 godina u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine i 1 do 8 godina u Republici Srpskoj.

¹³¹Vidi Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulske konvencije u Bosni i Hercegovini, Kyle Delbyck, *UN Women*, str. 14.

¹³²Članak 172. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine - zločin protiv čovječnosti inkriminira, između ostalog, "u sklopu širokog ili sustavnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, počinio bilo koje od ovih djela spolno nasilje i silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija i drugi oblici seksualnog nasilja razmjerne težine".

Ruandu (CTR), priznajući da su ratne okolnosti inherentno prisilne¹³³, a GREVIO to pozdravlja. Iz informacija civilnog društva, pak, proizlazi da se entitetski sudovi, Sud Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i Sud Bosne i Hercegovine sve više pozivaju na članak 142. Kaznenog zakona bivše SFRJ (KZ SFRJ)¹³⁴ o prisilnoj prostituciji i silovanju, a prema kojem je opet potrebno dokazati primjenu nasilja ili prisile (ne smatra da je prisila proizašla iz rata dovoljna kao dokaz nepostojanja pristanka), a za što je predviđena blaža kazna prijetio¹³⁵.

222. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a. izvrši izmjene i dopune kaznenog djela iz kaznenih zakona na razini države, entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, kako bi se u potpunosti integrirao koncept nedostatka slobodnog pristanka iz članka 36. Istanbulske konvencije i kako bi se posebno navele vrste spolnih radnji bez pristanka, koji su kriminalizirani u skladu s člankom 36. stavkom 1. točkama a, b i c Konvencije;**
- b. usvoji potrebne mjere kako bi se osiguralo da se svaki čin seksualnog nasilja odnosi na bivše i sadašnje supružnike ili partnere, i**
- c. osigura izricanje kazni koje su razmjerne i odvraćaju od počinjenja bilo kakvog seksualnog čina bez pristanka žrtve, bez obzira na osobna svojstva.**

5. Prisilni brak (članak 37.)

223. Članak 37. obvezuje države članice da inkriminiraju dvije vrste ponašanja: 1) namjerno prisiljavanje osobe na sklapanje braka i 2) namjerno namamljivanje osobe na područje države članice, tj. zemlje koja nije država njezinog prebivališta, s ciljem prisiljavanja te osobe na sklapanje braka (čak i kada brak nije sklopljen). Ključni element čina prisilnog braka je izostanak pristanka od strane žrtve.

224. GREVIO sa zadovoljstvom primjećuje da je Republika Srpska u svoj Kazneni zakon uvela posebno kazneno djelo prisilnog sklapanja braka iz članka 183. Konvencije, koje uključuje obje vrste ponašanja predviđene člankom 37.¹³⁶ S druge strane, Kazneni zakoni Brčko

¹³³Vidi Podnesak Bosne i Hercegovine Komitetu UN-a protiv mučenja, 2017. godine, Amnesty International, str. 6.

¹³⁴Članak 142. Kaznenog zakona SFRJ glasi "Tko protivno pravilima međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi napad na civilno stanovništvo i izloži ga ubijanju, mučenju, nečovječnom postupanju, biološkoj, medicinskoj ili drugi znanstveni pokusi, koji imaju za posljedicu smrt, tešku tjelesnu ozljedu ili teško oštećenje zdravlja ljudi; preseljenje ili prisilna denacionalizacija ili prelazak na drugu vjeru, prisilna prostitucija ili silovanje; primjene mjera zastrašivanja i terora (...), kaznit će se kaznom zatvora od 20 godina ili smrtnom kaznom.

¹³⁵Maksimalna zapriječena kazna zatvora je 20 godina, u odnosu na raspon od 10 do 45 godina iz članka 172. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

¹³⁶Članak glasi: "(1) Tko prisili drugu osobu na sklapanje braka uporabom sile ili prijetnje, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine i (2) Tko u kaznenom djelu iz stavka 1. ovoga članka, odvede drugu osobu u drugu državu u iste svrhe ili namami u drugu državu, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine".

Distrikta Bosne i Hercegovine ne sadrže posebnu odredbu o prisilnom sklapanju braka, ali predviđaju kažnjavanje službenih osoba koje omoguće ili registruju brak koji je zabranjen¹³⁷ i inkriminira brak s djetetom, propisujući kaznenu odgovornost punoljetne osobe koja živi s djetetom mlađim od 16 godina, kao i roditelja ili skrbnika koji je omogućio takav suživot¹³⁸.

225. U vezi s tim, GREVIO želi naglasiti razliku između dogovorenog i prisilnog braka. Dok prva kategorija ne potpada pod članak 37. Istanbulske konvencije zbog postojanja "implicitnog" pristanka, potonja jest. Iako je teško utvrditi rasprostranjenost prisilnog braka u Bosni i Hercegovini, praksa sklapanja ranih brakova koja graniči s prisilnim brakom, uključujući rane i prisilne običajne brakove, uobičajena je u romskoj zajednici¹³⁹. GREVIO je upozoren na slučajeve brakova sa djecom u migrantskim zajednicama. U mnogim je slučajevima teško utvrditi stvarnu upotrebu sile ili prijetnji, ali mlada dob većine nevjesti ukazuje na vjerojatno nepostojanje pristanka na bračnu zajednicu. O štetnim posljedicama prisilnih i dječjih brakova naširoko su izvještavala međunarodna tijela za ljudska prava¹⁴⁰. Dječji brakovi i prisilni brakovi naširoko su prepoznati kao štetna praksa koja krši, zlorabi ili ometa ljudska prava te je povezana i uporno se ponavlja s drugim štetnim praksama i kršenjima ljudskih prava. Iz tog razloga, GREVIO izražava zabrinutost zbog ograničenog prijavljivanja i procesuiranja prisilnog braka u Bosni i Hercegovini i nedostatka napora da se ovaj oblik nasilja prepozna i regulira kroz obuku i podizanje svijesti među stručnjacima.

226. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju da svako namjerno prisiljavanje osobe na sklapanje braka, namjerno namamljivanje osobe na teritoriju države članice ili zemlje koja nije država njenog prebivališta, s ciljem prisiljavanja te osobe na sklapanje braka, kako je propisano člankom 37. stavak 2. Istanbulske konvencije.

227. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu odgovarajuće mjere, uključujući usvajanje protokola i obuku policije, tužitelja i stručnjaka za obrazovanje, kako bi osigurali da tradicionalni prisilni brakovi djece i odraslih ne prođu nekažnjeno.

6. Sakaćenje spolnih organa žena (članak 38.)

¹³⁷Vidi Podnesak Bosne i Hercegovine Komitetu UN-a protiv mučenja, 2017. godine, Amnesty International, str. 6.

¹³⁸Vidi članak 216. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine o sklapanju izvanbračne zajednice sa starijom maloljetnom osobom i članak 213. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine o sklapanju izvanbračne zajednice sa starijom maloljetnom osobom.

¹³⁹ Vidi Izvješće Udruženja Romkinja dostupan na bosanskom jeziku: <https://www.bolja-buducnost.org/index.php/bs/o-nama/dokumenti/send/3-istrazivanja/4-istrazivanje-o-maloljetnickimbrakovima-u-romskim-zajednicama>, što pokazuje da se 86% djevojaka uda prije nego navrš 18 godina (točnije 11% u 13, 11% u 14, 24% u 15, 26% u 16, 14% u 17).

¹⁴⁰Vidi Rezoluciju Narodne skupštine UN-a 175 i zajedničku opću preporuku br. 31 CEDAW Odbor za prava djeteta i opći komentar 18 Odbora za prava djeteta o štetnim praksama.

228. Članak 38. ima za cilj kriminalizirati tradicionalnu praksu obrezivanja određenih dijelova ženskih genitalija. Sve točke u članku 38. pokrivaju različite vrste ponašanja: točka (a) kriminalizira obrezivanje, infibulaciju ili bilo koje drugo sakaćenje ženskih genitalija; točka (b) prisiljavanje i navođenje žena na neke od radnji navedenih pod točkom (a), dok točka (c) uključuje poticanje, prisiljavanje ili navođenje djevojčica na neku od radnji. Autori su smatrali da je važno napraviti razliku između odrasle žene i djevojčice, budući da je ponašanje ili poticanje djevojčice uključivalo namjerni pritisak djevojčice koja nije imala namjeru sama počinuti genitalno sakaćenje.

229. GREVIO napominje da genitalno sakaćenje žena nije kriminalizirano Kaznenim zakonom ¹⁴¹ i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. GREVIO pozdravlja uvođenje posebnog kaznenog djela genitalnog sakaćenja žena u Republici Srpskoj 2017. godine, tri godine nakon stupanja na snagu Istanbulske konvencije. Točnije, člankom 133. Kaznenog zakona inkriminiran je onaj tko "ženi potpuno ili djelomično ukloni ili trajno promijeni vanjske dijelove spolnog organa", te je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Stavak 2. također inkriminira "tko navede žensku osobu na radnje iz stavka 1." i propisuje kaznu zatvora do tri godine. Ovaj članak propisuje i neke otegotne okolnosti, primjerice kada je djelo učinjeno iz mržnje prema djetetu ili je prouzročila smrt ili trajno oštećenje zdravlja žrtve. GREVIO primjećuje da trenutni tekst ne pokriva dovoljno prisiljavanje/navođenje žene ili djeteta na genitalno sakaćenje. U vezi s tim, GREVIO navodi da odredbe o pomoći, propisane člankom 41. Konvencije, ne bi bile dovoljne da obuhvate ponašanja opisana u članku 38. točki b. i c. Konvencije. Potonji propisuje da kazneno odgovaraju, primjerice, srodnici ili članovi zajednice koji potiču (ako je žrtva djevojčica), prisiljavaju ili navode djevojčicu i ženu na genitalno sakaćenje, a ne sudjeluju aktivno u provedbi postupak. Pomaganje zapravo zahtijeva stvarno počinjenje genitalnog sakaćenja žena, dok radnje prisile ili navođenja odrasle žene (članak 38b) ili poticanje, prisiljavanje ili navođenje djevojčice (članak 38b) uključuju ponašanje koje je ispod praga za pomaganje i poticanje i bez obzira na to je li došlo do konačnog izvršenja obrezivanja, infibulacija ili drugih vrsta sakaćenja.

230. **GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da u kazneno zakonodavstvo u svim jurisdikcijama uvedu kaznena djela koja obuhvaćaju sve oblike genitalnog sakaćenja iz članka 38. Istanbulske konvencije, uključujući prisiljavanje ili navođenje odrasle žene ili djevojke na genitalno sakaćenje i poticanje djevojčice podvrgnute genitalnom sakaćenju.**

7. Prisilni prekid trudnoće i prisilna sterilizacija (čl. 39.)

231. Prema članku 39. stavku 1. države članice obvezuju se kriminalizirati pobačaj žene bez njezina informiranog pristanka. Članak 39. stavak 2. propisuje da je inkriminirana operacija koja ima za cilj ili ima za posljedicu sprječavanje prirodne reprodukcije kod žene bez njezina prethodnog i informiranog pristanka.

¹⁴¹Vidi članak 214. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i članak 212. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

232. Pobačaj trudnice bez njenog pristanka je Kaznenim zakonima dva entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine propisan kao kazneno djelo "nedopušteni prekid trudnoće" za koje je propisana kazna zatvora do osam godina¹⁴². Otegotne okolnosti također su propisane navedenim člankom, a to su smrt ili trajno narušenje zdravlja žrtve.

233. Što se tiče prisilne sterilizacije, ona nije inkriminirana Kaznenim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. GREVIO pozdravlja činjenicu da je 2017. godine, tri godine nakon što je Istanbulska konvencija stupila na snagu u Bosni i Hercegovini, Republika Srpska u svoj Kazneni zakon uvrstila članak 134. koji propisuje kazneno djelo prisilne sterilizacije i inkriminira svakoga "tko radi operaciju na drugu osobu radi sprječavanja prirodnog razmnožavanja, bez pristanka te osobe". Za ovo kazneno djelo propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, uz otegotne okolnosti ako je kazneno djelo počinjeno na štetu djeteta. GREVIO napominje da ovu odredbu treba pojasniti u smislu da se pristanak odnosi na informirani pristanak, što znači da su dane sve potrebne informacije o zahvatu na temelju kojih žena može donijeti informiranu odluku. GREVIO nadalje napominje da kada se radi o ženama s invaliditetom koje imaju njegovatelja, pristanak na pobačaj ili sterilizaciju može dati njegovatelj, a čini se da se to često radi pod pretpostavkom da je u najboljem interesu žene da na koga se postupak odnosi. GREVIO je mišljenja da, s obzirom na dalekosežne posljedice pobačaja ili sterilizacije, treba učiniti više kako bi medicinski zahvati za koje je pristanak dao njegovatelj bili zapravo u skladu sa stvarnim željama žene kojoj postupak se odnosi. Podaci kojima raspolaže grupa GREVIO ukazuju na to da su žene s invaliditetom koje borave u ustanovama za njegu posebno ranjive kada se radi o praksama koje favoriziraju pobačaj u slučaju trudnoće, bez ispitivanja mogućnosti da žena s invaliditetom iznese trudnoću do kraja.

234. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da:

- a) usklade svoje zakone s člankom 39. Istanbulske konvencije, uvođenjem odredbi koje će kriminalizirati pobačaj i operaciju u svrhu sprječavanja prirodne reprodukcije, bez prethodnog i informiranog pristanka i razumijevanja postupka, i**
- b) osiguraju da pravni skrbnici i medicinski stručnjaci poštuju, u svim okolnostima, potrebu da djeluju u skladu s odlukom i da poštuju informirani i slobodni pristanak žene na postupak kao što je pobačaj ili sterilizacija, posebno u slučaju žena s invaliditetom koji su smješteni u ustanove za njegu.**

¹⁴²Vidi Priručnik za suce i tužitelje u slučajevima seksualnog uznemiravanja, Atlantska inicijativa, 2019. godine, dostupno na: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Sexualno-uznemiravanje-za-sudije-ENG-Final-with-Coverpage-PRACTICE-HANDBOOK-FOR-JUDGES-AND-PROSECUTORS-IN-SEXUAL-HARASSMENT-CASES.pdf>.

8. Spolno uznemiravanje (članak 40.)

235. Seksualno uznemiravanje definirano je člankom 40. Konvencije, a uključuje svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili s posljedicom povrede dostojanstva osobe. Seksualno uznemiravanje nije ograničeno na radno mjesto ili obitelj i može se dogoditi u više konteksta, posebno kada se stvori zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera. Konvencija prepušta članicama odluku hoće li počinitelji ovih djela biti podvrgnuti kaznenim ili drugim zakonskim sankcijama.
236. Prema članku 4. i članku 27. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, koji se primjenjuje na cijelom području Bosne i Hercegovine, spolno uznemiravanje je definirano kao „svako neželjeno ponašanje na temelju spola koje ima za cilj povredu dostojanstvo osobe ili skupine osoba i stvoriti zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje ili kojim se postiže takav učinak“. Uznemiravanje se definira i kao "svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualnog naravi namijenjene povredi dostojanstva osobe ili skupine osoba ili s takvim učinkom, osobito kada takvo ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje". Za ova dva kaznena djela propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. GREVIO napominje da je definicija spolnog uznemiravanja u Zakonu o ravnopravnosti spolova usklađena s Konvencijom. Nadalje, GREVIO napominje da su prema navedenom zakonu sudovi u Bosni i Hercegovini nadležni za slučajeve seksualnog uznemiravanja i uznemiravanja na temelju spola i spola. S obzirom na to da se ovi sudovi nalaze u Sarajevu, izvješća sugeriraju da bi moglo biti teško doći do pravde za žrtve koje ne žive u blizini. Državni Zakon o suzbijanju diskriminacije također definira spolno uznemiravanje i uznemiravanje na isti način kao i Zakon o ravnopravnosti spolova, ali predviđa građanske zaštitne mjere.
237. Na razini entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine spolno uznemiravanje je zakonom propisano na različite načine. Zakoni o radu Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske sadrže definicije koje su uglavnom u skladu sa zahtjevima Istanbulske konvencije, s izuzetkom neverbalne komunikacije koja nije obuhvaćena. Osim toga, Kazneni zakon Republike Srpske inkriminira seksualno uznemiravanje na općenitiji način, izvan radnog mjesta, koristeći definiciju inspiriranu člankom 40. Istanbulske konvencije, koja je značajno reducirana činjenicom da zahtijeva položaj podređenosti ili ovisnosti. kako bi ponašanje imalo obilježja kaznenog djela. GREVIO napominje da navedeno nije u skladu s člankom 40. Konvencije budući da bi spolno uznemiravanje trebalo biti sankcionirano kaznenim i drugim kaznama gdje god, kad god i u odnosu na koga god da je počinjeno, a ne samo u odnosu na podređenost, ovisnost ili kada žrtva je posebno ranjiva.
238. Unatoč različitim pravnim mogućnostima za žrtve, relevantnost ovih odredbi u praksi do danas je ograničena. Na primjer, praćenje suđenja za seksualno uznemiravanje od strane skupine za prava žena u Republici Srpskoj pokazuje da su od uvođenja novog kaznenog djela spolnog uznemiravanja 2017. održana samo dva suđenja. U oba slučaja počinitelj je s

tužiteljem sklopio sporazum o priznanju krivnje, tako da je jedan slučaj okončan blažom kaznom ispod zakonom propisanog minimuma, a u drugom uvjetnom osudom uz izrečenu kaznu zatvora od tri mjeseca. GREVIO stoga zaključuje da je potrebno učiniti više kako bi se osiguralo da se zakonske odredbe razvijaju u punom kapacitetu.

239. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da bliže usklade postojeće definicije seksualnog uznemiravanja s člankom 40. Istanbulske konvencije, te da osiguraju da neverbalno ponašanje seksualne prirode bude unutar opsega odredbe, kao i da osigurati da se spolno uznemiravanje sankcionira u svakom slučaju, bez obzira tko je počinio.

9. Nedopuštena opravdanja za kaznena djela, uključujući i djela počinjena u ime tzv. časti (članak 42.)

240. GREVIO napominje da na razini države, entiteta i distrikta ne postoji odredba koja propisuje da se kultura, običaji ili tradicija ne smatraju opravdanjem za kaznena djela.

241. GREVIO napominje da je određeni broj odredaba kaznenih zakona Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, posebice onih koje se odnose na teške tjelesne ozljede¹⁴³ i ubojstvo¹⁴⁴ (nemar) sadrže olakotne okolnosti, koje bi mogle biti problematične ako se primjenjuju u kontekstu slučajeva nasilja u obitelji, a posebno u kontekstu rodno uvjetovanih ubojstava. Na primjer, članak 132. Kaznenog zakona Republike Srpske u vezi s teškim tjelesnim ozljedama predviđa olakotne okolnosti za one koji "ovo djelo počine nagoniski, dovedeni u stanje jake razdraženosti napadom, teškim zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane oštećenika". Isto tako, član 126. Kaznenog zakona Republike Srpske o ubojstvu propisuje da tko počini ubojstvo "bez svoje krivnje napadom, teškim zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane ubijenog" ima olakotne okolnosti. u odmjeravanju kazne, a raspon se smanjuje s dvije na 12 godina. Sličnu formulaciju i ublažavanje kazne propisuju i odredbe Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine. Nije jasno primjenjuju li se te olakotne okolnosti u kontekstu obiteljskog nasilja ili drugih slučajeva rodno uvjetovanog nasilja. Unatoč tome, GREVIO smatra da u nedostatku odredbe koja zabranjuje nedopuštena opravdanja za kaznena djela, takve olakotne okolnosti mogu dovesti do tumačenja u kontekstu obiteljskog nasilja, posebice rodno uvjetovanog femicida, kao opravdanja za blažu kaznu zbog žrtve navodno kršenja kulturnih, društvenih i tradicionalnih normi ili običaja primjerenog ponašanja.

242. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne mjere kako bi se razjasnilo da navodno kršenje kulturnih, društvenih i tradicionalnih normi od strane žrtve ne predstavlja osnovu za neprihvatljivo opravdanje kaznenih djela i osnovu za izricanje blažih kazni.

¹⁴³ Vidi članak 172. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, članak 132. Kaznenog zakona Republike Srpske i članak 169. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

¹⁴⁴ Vidi članak 167. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, članak 126. Kaznenog zakona Republike Srpske i članak 164. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

10. Sankcije i mjere (članak 45.)

243. Odjeljci ovog Izvješća koji analiziraju radnje propisane Istanbulsom konvencijom sadrže i podatke o sankcijama predviđenim zakonima. Na temelju dostupnih informacija o stvarnom korištenju raspona kazni za kaznena djela obuhvaćena Istanbulsom konvencijom, GREVIO primjećuje da suci ne posežu za svim zakonom propisanim kaznama te teže izricanju najnižih mogućih kazni ili izreći uvjetne osude s rokom kušnje posebno u slučajevima nasilja u obitelji¹⁴⁵. GREVIO napominje da ovaj pristup šalje poruku da je nasilje u obitelji i nasilje nad ženama općenito manje ozbiljno. Na primjer, u Republici Srpskoj, od 118 kaznenih djela nasilja u obitelji praćenih u 2019. godine, 65% od ukupnog broja osuđujućih presuda rezultiralo je uvjetnom kaznom od šest do osam mjeseci, uključujući povratnike i višestruke počinitelje u vrlo teškim kaznenim predmetima. Nadležni su sudovi samo u 18% slučajeva izrekli kazne zatvora od 30 dana do dvije godine¹⁴⁶. Izvješća također pokazuju čestu primjenu sporazuma o priznanju krivnje između počinitelja i tužitelja, koji dovode do kazni ispod zakonskog minimuma¹⁴⁷. GREVIO napominje da se sporazumi o priznanju krivnje mogu zaključiti bilo kada prije završetka glavne rasprave i rezultirati osuđujućom presudom bez izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka. GREVIO napominje da ovakva praksa, između ostalog, utječe i na kaznenu politiku te dovodi do izricanja blagih kazni za počinitelje koje nisu razmjerne i ne odvrćaju od počinjenja kaznenih djela, što je protivno članku 45. Konvencije.

244. Još jedan čimbenik koji dovodi do blagih kazni je raširena uporaba olakotnih okolnosti. Točnije, izvješća pokazuju da su suci u slučajevima nasilja nad ženama primjenjivali olakotne okolnosti u 68% u odnosu na 31,1% primijenjenih otegotnih okolnosti¹⁴⁸. Prema izvješćima civilnog društva, posebno u slučajevima obiteljskog nasilja, postoji paradoksalna praksa primjene olakotne okolnosti da je počinitelj "obiteljski čovjek" koji bi trebao brinuti o svojoj obitelji¹⁴⁹. To je dovelo do blagih kazni čak i u slučajevima kada je počinitelj višestruki počinitelj nasilja u obitelji. Druge olakotne okolnosti koje se, čini se, jednako često koriste su: da žrtva nije tražila odštetu ili je odbila svjedočiti; kao i da se optuženi pred sudom dobro vladao. GREVIO napominje da ovakva sudska praksa pokazuje nerazumijevanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji iz rodne perspektive. Odbijanje žrtve da svjedoči tipičan je nusprodukt moći i kontrole u obiteljskom nasilju i čest obrambeni

¹⁴⁵Vidi Poglavlje VI, „Brzi odgovor, prevencija i zaštita“.

¹⁴⁶Vidjeti dodatak Alternativnom izvješću NVO-a iz Bosne i Hercegovine prema GREVIO skupini, podnijela Fondacija „Udružene žene“, ožujak 2021. godine, str. 5.

¹⁴⁷Vidi Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine – „Analiza praćenja kaznenih i prekršajnih predmeta rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“, A. Pertrić i D. Radončić, str. 34

¹⁴⁸Vidi analitičko izvješće: „Analiza praćenja prekršajnih predmeta iz domene rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“, Petrić A. i Radončić D. (2017. godine), Fondacija „Udružene žene“, Banja Luka i Centar za pravnu pomoć ženama, Zenica.

¹⁴⁹Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovine prema GREVIO skupini, str.104.

mehanizam za žrtve koje se još ne osjećaju dovoljno osnažene da se distanciraju od počinitelja. Nasilje u obitelji je cikličke prirode, pojavljuje se s vremenom i ima tendenciju eskalacije. Znanstvena istraživanja pokazuju da se razvija uglavnom u tri faze, gdje u trećoj fazi žrtva oprašta počinitelju (a ako je podnijela tužbu protiv njega, povlači je)¹⁵⁰. Odbijanje svjedočenja stoga ne treba tumačiti kao naznaku da je kazneno djelo manje ozbiljno nego kao potvrdu njegove podmuklosti i ozbiljnosti. Nadalje, treba naglasiti da ponašanje počinitelja pred osobama izvan kućanstva, pa tako ni pred sudom, ne bi trebalo imati težinu pri ocjeni opasnosti i rizika od daljnjeg nasilja u obitelji. Počinitelj je zapravo prije svega opasan za svoju ženu i djecu, u kući ili sličnim okolnostima¹⁵¹.

245. Općenito, GREVIO primjećuje da nepostojanje ili vrlo ograničeno prikupljanje podataka o zločinima osim obiteljskog nasilja i silovanja predstavlja izazov u procjeni izriču li sudovi kazne koje su razmjerne i odvraćajuće.

246. GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da, između ostalog, osiguraju – kroz zakonodavne mjere i učinkovitu obuku za članove sudova i tužiteljstava – da kazne i mjere izrečene za nasilje u obitelji i druge oblike nasilja nad ženama budu učinkovite, razmjerno i odvratiti od činjenja djela u skladu s člankom 45. Istanbulske konvencije.

11. Otegotne okolnosti (članak 46.)

247. Članak 46. obvezuje članove da osiguraju da se određeni broj okolnosti (navedenih pod točkama od a do i) može uzeti u obzir kao otegotan pri određivanju kazne za zločine obuhvaćene Konvencijom. Članice su fleksibilne u provedbi ove odredbe s obzirom na to da različiti pravni sustavi u Europi imaju različite pristupe otegotnim okolnostima.

248. Kazneni zakoni Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine usvojili su sličan zakonodavni pristup otegotnim okolnostima. S jedne strane, opća odredba utvrđuje pojedine elemente koje sudac mora uzeti u obzir pri odmjeravanju kazne, a s druge strane, pojedinačni akti utvrđuju sastave kaznenog djela i utvrđuju neke otegotne aspekte djela. GREVIO međutim primjećuje da je samo ograničen broj otegotnih okolnosti iz članka 46. Konvencije integriran u kaznene zakone i primjenjiv na relevantne odredbe. Točnije, "Općim pravilima o odmjeravanju kazne" propisano je da će sud odmjeriti kaznu u zakonom propisanim okvirima za konkretno kazneno djelo, uzimajući u obzir olakotne i otegotne okolnosti, uključujući sljedeće aspekte: stupanj kaznene odgovornosti, motiv počinjenja kaznenog djela, stupanj opasnosti i oštećenja šticećenog subjekta, okolnosti pod kojima je kazneno djelo počinjeno, osobna povijest počinitelja prije počinjenja kaznenog djela, ranije osuđivanosti za ista ili slična kaznena

¹⁵⁰Walker L.E., "The battered woman", New York, NY: Harper and Row, 1979; Fife, R., Schragar, S., "Family Violence: What Health Care Providers Need to Know", Jones and Bartlett, 2012, str. 23 seq.

¹⁵¹Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. (1994), "Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them", *Psychological Bulletin*, 116(3), 476–497. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.476> Petersson J et al., "Risk factors for intimate partner violence: A comparison of antisocial and family-only perpetrators", *Journal of Interpersonal Violence* (2019); (2): str. 219-239.

djela, njegovo osobno stanje i ponašanje nakon kaznenog djela bio počinjen¹⁵². Dok ove opće odredbe mogu djelomično pokrivati točke h) i i) članka 46., one ne pokrivaju druge otegotne okolnosti predviđene člankom 46.¹⁵³ Gledajući pojedinačna djela kojima se utvrđuje otegotna strana osnove djela, jasno je da se ovim odredbama ne popunjavaju dijelovi koji nedostaju. Primjerice, djelo progona u Republici Srpskoj predviđa strože kazne kada je počinjeno protiv supružnika ili partnera ili protiv djeteta, što GREVIO pozdravlja. No, ne uračunavaju se sve druge otegotne okolnosti, uključujući i ako je djelo počinjeno prema osobi koja je pod određenim okolnostima postala ranjiva ili su ga počinile dvije ili više osoba zajedno. Drugi primjer je djelo silovanja za koje svi kazneni zakoni predviđaju otegotne okolnosti kada je počinjeno nad djetetom, počinjeno od strane više osoba ili počinjeno na okrutan način, što GREVIO pozdravlja. Međutim, u tim djelima nisu priznate otegotne okolnosti počinjenja djela prema bračnom ili partnerskom drugu, prema osobi koja je pod određenim okolnostima postala ugrožena, u prisutnosti djece ili uz uporabu oružja. Konačno, u pogledu djela nasilja u obitelji, iako Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine propisuju otegotne oblike djela kada je ono učinjeno upotrebom oružja, kada je žrtva ubijena ili zadobije teške tjelesne ozljede ili kada nasilničko djelo počinjeno nad djetetom (u slučaju Republike Srpske i u prisutnosti djeteta), isključene su sve druge otegotne okolnosti iz članka 46. Konvencije.

249. Što se tiče primjene postojećih otegotnih okolnosti u sudskim odlukama, informacije civilnog društva pokazuju da umjesto otegotnih okolnosti kada je to potrebno, sudovi u većini slučajeva koriste olakotne okolnosti. Podaci civilnog društva pokazuju da se u mnogim slučajevima nasilja u obitelji u Republici Srpskoj kada je nasilje u obitelji počinjeno u prisustvu djece, ova okolnost često ne uzima u obzir prilikom izricanja kazne. To se događa unatoč činjenici da se, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske, žrtvom treba smatrati i dijete koje svjedoči nasilju u obitelji.

250. GREVIO potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu potrebne mjere kako bi se osiguralo da se otegotne okolnosti iz članka 46. Istanbulske konvencije mogu primijeniti prilikom izricanja kazni za djela nasilja nad ženama u svim jurisdikcijama.

251. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da učinkovito obuču suce o nasilju nad ženama, uključujući i iz rodne perspektive, te o važnosti primjene otegotnih okolnosti propisanih zakonom kada postoje faktori koji to opravdavaju.

¹⁵²Vidi članak 52. Kaznenog zakona Republike Srpske, članak 49. Kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i članak 49. Kaznenog zakona Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

¹⁵³Djelo koje uzrokuje tešku fizičku ili psihičku ozljedu žrtvi (h), a počinitelj je prethodno osuđivan za djela slične prirode (i).

12. Zabrana postupka obveznog alternativnog rješavanja sporova, odnosno odmjeravanja kazne (članak 48.)

252. Članak 48. stavak 1. Istanbulske konvencije obvezuje članice da zabrane obvezno alternativno rješavanje sporova, uključujući medijaciju i mirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom. Ova odredba proizlazi iz načela prema kojem je nasilje nad ženama manifestacija neravnopravnih odnosa moći te da žrtve tih procesa nikada ne mogu ući u postupak alternativnog rješavanja sporova ravnopravno s počiniteljem. Članak 48. stavak 2. ima za cilj spriječiti druge neželjene posljedice koje zakonske mjere mogu imati na žrtvu, obvezujući članove da osiguraju da novčana kazna koju počinitelj mora platiti neće neizravno negativno utjecati na financijsku situaciju žrtve.
253. GREVIO napominje da prema obiteljskim zakonima Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine prije podnošenja tužbe za razvod braka bračni partneri moraju proći postupak mirenja ako imaju dijete mlađe od 18 godina.¹⁵⁴ Nadalje, u radnim sporovima u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, uključujući seksualno uznemiravanje, postupci alternativnog rješavanja sporova također su obvezni prije pokretanja novčanog postupka, iako žrtva uvijek može prijaviti slučaj policija. GREVIO podsjeća da u tom pogledu Konvencija obvezuje stranke da zabrane obvezno sudjelovanje u alternativnom rješavanju sporova kako u kaznenom tako i u građanskom pravu.
254. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere za zabranu obveznog alternativnog rješavanja sporova u vezi s postupcima relevantnim za žene žrtve svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, uključujući postupke razvoda i rastave braka i radne sporove koji se tiču spolno uznemiravanje.

VI. Istraga, sudski postupak, procesno pravo i mjere zaštite

255. Puna odgovornost za sve činove nasilja nad ženama podrazumijeva adekvatan odgovor agencija za provođenje zakona i kaznenopravnog sektora. Poglavlje VI. Istanbulske konvencije propisuje niz mjera za osiguranje provođenja kaznenih istraga, kaznenog progona i postupaka za sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.

A. Opće obveze, neposredna reakcija, prevencija i zaštita (članci 49. i 50.)

¹⁵⁴Vidi Poglavlje V, članak 31 „Pravo na skrb i posjećivanje“.

256. Ključno načelo adekvatnog odgovora na nasilje nad ženama je brza i učinkovita istraga i sudski postupak koji se temelji na razumijevanju ovih kaznenih djela iz rodne perspektive, koja uvažava prava žrtve u svim fazama postupka.

1. Izvještavanje, brza reakcija i istrage agencija za provođenje zakona

257. Policijska struktura Bosne i Hercegovine izražena je na tri razine, s 14 ministarstava unutarnjih poslova. Prema Okvirnoj strategiji bilo je predviđeno uvođenje posebnih policijskih inspektora za nasilje u obitelji. GREVIO je priopćen da su ustrojene dvije jedinice za suzbijanje seksualnog nasilja i nasilja u obitelji u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj pri odjelima za suzbijanje poroka koji istražuju, između ostalog, nasilna kaznena djela, seksualno nasilje i nasilje u obitelji. Što se tiče zastupljenosti žena u policijskim snagama, GREVIO je informiran da u oba entiteta žene čine oko 10% policijskih snaga, dok je u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine taj postotak znatno manji (između 5 i 7%).

258. GREVIO primjećuje nedostatak sustavne i obvezne obuke za službenike agencija za provođenje zakona o svim oblicima nasilja nad ženama te u ovom izvješću navodi da taj nedostatak ima ozbiljne posljedice na odgovor na nasilje, na kriminalističke istrage, uključujući manji broj prijava, kašnjenja u pokretanju istrage ili nepokretanje istrage¹⁵⁵. Prema istraživanju koje je OESC proveo 2019. godine o nasilju nad ženama, kao i zaključnim opažanjima CEDAW-a o Bosni i Hercegovini¹⁵⁶, niska prijava nasilja nad ženama je na visokoj razini, čak 84%, zbog društvene stigme i nepovjerenja u javne institucije¹⁵⁷. Izvješća i civilno društvo naglašavaju da su žrtve izložene visokom stupnju viktimizacije kada prijave takva kaznena djela zbog dugog čekanja u policijskoj postaji, osuđujućih stavova prema žrtvama, zahtjeva da dođu drugi dan ili zato što policijski službenici staju na stranu počinitelja ili tretirati pritužbu žrtve kao obiteljski spor koji bi partneri trebali međusobno riješiti. Mnoga istraživanja pokazuju da policijski službenici često ne reagiraju i ne evidentiraju takve slučajeve zbog nerazumijevanja nasilja nad ženama iz rodne perspektive¹⁵⁸. Podaci civilnog društva pokazuju da je policija sklona reagirati tek kada žrtvi pomognu udruge za ženska prava ili Centar za socijalni rad¹⁵⁹. GREVIO je također iz udruga za prava žena izvijestio da ima ozbiljnih kašnjenja ili neaktivnosti u slučajevima pozivanja žrtava od kuće, što policija pravda nedostatkom tehničkih i ljudskih kapaciteta.

¹⁵⁵Vidi Poglavlje III, članak 15.

¹⁵⁶Vidi Komisija za eliminaciju diskriminacije žena, Zaključne napomene o šestom periodičnom izvješću BiH*, CEDAW/C/BiH/CO/6, 12. studenog 2019. godine, str. 7.

¹⁵⁷Vidi istraživanje OESC-a o nasilju nad ženama, dobrobiti i sigurnosti žena, OESC, p. v.

¹⁵⁸Ibid. str.58 i 60.

¹⁵⁹Vidi Odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićene preživjele, Alternativno izvješće NVO-a u Bosni i Hercegovini prema GREVIO grupi, str. 26.

259. GREVIO smatra da ova endemska banalizacija nasilja nad ženama od strane pripadnika agencija za provođenje zakona zahtijeva dvostruko djelovanje kako bi se promijenila paradigmatična percepcija ovih vlasti o nasilju nad ženama i istinsko razumijevanje ovog fenomena iz rodne perspektive.

2. Učinkovita istraga i kazneni progon

260. GREVIO napominje da osim posebnih odjela za nasilje i seksualne delikte, ne postoji posebno tužiteljstvo/specijalizirano za rodno uvjetovano nasilje i nasilje u obitelji. GREVIO dalje napominje da se svi zločini zasnovani na spolu, s izuzetkom seksualnog uznemiravanja, moraju procesuirati po službenoj dužnosti u skladu sa zakonima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

261. Podaci koje su dostavile vlasti o broju prijava, otvorenih istraga, podignutih optužnica, te donesenih presuda u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj se primarno fokusiraju na slučajeve nasilja u porodici. Podaci za Brčko distrikt nisu dostavljeni. Podaci dostavljeni za Federaciju Bosne i Hercegovine ukazuju na to da u najboljem slučaju jedna trećina prijava nasilja u porodici bude procesuirana, a malo iznad 50% tih optužnica završi osuđujućim presudama. Podaci za krivično djelo silovanje ukazuju na teže stanje, sa ekstremno niskim brojem prijavljenih i još manje slučajeva koji se okončaju osuđujućom presudom. Nisu dostavljeni podaci za druge vidove nasilja nad ženama. Što se tiče Republike Srpske, odvojeni podaci su dostavljeni za slučajeve nasilja u porodici koji su kvalifikovani kao prekršaj i oni koji su kvalifikovani kao krivično djelo po Krivičnom zakonu Republike Srpske. U oba slučaja, manje od 50% slučajeva prijavljenih policiji bude procesuirano i generalno manje od 50% dovedu do osuđujućih presuda. Drugi podaci za ostale vidove nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom nisu dostavljeni, izuzev za krivično djelo silovanje. Za silovanje, nije moguće utvrditi tačne podatke i stoga ocijeniti da li i u kojem omjeru slučajevi prođu kroz krivični postupak.

262. Entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji i zakoni o kaznenom postupku detaljno propisuju radnje koje je potrebno poduzeti za pokretanje istrage u vezi s nasiljem nad ženama. Tužitelji u Bosni i Hercegovini moraju pokrenuti postupak po službenoj dužnosti kada postoji sumnja da je počinjeno kazneno djelo. Članak 16. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine propisuje: „Polijska uprava je dužna izaći na lice mjesta za svaki prijavljeni slučaj nasilja u obitelji odmah po primitku prijave, a članak 40. propisuje da policija mora voditi evidenciju o prijavljenim slučajevima nasilja u obitelji. Policija može privesti i zadržati osumnjičenika kada su ispunjeni uvjeti za zadržavanje sukladno članku 153. Zakona o kaznenom postupku. Sukladno članku 18. navedenog zakona, policijska uprava dužna je za svaku prijavu nasilja u obitelji podnijeti nadležnom sudu zahtjev za izricanje zaštitne mjere u roku od 12 sati od saznanja za radnju nasilja. Člankom 12. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske propisano je da je nadležni policijski službenik dužan po prijavi da je počinjeno nasilje u obitelji odmah obavijestiti Centar za socijalni rad koji će odmah pružiti socijalnu zaštitu i psihosocijalna pomoć žrtvi.. Ovom odredbom predviđen je i besplatan liječnički pregled radi utvrđivanja postojanja povrede tjelesnog ili psihičkog integriteta. O počinjenom nasilju u obitelji nadležni policijski službenik odmah obavještava nadležnog državnog odvjetnika i uz

izvješće dostavlja prikupljene dokaze i procjenu opasnosti. Slične odredbe propisuje i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, s tim što ne sadrži dio koji se odnosi na procjenu rizika.

263. GREVIO je upoznat s postojanjem propisa koji reguliraju neke aspekte rada policije u slučajevima nasilja u obitelji. U Federaciji Bosne i Hercegovine postoji Pravilnik o provođenju zaštitnih mjera za počinitelje nasilja u obitelji u nadležnosti policije, koji propisuje detalje na koji način policija ispituje žrtve, te koji su daljnji koraci u postupku, gdje prvi korak je zatražiti od tužitelja da izda nalog za zaštitu. Točnije, nakon zaprimljene prijave o nasilju u obitelji, policijski službenik ispituje žrtvu nasilja u obitelji, bez nazočnosti počinitelja, dok sukladno članku 37. postoji mogućnost formiranja stručnog tima koji će pružiti sve potrebne usluge žrtva obiteljskog nasilja. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske poziva se na Pravilnik o sadržaju evidencija i prijave o nasilju u obitelji i Pravilnik o postupku i načinu provođenja procjene rizika. Iako GREVIO pozdravlja izdavanje ovakvih uputa, napominje da one ne daju dovoljno smjernica o sveobuhvatnom prikupljanju dokaza i dokumentacije o predmetu kako bi se olakšao njegov prolaz kroz kazneni postupak, te spriječilo eventualno nesvjedočenje. GREVIO dalje napominje da u entitetima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine nisu doneseni protokoli ili smjernice koje bi davale upute o postupanju u slučajevima drugih oblika nasilja nad ženama, kao što su silovanje, progon i genitalno sakaćenje žena. GREVIO ističe važnost ovih smjernica kako bi se policijsko postupanje u slučajevima nasilja nad ženama standardiziralo te kako njihovo daljnje procesuiranje u kaznenom postupku ne ovisi samo o individualnoj procjeni policijskog službenika. Takvi su protokoli ključni za osiguravanje brze i odgovarajuće policijske reakcije, izbjegavanje sekundarne viktimizacije i sveobuhvatno prikupljanje dokaza.
264. Što se tiče prikupljanja dokaza, GREVIO primjećuje da se agencije za provođenje zakona pod vodstvom tužitelja prvenstveno oslanjaju na izjave žrtve i počinitelja, a u nekim slučajevima i na izjave svjedoka, propuštajući narediti izuzimanje drugih vitalnih dokaza. GREVIO napominje da pretjerano oslanjanje na iskaz žrtve i neprikupljanje dodatnih dokaza dovodi do malog broja uspješnih slučajeva u kaznenim postupcima, odnosno osuđujućih presuda. GREVIO podsjeća da je odbijanje žrtve da da izjavu ili svjedoči česta pojava u slučajevima obiteljskog nasilja koje karakterizira dinamika moći i kontrole. Iz tog razloga GREVIO naglašava vitalnu važnost proaktivnog i rigoroznog prikupljanja svih relevantnih dokaza uz iskaz žrtve. Ovo je osobito važno kako bi se osigurala učinkovita istraga kaznenih djela nasilja nad ženama po službenoj dužnosti, kako je propisano člankom 55. Konvencije. Prikupljanje dokaza od strane agencija za provođenje zakona trebalo bi uključivati dokumentiranje ozljeda (uz pristanak žrtve), fotografiranje mjesta događaja, uzimanje uzoraka DNK, uzimanje izjava od susjeda i drugih potencijalnih svjedoka te prepoznavanje digitalnog zlostavljanja kao što su prijetnje ili dijeljenje fotografija bez pristanka, progon kroz špijunsku opremu ili druga tehnička sredstva.
265. Osim toga, GREVIO je obaviješten da je nasilje u obitelji prije izmjena Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u Republici Srpskoj iz 2020. godine često kvalificirano kao prekršaj, a ne kao kazneno djelo. Točnije, GREVIO napominje da je u Republici Srpskoj istraga/tužiteljstvo u dva do tri puta više slučajeva kvalificiralo nasilje u obitelji kao prekršaj

nego kao kazneno djelo. S tim u vezi, istraživanja koja su pratila slučajeve intimnog partnerskog nasilja pokazuju da je, primjerice, 27 do 36% od 76 prekršajnih slučajeva obiteljskog nasilja trebalo okvalificirati kao kazneno djelo zbog težine djela i prisutnosti tjelesnih ozljeda¹⁶⁰.

266. Što se tiče suđenja za seksualno nasilje u ratu, prema Daytonskom mirovnom sporazumu, nadležnost za ove slučajeve je podijeljena između Suda BiH, entitetskih sudova i sudova u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Istraživanja pokazuju da je pravosudni sektor u Bosni i Hercegovini napravio značajan napredak u procesuiranju slučajeva seksualnog nasilja tijekom rata. U razdoblju od 2004. do 2016. godine Sud Bosne i Hercegovine i sudovi Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine osudili su 71, 27, 14 i 11 optuženika, a oslobodili su 18, 1, 12 i 2 optuženika. Izvješća pokazuju da je Bosna i Hercegovina uložila napor da ovim predmetima odredi prioritet i da su sudski i tužiteljski postupci u ovim predmetima uvelike poboljšani¹⁶¹.

3. Stupanj inkriminiranih presuda

267. Općenito, GREVIO izražava zabrinutost što se čini da se nasilje u obitelji i drugi oblici nasilja nad ženama suci u Bosni i Hercegovini smatraju djelima niske društvene opasnosti. GREVIO smatra da se to prvenstveno može zahvaliti nedostatku dovoljnog obrazovanja sudaca u području nasilja u obitelji i drugih oblika nasilja nad ženama te posljedičnim predrasudama prema ženama koje ga prijavljuju¹⁶². To dovodi do zabrinjavajuće sudske i kaznene prakse koja u konačnici u mnogim slučajevima dovodi do nekažnjivosti počinitelja.

268. Česta uporaba uvjetnih i blagih kazni, kao što je opisano u Poglavlju V., članak 45. „O sankcijama“, od kojih se mnoge ne poništavaju nakon što počinitelj ponovi kazneno djelo ili počini novo kazneno djelo, čini se da dovodi do vrlo visoke stope recidiva u slučajevima obiteljskog nasilja provodi pred sudovima. GREVIO primjećuje da 63 posto svih slučajeva koji se vode pred sudom uključuju povratnike¹⁶³. Podaci vlasti pokazuju da je u 80 posto slučajeva nasilja od strane intimnog partnera u Federaciji Bosne i Hercegovine izrečena uvjetna osuda, dok su zatvorske kazne izrečene u 10 posto, a novčane kazne u oko 7 posto slučajeva. Čini se da su u Republici Srpskoj uvjetne i novčane kazne dominantne u slučajevima nasilja u intimnim odnosima koji su kvalificirani kao prekršaj i/ili kazneno

¹⁶⁰Vidjeti Analitičko izvješće: „Analiza praćenja kaznenih prekršajnih predmeta iz domene rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“, 2017. godine, str. 94. dostupno na: http://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/ANALYTICAL-REPORT-2017-UW_CLAW-final.pdf, str. 34.

¹⁶¹Vidi OESC, Prema pravdi – preživjele seksualnog nasilja iz rata u Bosni i Hercegovini: napredak pred sudovima u Bosni i Hercegovini (2014.-2016.) (dalje u tekstu „Prema pravdi“), lipanj 2017. godine, str. 6-8. Dostupno na: <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/324131?download=true>, p. 9-10.

¹⁶²Što se tiče predrasuda. Izvještaj o rodnoj pristranosti i zakonu: Pravni okviri i prakse iz Bosne i Hercegovine i šire, Atlantska inicijativa, 201 prikazuje različite primjere uključujući slučajeve silovanja, vidi str. 82.

¹⁶³Vidi Analiza sudske prakse u slučajevima nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2018. godine.

djelo¹⁶⁴, dok je zatvorska kazna izrečena u oko 18 posto slučajeva. Studije su također pokazale da kada se obiteljsko nasilje sudi zajedno s drugim kaznenim djelom, ono se ne sankcionira, a otegotne okolnosti se rijetko primjenjuju¹⁶⁵. Upravo suprotno, a kako priznaju i državna tijela, prevladava korištenje olakotnih okolnosti. Također je važno napomenuti da u Federaciji Bosne i Hercegovine ima mnogo slučajeva u kojima se nasilje u obitelji opisuje kao zajedničko nasilje, bez analize primarnog nasilnika.¹⁶⁶

269. GREVIO je također zabrinut zbog korištenja zaštitnih mjera kao što je zabrana progona i uznemiravanja kao alternative kaznenim sankcijama. U vezi s tim, GREVIO naglašava da, kada nema kaznene sankcije za počinjeno djelo, ono nije u skladu s načelima i duhom Konvencije, čiji je cilj postići odgovor kaznenog pravosuđa u svim slučajevima nasilja nad ženama.

270. Praćenje slučajeva rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u obitelji, seksualno uznemiravanje i progon od strane organizacija za prava žena u Republici Srpskoj, također ukazuje na čestu primjenu sporazuma o priznanju krivnje. Sukladno članku 246. stavak 3. Zakona o kaznenom postupku Republike Srpske i članku 246. Zakona o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, ovi sporazumi o priznanju krivnje zaključuju se između tužitelja i počinitelja do okončanja glavnog pretresa i mora ih prihvatiti sud. Završavaju osuđujućom presudom bez izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka. 70% od 124 slučaja rodno uvjetovanog nasilja u Republici Srpskoj okončano je sporazumom o priznanju krivnje, što je dovelo do izricanja kazni ispod zakonskog minimuma; taj postotak u Federaciji Bosne i Hercegovine je 29%¹⁶⁷. GREVIO je zabrinut što žrtve nemaju pravo glasa prilikom sklapanja sporazuma i što ne mogu svjedočiti tijekom kaznenog postupka, čime se ograničava njihovo pravo da budu saslušane. Nadalje, GREVIO primjećuje da ova praksa ima utjecaja na kaznenu politiku i dovodi do blagih sankcija za počinitelje koje nisu ni razmjerne ni odvraćajuće, čime se krši članak 45. Konvencije.

271. Što se tiče slučajeva uhođenja i spolnog uznemiravanja, od stupanja na snagu novih odredbi Kaznenog zakona Republike Srpske 2017. godine, donesene su tri presude za uhođenje i dvije za spolno uznemiravanje. Iako je još rano za jasnu retrospektivu sudske prakse u primjeni ovih odredbi, civilno društvo koje je pratilo dva slučaja seksualnog uznemiravanja ističe da je korištenje sporazuma o priznanju krivnje dovelo do izricanja kazni ispod zakonskog minimuma.

¹⁶⁴Izvješće o analizi praćenja kaznenih i kaznenih postupaka za rodno uvjetovano nasilje u Bosni i Hercegovini za 2020. godinu utvrđuje da je postotak do 65 svih slučajeva nasilja od strane intimnog partnera u Republici Srpskoj, u 2018. godini.

¹⁶⁵Vidi OSCE (2011. godine) Kaznena odgovornost i kažnjavanje počinitelja nasilja u obitelji, analiza i preporuke za kaznene sankcije u slučajevima nasilja u obitelji u Bosni i Hercegovini, str. 42.

¹⁶⁶*Ibid.*, str. 87.

¹⁶⁷Vidi Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sustavu Bosne i Hercegovine, Analiza praćenja kaznenih prekršajnih predmeta iz domene rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovine, 2017. godina, str. 94., A. Pertrić i Dž. Radončić, str. 102.

272. Što se tiče slučajeva silovanja i seksualnog nasilja, podaci koje su dostavile vlasti pokazuju da su sudovi u nekoliko slučajeva koji su otvoreni i procesuirani u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine manje skloni izricanju uvjetnih kazni. Unatoč tome, čini se da nisu uzeli u obzir sve otegotne okolnosti i umjesto toga su primijenili olakotne okolnosti¹⁶⁸. GREVIO zabrinjava što je, primjerice, u jednom predmetu nadležni sud kao olakotnu okolnost cijenio obiteljski odnos optuženika sa žrtvom, dok je u članku 46. Konvencije ta okolnost upravo navedena kao otegotna zbog dodatne emocionalne štete uzrokovane blizak odnos.

273. Što se tiče slučajeva seksualnog nasilja u ratu, kazne su bile vrlo niske i ispod zakonskog minimuma, gdje je 57% prvostupajskih presuda na entitetskoj razini izrečeno između 2012. i 2017. godine s kaznama ispod zakonskog minimuma i prosječnom zatvorskom kaznom od pet godina¹⁶⁹. Isto tako, posebno je problematično neopravdano korištenje olakotnih okolnosti, izostanak primjene otegotnih okolnosti te nepominjanje seksualnog nasilja u kojem je počinjeno više radnji. GREVIO je također obaviješten da je praksa sporazuma o priznanju krivnje u ovom području dovela do sankcija koje nisu ni proporcionalne ni odvraćajuće. Primjerice, bilo je slučajeva silovanja maloljetnica tijekom rata u kojima je počinitelj bio osuđen na godinu dana zatvora, što je kasnije preinačeno u novčanu¹⁷⁰. Skupini GREVIO skrenuta je pažnja na razlike u pristupu sudova na državnoj i entitetskoj razini, gdje potonji izriču niže kazne i time stvaraju osjećaj proizvoljnosti i nepovjerenja u pravosudni sustav.

274. Kako bi se smanjila sekundarna viktimizacija i posljedično mali broj prijava nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da osiguraju početnu i internu obuku, smjernice i protokole za sve policijske službenike o svim oblicima nasilja nad ženama , uključujući:

a) Kako primiti te zahtjeve, uključujući i kada se radi o posebno ranjivim ženama, kao što su žene s invaliditetom;

b) Kako odgovoriti na pozive žrtve;

c) Koncept moći i kontrole te potreba adekvatnog evidentiranja obrazaca zlostavljanja u kontekstu obiteljskog nasilja;

¹⁶⁸Vidi Analiza praćenja kaznenih prekršajnih predmeta iz domene rodno uvjetovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, 2017. godine, str. 94. Dostupno na: http://www.sigurnamreza.ba/upload/documents/ANALYTICAL-REPORT-2017-UW_CLAW-final.pdf, str. 11.

¹⁶⁹Vidi Kažnjavanje seksualnog nasilja temeljenog na ratu, Smjernice za borbu protiv nedosljednosti u kažnjavanju, Trial International, str. 7.

¹⁷⁰Vidi Mapping of Policies and Legislation on Violence Against Women and the Istanbul Convention in Bosnia and Herzegovina /Mapiranje politika i zakona o nasilju nad ženama i Istanbulskoj konvenciji u Bosni i Hercegovini/, Kyle Delbyck, UN *Women*, str. 15.

d) Kako intervjuirati žrtve na način usmjeren na žrtvu, i

e) I druge vrste dokaza koje treba sustavno prikupljati, osim iskaza žrtve.

275. GREVIO nadalje poziva nadležna tijela da uspostave posebne jedinice s adekvatnim osobljem koje će primati, istraživati i procesuirati slučajeve nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

276. GREVIO snažno potiče vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu sve potrebne mjere kako bi osigurale održivo procesuiranje seksualnog zlostavljanja iz razdoblja sukoba, te da osiguraju, putem obuke ili smjernica, da kazne izrečene u slučajevima seksualnog nasilja u ratu budu proporcionalne i odvraćajući.

277. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da provedu inicijalnu i internu edukaciju tužitelja i sudaca o svim oblicima nasilja nad ženama iz rodne perspektive u cilju borbe protiv pretjerane upotrebe sporazuma o priznanju krivnje, uvjetnih osuda i kazni koje nisu razmjerne i ne odvratiti zločin.

B. Procjena rizika i upravljanje rizikom (članak 51.)

278. Briga za sigurnost žrtve mora biti u središtu svake intervencije za sve oblike nasilja obuhvaćene Istanbulskom konvencijom. Članak 51. stoga utvrđuje obvezu da se osigura da sva nadležna tijela, a ne samo tijela kaznenog progona, provedu procjenu rizika za sigurnost žrtve za svaki pojedinačni slučaj, prema standardiziranim postupcima i u međusobnoj suradnji.

279. GREVIO pozdravlja izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske iz svibnja 2020. godine, kojima se, između ostalog, uvodi obvezna procjena rizika od strane policijskih službenika nakon prijave nasilja u obitelji, kao i usvajanje Zakon o postupku i načinu provođenja procjene rizika. Postupak procjene rizika predviđen je za slučajeve nasilja u obitelji, ali ne i za druge vrste nasilja nad ženama. Naime, prema članku 12.a Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske nakon izmjena i dopuna te prema članku 4. Pravilnika, procjenu rizika za svaku prijavu nasilja u obitelji provodi policijski službenik uz mišljenje Centra za socijalni rad. Republika Srpska je Pravilnikom izradila svoju proceduru procjene rizika, koja sadrži određeni broj indikacija opasnosti, među kojima su: da li je ranije bilo počinjenih radnji nasilja; prisutnost mentalnih bolesti; prethodna uporaba zaštitnih mjera; prisutnost ovisnosti; jesu li upućene prijetnje smrću ili samoubojstvom; posjeduje li počinitelj oružje; postoji li sukob oko skrbištva nad djetetom ili oko načina održavanja osobnog kontakta između djeteta i roditelja koji je počinitelj; procjena rizika žrtve. GREVIO pozdravlja uključivanje gore navedenih čimbenika rizika, koji su doista važni elementi koje treba uzeti u obzir pri procjeni rizika za žrtvu. GREVIO, međutim, naglašava da drugi pokazatelji koji se smatraju važnim upozorenjima na najveću opasnost u međunarodno priznatim alatima za procjenu rizika uključuju informacije o tome je li žrtva u međuvremenu podnijela zahtjev za razvod braka ili je na drugi način ostavila počinitelja, budući da su to čimbenici koji obično dovode do eskalacije nasilja (ili predstavljaju uvod u obiteljsko nasilje) nad žrtvom i njezinom djecom; prijetnja

oduzimanjem zajedničkog djeteta/djece. Nadalje, zakon i protokol/smjernice trebaju jasno naglasiti da se procjena rizika mora sustavno provoditi i za djecu žrtve¹⁷¹. Kao što je GREVIO naglasio u intervenciji treće strane pred ESLJP u predmetu *Kurt protiv Austrije*, počinitelji su također često nasilni prema djeci s kojom žive. Djeca mogu biti izložena izravnom i/ili neizravnom nasilju, čak i nakon završetka nasilne veze. S vrlo malo mogućnosti da pokore bivšeg partnera nakon razvoda, mnogi počinitelji obiteljskog nasilja žive od zlostavljanja djece, što u nekim tragičnim slučajevima dovodi i do ubojstva. Ne može se dovoljno naglasiti važnost provođenja procjene rizika za sve žrtve, uključujući i djecu.

280. Kao što je GREVIO istaknuo u intervenciji treće strane pred ESLJP u predmetu *Kurt protiv Austrije*, počinitelji su također često nasilni prema djeci s kojom žive. Djeca mogu biti izložena izravnom i/ili neizravnom nasilju, čak i nakon završetka nasilne veze. S vrlo malo mogućnosti da pokore bivšeg partnera nakon razvoda, mnogi počinitelji nasilja u obitelji zarađuju za život zlostavljanjem djece, što u nekim tragičnim slučajevima dovodi i do ubojstva. Ne može se dovoljno naglasiti važnost provođenja procjene rizika za sve žrtve, uključujući i djecu.
281. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine ne spominje obavezu procjene rizika u slučajevima nasilja u obitelji ili drugih slučajeva rodno uvjetovanog nasilja. Prema navodima nadležnih, nakon prijave slučaja nasilja u obitelji, predstavnici centra za socijalni rad, zajedno s predstavnicima policije, obilaze "obitelj", razgovaraju s članovima obitelji i utvrđuju je li život ili sigurnost nekog člana obitelji ugrožen, uključujući djecu ili druge ranjive osobe (...). Nadalje, člankom 15. Pravilnika o načinu provođenja zaštitnih mjera prema počiniteljima nasilja u obitelji propisano je da se procjena ugroženosti i plan provođenja zaštitnih mjera izrađuju nakon što nadležni sud izrekne zaštitnu mjeru. Procjena ugroženosti se, dakle, provodi u svrhu provođenja mjere zaštite i stoga se ne provodi brzo, odmah po primitku pritužbe. Nadalje, nije jasno je li procjena koju provode policija i centri za socijalni rad nakon obilaska "obitelji" standardizirana, sadrži li unaprijed pripremljena pitanja i/ili indikatore koji se smatraju upozorenjem na najveću opasnost. Konačno, nije jasno u kojoj je mjeri procjena ranjivosti integrirana u međuinstitucionalnu suradnju. Drugim riječima, ne čini se da se procjena ugroženosti ili procjena koju provodi policija na licu mjesta temelji na informacijama drugih relevantnih aktera i provodi se kontinuirano, te nije jasno sudjeluju li relevantni akteri u izradi individualne planove zaštite.
282. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ne sadrži odredbe o procjeni rizika. Kao što je slučaj u Federaciji Bosne i Hercegovine, čini se da se sukladno Pravilniku o načinu primjene izvanrednih mjera i mjera zaštite Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, provode procjene rizika u svrhu provođenja mjera zaštite koje izrekne nadležni sud.
283. GREVIO pozdravlja istraživanje slučajeva femicida i odgovor nadležnih institucija na prijedlog Vijeću ministara Bosne i Hercegovine da se uspostavi nadzor nad problematikom

¹⁷¹Vidi intervenciju treće strane skupine stručnjaka GREVIO prema članku 36. Stavak 2. EKLJP, Žalba br. 62903/15 Kurt v. Austria, GREVIO/Inf(2020)3, str. 3.

femicida. Rezultat prijedloga je osnivanje Odbora za Istanbulsku konvenciju i femicid koji, između ostalog, analizira podatke o femicidu i daje preporuke za daljnje aktivnosti usmjerene na prevenciju rodno uvjetovanih ubojstava¹⁷². Iako GREVIO pozdravlja poduzete korake, također napominje da još uvijek nije uspostavljen operativni mehanizam za praćenje obiteljskih ubojstava koji analizira sve slučajeve rodno uvjetovanih ubojstava žena kako bi se identificirali mogući sustavni nedostaci u institucionalnom odgovoru na nasilje (u oni slučajevi u kojima su žene prijavile nasilje prije nego što su ubijene) i više agencija koje su stupile u kontakt sa strankama. GREVIO naglašava važnost uvođenja takvog nadzora i radi evaluacije učinkovitosti prakse procjene rizika.

284. GREVIO poziva vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi se osiguralo da se procjena rizika i upravljanje rizikom sustavno provode u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama obuhvaćenim Istanbulskom konvencijom koristeći standardizirane alate za procjenu rizika utemeljene na dokazima koji, između ostalog, uzeti u obzir je li žrtva nedavno podnijela zahtjev za razvod ili je na drugi način napustila počinitelja. GREVIO nadalje potiče vlasti da osiguraju da procjene rizika:

a. provoditi sustavno za djecu žrtve i uzeti u obzir sve prijetnje upućene izravno njima ili povezane s njihovim uklanjanjem od žrtve;

b. ponoviti u svim relevantnim fazama postupka;

c. uključuju sve relevantne aktere uz agencije za provođenje zakona i predstavljaju središnji element koordiniranog međuagencijskog odgovora, i

d. dovesti do razvoja sigurnosnog plana za žrtve.

285. GREVIO potiče vlasti da uvedu sustav kao što je Mehanizam za praćenje ubojstava u obitelji kako bi se analizirali svi slučajevi rodno uvjetovanih ubojstava žena kako bi se spriječila u budućnosti, uz očuvanje sigurnosti žena, te za odgovornost i počinitelja. i više agencija koje dolaze u kontakt sa strankama.

C. Hitne mjere zaštite i mjere zabrane pristupa, odnosno zaštite (članci 52. i 53.)

286. Prema članku 52. Istanbulske konvencije, u situacijama neposredne opasnosti poduzimaju se mjere kako bi se osiguralo da nadležna tijela imaju mandat izdati nalog počinitelju obiteljskog nasilja da napusti mjesto prebivališta žrtve ili ranjive osobe radi dovoljno dugo i zabraniti počinitelju ulazak u stan, odnosno kontakt sa žrtvom ili ugroženom osobom. Članak 53. Konvencije propisuje da će žrtve svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom biti dostupne odgovarajuće mjere sputavanja ili zaštite, neovisno o drugim sudskim postupcima. Nalozi za zaštitu bi stoga trebali biti dostupni žrtvama u građanskom pravu bez obzira na to hoće li odlučiti pokrenuti neki drugi pravni postupak kao što je kazneni postupak, brakorazvodni postupak itd.

¹⁷²Vidi Poglavlje I., članak 10.

287. GREVIO napominje da se pravni okvir hitnih mjera i zaštitnih mjera značajno razlikuje u dva entiteta i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. U Federaciji Bosne i Hercegovine pravni okvir ne pravi razliku između hitnih mjera zaštite i drugih mjera zaštite.

288. Članci 13. i 14. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske uređuju hitne mjere i mjere zaštite. Mogu se izreći počinitelju nasilja u obitelji na prijedlog policijskog službenika, centra za socijalni rad ili samoj žrtvi u slučaju neposredne opasnosti za tjelesni i psihički integritet žrtve radi sprječavanja nasilja i jamčenja sigurnosti žrtve. Odjel za prekršaje nadležnog općinskog suda može izreći hitne mjere najkasnije u roku od 24 sata od primitka zahtjeva za prijedlog u prekršajnom postupku. Hitne mjere su udaljenje počinitelja nasilja u obitelji iz stana, kuće ili druge stambene jedinice; te izricanje mjere zabrane pristupa i kontakta sa žrtvom nasilja u obitelji - čije trajanje nije dulje od 30 dana. Članak 14. dalje pojašnjava da se sudska odluka dostavlja Ministarstvu unutarnjih poslova, koje zatim nadzire njezinu provedbu. Pravilnikom o načinu provođenja hitnih i zaštitnih mjera, koji je u nadležnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Srpske, vrlo je detaljno propisan način pripreme i planiranja hitnih i zaštitnih mjera, kao i vođenje evidencije, koja GREVIO pozdravlja¹⁷³. U vezi s vođenjem evidencija, navodi se da se izdani nalozi za hitne mjere i mjere zaštite evidentiraju u "upisniku javne sigurnosti" te da nadležna policijska postaja mora evidentirati sve dokumente koji su izrađeni za potrebe planiranja i provedbe hitnih mjera i mjera zaštite. GREVIO nadalje pozdravlja činjenicu da je prema članku 190. stavku 5. Kaznenog zakona za kršenje hitnih mjera i mjera zaštite propisana novčana kazna ili kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine¹⁷⁴. Nadalje, Pravilnik sadrži i detaljne odredbe o nadzoru i provedbi hitnih mjera i mjera zaštite. Kada utvrde kršenje hitnih mjera/mjera zaštite, policija poduzima mjere udaljavanja počinitelja iz zabranjenog područja i podnosi prijave tužitelju¹⁷⁵. GREVIO također pozdravlja što je Pravilnikom propisano da kada počinitelj koristi tehničke uređaje i druga sredstva za zlostavljanje ili praćenje žrtve, policija mora privremeno oduzeti te uređaje ili sredstva. GREVIO napominje da je pravni okvir za izvanredne mjere u Republici Srpskoj strog i dovoljno detaljan. Neovisno o navedenom, kako bi se osiguralo brzo postupanje, potrebno je precizirati rok u kojem će policijski službenici ili drugi subjekti zahtijevati hitne mjere zaštite u slučajevima neposredne opasnosti za žrtvu. Nadalje, hitne zaštitne mjere trebale bi odmah stupiti na snagu čak i ako je potrebna njihova potvrda od strane nadležnog suda.

¹⁷³Pravilnikom je propisano da "postupajući policajac" mora bez odgode: provjeriti je li žrtva na sigurnom i pridržava li se počinitelj hitnih ili zaštitnih mjera; obučiti žrtvu tehnikama samoobrane i najboljoj komunikaciji za razmjenu informacija; izraditi akcijski plan za odgovor na prijetnje počinitelja i ulogu obitelji i prijatelja u tom pogledu (članak 6.); izraditi procjenu rizika i plan provedbe (članak 7.); pregledati spis o provedbi mjera hitne zaštite najmanje jednom mjesečno, a po potrebi i češće; kontaktira sa žrtvom najmanje jednom tjedno, po potrebi i češće (članak 10.); te izraditi nacrt izvješća o provedbi zaštitne mjere.

¹⁷⁴Prema članku 15. stavak 2. i članku 17. stavak 1. do 3. za hitne mjere zaštite, članak 22. stavak 1. za mjere sputavanja, članak 24. stavak 3. za zaštitne mjere zabrane uznemiravanja ili uhođenja, kada je policija obaviještena da se počinitelj nalazi u zoni koji je planiran za provođenje zaštitnih mjera, u blizini žrtve ili planira prekršiti mjeru, upozorava počinitelja na posljedice takve povrede.

¹⁷⁵Vidi članak 15. stavak 4. i članak 17. stavak 2. za hitne mjere zaštite i članak 22. stavak 2. za mjere sputavanja i članak 24. stavak 5. za zabranu uznemiravanja i proganjanja.

Konačno, nije jasno proširuju li se hitne mjere zaštite u odnosu na djecu kojoj je potrebna zaštita. Što se tiče provedbe hitnih mjera zaštite u praksi u Republici Srpskoj, statistički podaci i informacije civilnog društva pokazuju vrlo nisku stopu korištenja hitnih mjera zaštite, čak iu slučajevima ozbiljnog i dugotrajnog nasilja. Primjerice, za oko 29 od 1102 slučaja nasilja u obitelji policiji su podneseni zahtjevi za hitne mjere, a oko 17 su izdali sudovi u 2017. godini. Čini se da vlasti radije izriču mjeru premještanja žrtve u sigurnu kuću¹⁷⁶. U vezi s tim, GREVIO napominje da bi prema članku 52. Konvencije hitne mjere zaštite trebale osigurati sigurnost žrtve i djece bez prisiljavanja da traže sigurnost u sigurnoj kući ili negdje drugdje u žurbi. Teret napuštanja doma prebacuje se na počinitelja, kojem treba narediti da odmah napusti dom u kojem se nalazi žrtva, zabraniti mu povratak "dovoljno dugo" i zabraniti mu kontakt sa žrtvom i djecom. Civilno društvo postavilo je i pitanje provedbe hitnih mjera zaštite jer je neuobičajeno da policija ima kapacitet nadzora i provjere sigurnosti žrtve kako je propisano Pravilnikom. Na kraju, čini se da postoji nesrazmjer između zakonskih sankcija za kršenje hitnih mjera zaštite i onih koje se stvarno izriču, a to su najčešće uvjetne osude.

289. Što se tiče zaštitnih mjera u Republici Srpskoj, člankom 23. Zakona o sprječavanju nasilja u obitelji propisano je da policijski službenik, centari za socijalni rad i žrtva mogu osobno zatražiti od nadležnog suda izricanje sljedećih zaštitnih mjera: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora; zabrana približavanja žrtvi nasilja u obitelji ili obiteljskoj zajednici; zabrana uznemiravanja ili uhodjenja žrtve nasilja u obitelji ili obiteljskog nasilja; obvezni psihosocijalni tretman počinitelja i obvezni tretman ovisnosti. Prve tri vrste zaštitnih mjera izriču se na rok od najmanje 30 dana do šest mjeseci/godina, a sud je dužan izreći zaštitne mjere u roku od 30 dana od dana podnošenja prijedloga za izricanje zaštitne mjere. Unatoč tome, nije jasno mogu li žrtve tražiti zaštitne mjere u parničnom postupku, neovisno o kaznenom ili drugom postupku. Članak 53. Konvencije propisuje da zaštitne mjere trebaju biti dostupne žrtvama u parničnom postupku, neovisno o tome hoće li se odlučiti za pokretanje kaznenog postupka ili uz druge sudske postupke. Mnoge žrtve zapravo nisu pripremljene za kazneni postupak. Nadalje, članak 53. Konvencije propisuje da se, kada je potrebno, izdaju na *ex parte* osnovi s trenutnim učinkom. GREVIO izražava zabrinutost da bi rok od 30 dana u kojem sud može izdati zaštitne mjere mogao dovesti do praznina u zaštiti žrtve, na primjer, kada je hitna zaštitna mjera izdana na razdoblje od 30 dana i u međuvremenu je istekla. Stoga je potrebno nastojati osigurati kontinuitet i komplementarnost zaštite između hitnih mjera zaštite i mjera zaštite. Što se tiče mjera zaštite iz članka 25. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, čini se da se zabrana približavanja odnosi samo na određena mjesta, a ne predstavlja potpunu zabranu kontakta sa žrtvom (bez kontakta). Prema članku 33. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske, organ nadležan za provođenje zaštitnih mjera dužan je dostaviti sudu izvješće o izvršenju zaštitnih mjera najkasnije u roku od šest mjeseci od dana prijema o izricanju zaštitne mjere, a po potrebi i ranije. Nadzor i provođenje zaštitnih mjera propisano je Pravilnikom kako je opisano u stavku o hitnim zaštitnim mjerama. Što se tiče praktične primjene zaštitnih mjera, kao i hitnih zaštitnih mjera, statistički podaci i informacije civilnog društva ukazuju na vrlo nisku razinu njihove primjene. Prema podacima nadležnih

¹⁷⁶ Vidi članak 20. "Hitne mjere zaštite" i članak 26. "Mjere zaštite".

tijela u 2017. i 2018. godini sudovi su izrekli oko 21 odnosno 42 zaštitne mjere¹⁷⁷. Informacije iz civilnog društva također ukazuju na nedostatak provedbe zaštitnih mjera od strane agencija za provođenje zakona i nedostatak sankcija za kršenje zaštitnih mjera.

290. Što se tiče zaštitnih mjera za ostale vrste nasilja nad ženama, osim nasilja u obitelji, nadležni su nas uputili na članak 79. Kaznenog zakona Republike Srpske, prema kojem nadležni sud može izreći zabranu prilaska ili zabranu posjećivanja određenih mjesta, prema kojima počinitelj ne može kontaktirati/komunicirati sa žrtvom niti posjetiti određene lokacije na kojima su počinjena određena kaznena djela. Ove zabrane mogu se izdati na najmanje šest mjeseci i najviše dvije godine. Međutim, nije jasno mogu li se izdati ex parte i stupaju li na snagu danom donošenja. Nadalje, ova odredba ne dopušta žrtvi rodno uvjetovanog nasilja zaštitu u građanskom postupku osim kaznenog ili drugog postupka.
291. Zakonodavni okvir za pitanje hitnih mjera zaštite i mjera zaštite u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine gotovo je identičan onom u Republici Srpskoj, a propisan je Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u člancima 11. i 12. hitne mjere zaštite i člancima od 17. do 28. mjerama zaštite. Opažanja GREVIO-a za pravni okvir Republike Srpske se stoga primjenjuju *mutatis mutandis* na Distrikt Brčko Bosne i Hercegovine sa samo nekoliko različitih elemenata. Primjerice, hitne mjere zaštite mogu predložiti samo policijski službenici – a ni tu nije određen rok u kojem se po zaprimljenoj prijavi mogu zatražiti hitne mjere zaštite. Hitne zaštitne mjere izriče nadležni sud. Što se tiče zaštitnih mjera, one su zamišljene kao sankcije koje se izriču u okviru prekršajnog postupka, a ne kao preventivne i zaštitne mjere koje se mogu izreći neovisno o kaznenom ili drugom postupku. Žrtve, dakle, ne mogu ostvariti mjere civilne zaštite neovisno ili uz druge pravne postupke. Nadalje, za razliku od Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Srpske, Zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ne precizira rok u kojem sud može izreći zaštitne mjere. GREVIO izražava zabrinutost da bi to moglo dovesti do nedostataka u zaštiti žrtava, primjerice kada se hitna mjera zaštite izda na razdoblje od 30 dana i u međuvremenu istekne. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, vlasti Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine trebale su donijeti Pravilnik o načinu primjene hitnih i zaštitnih mjera, ali GREVIO nije obaviješten da li je taj pravilnik ikada donesen. Statistički podaci o broju izrečenih hitnih mjera zaštite i zaštitnih mjera, kao ni o broju prekršaja i sankcija nisu dostavljeni. Unatoč tome, tijekom evaluacijskog posjeta GREVIO je obaviješten da će u razdoblju 2019.-2021. godine izrečena je samo jedna hitna mjera zaštite.
292. Zakonodavni okvir Federacije Bosne i Hercegovine ne pravi razliku između hitnih mjera zaštite i mjera zaštite. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji Federacije Bosne i Hercegovine zaštitne mjere su: udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor, zabrana približavanja žrtvi nasilja, zabrana uznemiravanja i uhođenja osobe izložene nasilju, obveznog psihosocijalnog tretmana i obveznog liječenja od ovisnosti. U zaštitnim mjerama spominju se i privremeno lišenje slobode i pritvor. Sve ove zaštitne mjere mogu se izdati po hitnom postupku. Udaljenje iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora može se odrediti u slučaju nasilja u obitelji kada nadležni sud ocijeni da postoji opasnost od ponavljanja nasilja u obitelji u

¹⁷⁷One uključuju zabranu prilaska, udaljenje iz stambenog prostora te zabranu uznemiravanja i uhođenja.

trajanju od najmanje mjesec dana, a najduže dvije godine - to je nije jasno može li se ova mjera obnoviti. Prema člancima 12. i 13. navedenog Zakona, mjera zabrane prilaska i zabrane kontaktiranja sa žrtvom, uključujući posebna mjesta, te mjera zabrane uznemiravanja i uhođenja može se izreći u istom trajanju kao i navedena mjera. U svim navedenim slučajevima policija ili u nekim slučajevima nadležni tužitelj podnosi zahtjev nadležnom sudu za izdavanje naredbe za mjere. Zanimljivo je da je člankom 18. ovog Zakona propisano da je policijska uprava dužna podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom sudu za svaki prijavljeni slučaj nasilja u obitelji u roku od 12 sati od saznanja za radnju nasilja. Članak 19. propisuje da je nadležni sud dužan postupiti po zahtjevu i donijeti rješenje u roku od 12 sati od primitka zahtjeva za izricanje zaštitne mjere. Tijelo nadležno za provedbu zaštitnih mjera (policija u slučaju zabrane pristupa i udaljenja iz stana) ima obvezu redovito pratiti provedbu mjera, pripremati i podnositi izvješće o provedbi mjera te predlagati ukidanje ili zamjena mjera kada se to smatra potrebnim. To tijelo također je nadležno obavijestiti nadležni sud ako dođe do kršenja mjera. Člankom 40. navedenog Zakona propisane su obveze policije i sudova da vode evidenciju o zatraženim i izrečenim mjerama zaštite. Sukladno članku 41. Policijska uprava dužna je, po saznanju o nepoštivanju izrečene zaštitne mjere od strane osobe kojoj je zaštitna mjera izrečena, o tome bez odgode obavijestiti nadležni sud s prijedlogom za izricanje novčane kazne. Novčane kazne propisane su člankom 45. u iznosu od 500 do 750 eura. Vlasti Federacije Bosne i Hercegovine objavile su i Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera iz nadležnosti policije, kojim se pobliže propisuje provođenje i izvršavanje zaštitnih mjera od strane policije, kao i obveza držanja zapisa, što GREVIO pozdravlja.

293. Što se tiče usklađenosti navedene uredbe s člankom 52. Konvencije o hitnim zaštitnim mjerama, iako GREVIO pozdravlja činjenicu da zakoni o zaštiti od nasilja u obitelji propisuje kratak rok za podnošenje zahtjeva i izricanje zaštitnih mjera, GREVIO smatra da hitne zaštitne mjere trebaju poduzeti nadležna tijela zatražiti i izdati odmah nakon obavijesti o situaciji neposredne opasnosti za žrtvu i njezinu djecu – kašnjenje od 12 sati može, zapravo, biti kobno dugo čekanje. Istovremeno, GREVIO izražava sumnju da obveza policije da podnese zahtjev za izricanje zaštitnih mjera za svaki pojedinačni slučaj nasilja u obitelji može u konačnici dovesti do banalizacije tih zaštitnih mjera i proizvesti paradoks smanjenja njihovu upotrebu.
294. Što se tiče poštivanja članka 53. Konvencije, zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji propisane su mjere zaštite u slučajevima nasilja u obitelji. GREVIO ne nalazi jasno jesu li zaštitne mjere dostupne za druge oblike nasilja nad ženama kao što su seksualno uznemiravanje ili uhođenje. Kada je riječ o nasilju u obitelji, prema navedenom zakonima, samo policijski službenici mogu zatražiti mjere zaštite u okviru kaznenog postupka. GREVIO naglašava da bi zaštitne mjere trebale biti dostupne na zahtjev žrtve bez obzira na druge pravne postupke. Što se tiče provedbe zaštitnih mjera u praksi, GREVIO napominje da unatoč obvezi policijskih službenika da za svaki prijavljeni slučaj nasilja u obitelji zatraže izricanje zaštitnih mjera, postoji nesrazmjer između broja prijavi policiji i broja izdanih zaštitne mjere. Primjerice, broj slučajeva nasilja u obitelji prijavljenih policiji u 2017. godini iznosio je 1407, dok je broj zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera bio 276,

odnosno 417 izrečenih zaštitnih mjera¹⁷⁸. Zaštitna mjera udaljenja iz stambenog prostora izricana je sporadično, tako je prema Državnom izvješću u 2017. godini ova mjera izrečena u 28 slučajeva, dok je bilo 1407 prijava nasilja u obitelji. Nadalje, prema Državnom izvješću, podaci prikupljeni od općinskih sudova u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2017. i 2018. godini pokazuju da su izrečene 64 zaštitne mjere, odnosno 15 novčanih kazni zbog kršenja zaštitnih mjera. Udruge za ženska prava, pak, smatraju da ovi podaci ne odražavaju pravo stanje u broju kršenja mjera koje uglavnom prolaze nekažnjeno¹⁷⁹.

295. GREVIO apelira na vlasti Bosne i Hercegovine da poduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi se osiguralo da:

- a. hitne mjere zaštite izdaju se i stupaju na snagu odmah čim ih odobri nadležni sud kako bi se izbjegle situacije neposredne opasnosti i izricale bi se djeci kojoj je potrebna zaštita;**
- b. riješiti nedostatke u zaštiti žrtava između isteka hitnih zaštitnih mjera i zabrane prilaska ili zaštitne mjere;**
- c. da su zaštitne mjere dostupne u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Istanbulsom konvencijom, a ne samo nasilje u intimnom partnerskom odnosu;**
- d. da su zaštitne mjere dostupne na *ex parte* osnovi neovisno o (ili uz) kazneni ili drugi postupak i da stupaju na snagu odmah;**
- e. da službenici agencija za provođenje zakona prođu strogu obuku o ulozi i važnosti hitnih zaštitnih mjera i zaštitnih mjera u cilju zaštite žrtve od ozljeda;**
- f. uspostaviti djelotvoran centralizirani sustav evidentiranja izrečenih zaštitnih mjera i kršenja tih mjera i izrečenih kazni, ako ih je za navedene povrede bilo;**
- g. da postoje dovoljni resursi i sredstva za praćenje i provedbu zaštitnih mjera, uključujući protokole/propise i tehnička sredstva kao što je elektroničko označavanje, i**
- h. da su u slučajevima kršenja zaštitnih mjera sankcije razmjerne i imaju odvraćajući učinak, kako bi se zaštitne mjere učinkovito provodile u praksi.**

C. Postupci *ex parte* i *ex officio* (članak 55.)

¹⁷⁸Vidi Državno izvješće, Dodatak 1, str. 103 i 104.

¹⁷⁹Vidjeti odgovor na nasilje nad ženama – nezaštićeni preživjeli, Alternativni izvještaj NVO u Bosni i Hercegovini prema grupi GREVIO, str. 113